

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
70^η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΦΟΙΤΗΣΗΣ**



ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Εθνοτικές εντάσεις στην ΠΓΔΜ.
Εξέταση των παραμέτρων από πλευράς διεθνούς δικαίου όσο και
από γεωπολιτικής πλευράς.**

Σχης (ΠΖ) Κωνσταντίνος - Ευστράτιος Ψωμάς

26 Μαρτίου 2018

Σχης (ΠΖ) Ψωμάς Κωνσταντίνος – Ευστράτιος
του Βασιλείου (ΑΜ:49719)
Σπουδαστής ΣΕΘΑ
Αθήνα, 26 Μαρ 2018

ΣΥΝΟΨΗ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η παρούσα διατριβή αφορά στις εθνοτικές εντάσεις στην ΠΓΔΜ και συγκεκριμένα την εξέταση των παραμέτρων τόσο από πλευράς διεθνούς δικαίου όσο και από γεωπολιτικής πλευράς.

Με την εισαγωγή γίνεται μια γενική προσέγγιση του θέματος σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και σε συσχέτιση με τα διάφορα πολιτικά συστήματα, κατά την πρόσφατη ιστορική περίοδο.

Ο κορμός της διατριβής είναι χωρισμένος σε πέντε βασικά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια εισαγωγή για λόγους κατανόησης και πληρέστερης προσέγγισης, στο μειονοτικό φαινόμενο, τόσο ιστορικά όσο και γεωγραφικά, στην ευρύτερη περιοχή πάντα των Βαλκανίων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο η προσπάθεια επικεντρώνεται στα θέματα της ανάπτυξης μιας εθνικής ταυτότητας από μέρους των μειονοτήτων στην ΠΓΔΜ, τις πολιτικές που ακολούθησαν οι κατά καιρούς κυβερνήσεις του κρατιδίου και τα αποτελέσματα αυτών, τα προβλήματα που προέκυψαν και οι τρόποι επίλυσής τους και τέλος η επίδραση που είχε και έχει στις μειονότητες η προσπάθεια της χώρας για εκδημοκρατισμό με παράλληλη συνοχή της, στα πλαίσια της προσέγγισης στα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται μια παρουσίαση των διαφόρων μειονοτικών ομάδων στην ΠΓΔΜ, το νομοθετικό σύστημα που εφάρμοσε στο παρελθόν αλλά και στις μέρες μας η εκάστοτε κυβέρνηση για την προστασία αλλά και τον έλεγχο των μειονοτήτων και τέλος γίνεται αναφορά στο πρόβλημα που υφίσταται με τις αυξημένες απαιτήσεις και επιδιώξεις της Αλβανικής μειονότητας η οποία είναι λόγω του πληθυσμού της και η ισχυρότερη στην ΠΓΔΜ.

Εν συνεχεία στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά τόσο στους διεθνείς όσο και στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς σε σχέση με τις μειονότητες με σκοπό να δοθεί μια κατά το δυνατόν πλήρης και κατανοητή εικόνα της γνώμης αλλά και της συμπεριφοράς της διεθνούς κοινότητας απέναντι στο μειονοτικό πρόβλημα γενικότερα αλλά και ειδικότερα σε σχέση με την ΠΓΔΜ.

Τέλος το πέμπτο κεφάλαιο αρχίζει με μια σύντομη ιστορική αναδρομή για την καλύτερη κατανόηση των υφισταμένων μειονοτικών προβλημάτων και εντάσεων στην ΠΓΔΜ από γεωπολιτικής πλευράς, συνεχίζει με την γεωπολιτική διάσταση των εφαρμοσμένων πολιτικών και την επίδρασή τους στο πρόβλημα, ακολουθεί η παρουσίαση των προβλημάτων που επιδρούν αρνητικά στην επίλυση των μειονοτικών διαφορών και καταλήγει σε μια σειρά συμπερασμάτων σε σχέση με πιθανές λύσεις και πρακτικές προς εφαρμογή.

Στα παραρτήματα που ακολουθούν τον κορμό της διατριβής προς βελτίωση και πληρότητα αυτής γίνεται παρουσίαση μερικών αυτούσιων διεθνών κειμένων περί των μειονοτήτων, καθώς και μια αναφορά στην Ελληνική μειονότητα της ΠΓΔΜ και στα γενικότερα δημογραφικά στοιχεία της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΣΚΟΠΟΣ	4
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η Θεωρητική Προσέγγιση του Μειονοτικού Φαινομένου και οι Ιστορικές Καταβολές των Εθνοτικών Ομάδων στην ΠΓΔΜ	5
1.1 Οι δυσκολίες στον καθορισμό μίας Εθνοτικής Μειονότητας	5
1.2 Η θεωρητική προσέγγιση του μειονοτικού φαινομένου	5
1.3 Η ιστορία των Εθνοτικών Ομάδων στα Βαλκάνια.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η Προβληματική Μετάβαση στην Δημοκρατία και οι Μειονότητες στην ΠΓΔΜ	10
2.1 Η Εθνική Ταυτότητα, η Πολιτική Στρατηγική, οι Εθνοκεντρικές Εμμονές και οι Εθνικές Μειονότητες	10
2.2 Η Προβληματική Μετάβαση στην Φιλελεύθερη Δημοκρατία και ο Αντίκτυπος στις Εθνικές Μειονότητες	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Οι Μειονότητες στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	15
3.1 Η Εθνική σύνθεση της ΠΓΔΜ	16
3.2 Το νομοθετικό σύστημα για την προστασία των μειονοτήτων	17
3.3 Το πρόβλημα της Αλβανικής Μειονότητας	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Διεθνείς και Ευρωπαϊκοί Θεσμοί και Μειονότητες	23
4.1 ΕΣΔΑ και Μειονότητες	24
4.2 Συμβούλιο της Ευρώπης και Μειονότητες	25
4.3 Ο.Α.Σ.Ε / Δ.Α.Σ.Ε και Μειονότητες	29
4.4 Ευρωπαϊκή Ένωση και Μειονότητες	31
4.5 Τα Όρια της Δικαστικής προστασίας	33
4.6 Τα Πεδία της Δικαστικής προστασίας	34
4.7 Τα σύγχρονα διεθνή κείμενα	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Η γεωπολιτική διάσταση του προβλήματος - Συμπεράσματα	47
5.1 Σύντομη Ιστορική Αναδρομή	48

5.2	Οι Πολιτικές για τις Μειονότητες και η επίδρασή τους στο πρόβλημα των εθνοτικών διαφορών και εντάσεων	48
5.3	Τα κυριότερα προβλήματα που επιδρούν αρνητικά στην επίλυση των μειονοτικών διαφορών	52
5.4	Συμπεράσματα	54

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

α.	Βιβλιογραφία	
(1)	Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	57
(2)	Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	62
(3)	Ελληνόγλωσση Αρθρογραφία	65
(4)	Ξενόγλωσση Αρθρογραφία	67
(5)	Διπλωματικές Εργασίες	70
(6)	Χρήσιμες Ιστοσελίδες	71
(7)	Ενδεικτική Νομολογία του ΕΔΔΑ	72
(8)	Δημοσιευμένα Νομικά Κείμενα και Εκθέσεις Υπερεθνικών Οργανισμών / Νομοθεσία Κρατών	74
β.	Συνομογραφίες	75
γ.	Διεθνή Κείμενα Περί Μειονοτήτων	76
(1)	Κείμενο Διεθνούς Συμφώνου περί Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων	76
(2)	Κείμενο του Συμβουλίου της Ευρώπης	79
(3)	Σύμβαση - Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων	85
δ.	Η Ελληνική μειονότητα στην ΠΓΔΜ	93
ε.	Δημογραφικά Στοιχεία για την ΠΓΔΜ	97
στ.	Χάρτης Κατανομής Εθνοτικών Ομάδων της ΠΓΔΜ	101

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα Βαλκάνια, ανέκαθεν αποτελούσαν μια περιοχή της Ευρώπης, όπου οι εθνοτικές σχέσεις και διαφορές, αλλά και οι σχέσεις μεταξύ των κυρίαρχων κρατών – ομάδων και των μειονοτήτων, αποτέλεσαν ένα πολύ σημαντικό ζήτημα τους τελευταίους δύο αιώνες. Άλλωστε μια γνωστή θεωρία¹ υποστηρίζει ότι τα Βαλκάνια παράγουν πολύ περισσότερη ιστορία από ότι μπορούν να απορροφήσουν ή να αντιμετωπίσουν. Βέβαια αν και το σημερινό τοπίο δεν θυμίζει την δύσκολη περίοδο των αρχών της δεκαετίας του 1990, είναι σαφές ότι οι ένοπλες συγκρούσεις και εντάσεις δεν έχουν εκλείψει πλήρως και τα Βαλκάνια δεν αποτελούν υπόδειγμα περιφερειακής σταθερότητας και συνεργασίας. Η συγκρότηση των εθνικών κρατών στην Βαλκανική, καθυστέρησε σημαντικά σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα, όλες σχεδόν οι χώρες της να χαρακτηρίζονται από μια εθνική ομοιομορφία, γεγονός που οδήγησε σε λογικές αποκλεισμού του διαφορετικού, αντί να αποτελέσει την βάση για την συγκρότηση πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων είχαμε μια έκρηξη του εθνικισμού στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που οδήγησε σε καταστάσεις έντονης εθνικιστικής υστερίας. Παράλληλα είχαμε και μια προσπάθεια εκδημοκρατισμού των Βαλκανικών χωρών, η οποία μέχρι και σήμερα συναντά αρκετές δυσκολίες. Πέραν των ανωτέρω ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλούν οι σχέσεις των διαφόρων εθνοτήτων κατά την διάρκεια αυτής της διαδικασίας.

ΣΚΟΠΟΣ

Η μελέτη των εντάσεων μεταξύ των εθνοτικών ομάδων της ΠΓΔΜ, της πολιτικής του υπό μετάβαση (στην δημοκρατία) κράτους των Σκοπίων ως προς τις μειονότητες και η ανάλυση του όλου φαινομένου υπό το πρίσμα των κανόνων του διεθνούς δικαίου αλλά και της γεωστρατηγικής ανάλυσης.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Η παρούσα διατριβή συντάσσεται λαμβανομένων υπόψη των ήδη υφισταμένων ιστορικών, κοινωνικών, πολιτικών, εθνοτικών και οικονομικών συνθηκών στην ΠΓΔΜ, σε σχέση με τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου αλλά και τις λοιπές σχετικές γεωπολιτικές εξελίξεις που δύνανται να επηρεάσουν το πρόβλημα των εθνοτικών διαφορών στην εν λόγω χώρα. Βασική προϋπόθεση η διατήρηση της παρούσας κατάστασης στην ΠΓΔΜ, η (μη αναμενόμενη) τροποποίηση των κανόνων και διατάξεων του διεθνούς δικαίου σχετικά με τις μειονότητες αλλά κυρίως η διατήρηση της υφιστάμενης γεωπολιτικής κατάστασης.

¹ Τα Βαλκάνια συχνά λογίζονται σαν την γέφυρα μεταξύ ανατολής και δύσης. Αυτή η γεωγραφική θέση της περιοχής και άλλοι λόγοι, επέτρεψαν σε πολλούς ερευνητές, πολιτικούς και ιστορικούς να δώσουν διάφορους χαρακτηρισμούς στα Βαλκάνια όπως, ημι-ανατολή, ημι-πολιτισμός κ.α. (βλ. Maria Todrova, «Βαλκάνια. Η δυτική φαντασίωση», Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 55).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Θεωρητική Προσέγγιση του Μειονοτικού Φαινομένου και Ιστορικές Καταβολές των Εθνοτικών Ομάδων στην ΠΓΔΜ

1.1 Οι δυσκολίες στον καθορισμό μίας Εθνοτικής Μειονότητας

Ο όρος «μειονότητες» του διεθνούς δικαίου, αποτελεί ένα νεότερισμό των συνθηκών ειρήνης του 1919 και αναφέρεται στην ύπαρξη εθνοτικών ομάδων κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου. Οι μέχρι τότε σχετικές διατάξεις διαφόρων κειμένων αναφέρονταν στον σεβασμό των δικαιωμάτων των πολιτών στα πλαίσια ενός κράτους. Όμως από την πρωτοεμφάνιση του όρου μέχρι σήμερα το ίδιο ζήτημα του ορισμού της έννοιας αποτέλεσε ένα πεδίο έντονων συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων. Επιπλέον το πλήθος και η διαφορετικότητα των ομάδων που θα ενέπιπταν σε ένα τέτοιο ορισμό καθώς και τα νομικά συστήματα των κρατών που θα τον αποδέχονταν, δεν έχουν μέχρι σήμερα επιτρέψει την σύνταξη ενός ορισμού αποδεκτού από όλους.² Στα πλαίσια του ΔΑΣΕ/ΟΑΣΕ, «μειονότητες» αποτελούν τις μη κυρίαρχες ομάδες πληθυσμών στα πλαίσια ενός κράτους³. Παρόλα αυτά, σε ορισμένες περιπτώσεις η έννοια της μειονότητας δεν χρησιμοποιείται από τα κράτη, παρά μόνο αν είναι αναγνωρισμένες ως τέτοιες από τις διεθνείς συνθήκες (π.χ. Ελλάδα, Βουλγαρία). Έτσι θα μπορούσαμε να δώσουμε έναν πιο εμπειριστατωμένο ορισμό όπως ο παρακάτω: «Ως *μειονότητα* εννοείται μια μη κυρίαρχη ομάδα πολιτών ενός κράτους η οποία αποτελεί αριθμητική μειοψηφία και που διαθέτει κάποια εθνοτικά, πολιτισμικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά, διαφορετικά από την κυρίαρχη εθνότητα του κράτους. Επιπλέον τα μέλη της μειονότητας είναι αλληλέγγυα μεταξύ τους και επιθυμούν να κρατήσουν και να προστατέψουν την διαφορετικότητα η οποία ενδεχομένως να απειλείται από την κυρίαρχη εθνότητα⁴.

1.2 Η θεωρητική προσέγγιση του μειονοτικού φαινομένου

Αναντίρρητα, τα ζητήματα των *εθνικών μειονοτήτων* εμφανίζουν δυσχέρεια και πολυπλοκότητα. Είναι ζητήματα άμεσα πολιτικά, με εμπλοκή στις συγκρουσιακές διαδικασίες διανομής θέσεων εξουσίας⁵. Γενικότερα, ο προσδιορισμός της έννοιας του «μειονοτικού φαινομένου» βασανίζει τον πολιτικό και νομικό κόσμο εδώ και έναν αιώνα περίπου, από την επικράτηση του εθνικού κράτους. Διάφοροι ακαδημαϊκοί, πολιτικοί, διεθνείς οργανισμοί και μη κυβερνητικές οργανώσεις εργάστηκαν με ζήλο προς την κατεύθυνση του προσδιορισμού του μειονοτικού φαινομένου. Ωστόσο, κανείς δεν κατέληξε σε οικουμενικά αποδεκτό αποτέλεσμα. Οι λόγοι που συνέβη κάτι τέτοιο ήταν πολλοί. Αρχική αιτία υπήρξε η έντονη ποικιλομορφία των εθνοτικών

² Πέτρος Σιούσιουρας, «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο», Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2014, σελ. 328.

³ Μαριλένα Κοπιά, «Οι μειονότητες στα μετά-κομμουνιστικά Βαλκάνια. Πολιτικές του κέντρου και μειονοτικές απαντήσεις», Αθήνα 1997, σελ. 31-33.

⁴ Όπως παραπάνω, σελ. 31-33.

⁵ Δημήτρης Δημούλης, «Η νομική προστασία των εθνικών μειονοτήτων», στο «Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών.», (Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτρης Χριστόπουλος επιμ.), ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα, 1997, σελ. 121-222.

ομάδων, με αποτέλεσμα την ύπαρξη πολλών ομάδων που δεν θα επαλήθευαν τον ορισμό⁶. Επιπλέον υπήρχαν διάφοροι δισταγμοί πολλών κρατών να αναγνωρίσουν έστω και έμμεσα, μειονότητες στο έδαφός τους. Για το λόγο αυτό, ενενήντα σχεδόν χρόνια μετά τον πρώτο ορισμό από την Κοινωνία των Εθνών το 1930, έχουν διατυπωθεί διάφοροι θεωρητικοί ορισμοί. Μεταξύ άλλων, ίσως οι πιο σημαντικοί είναι, ο ορισμός του ΟΗΕ το 1947, ο ορισμός του Carotorti την δεκαετία του '70, η πρόταση του Σεμιναρίου της Οχρίδας το 1974, ο ορισμός του Deschenes, οι ορισμοί του Συμβουλίου της Ευρώπης και τέλος ο ορισμός της Κεντροευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας (ΚΕΠ)⁷. Σε κάθε περίπτωση εντοπίζονται κάποια αντικειμενικά χαρακτηριστικά, τα οποία για διάφορους λόγους χρήζουν προστασίας. Αυτά είναι τα εξής:

- *Τα εθνοτικά χαρακτηριστικά.* Στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά νοούνται τα φυσικά, τα πολιτιστικά και τα ιστορικά. Φυσικά χαρακτηριστικά λογίζονται τα γενετικά χαρακτηριστικά μιας πληθυσμιακής, όπως για παράδειγμα το χρώμα του δέρματος ή το σχήμα του προσώπου κ.α. Επίσης, παρατηρείται γενικότερα το ενδιαφέρον για στοιχεία πολιτισμού και ιστορίας, ως αναπόσπαστα χαρακτηριστικά μιας διακριτής ομάδας σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Εάν λοιπόν έχουν διαφορετικά εθνοτικά χαρακτηριστικά, από υπόλοιπους πολίτες, τότε μπορεί να υποστηριχθεί η ύπαρξη μιας εθνικής μειονότητας. Συνεπώς χρήζει προστασίας.

- *Τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά.* Περιλαμβάνουν τουλάχιστον τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις μιας ομάδας. Συνεπώς η διαφορετικότητα μιας ομάδας ως προς τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά χρήζει προστασίας.

- *Τα θρησκευτικά χαρακτηριστικά.* Ιδιαίτερα αυτά τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε πολλές περιπτώσεις, αποτελούν τα πλέον διακριτά στοιχεία μιας ομάδας σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Για παράδειγμα, στην ενιαία Γιουγκοσλαβία, Κροάτες και Σέρβοι ουσιαστικά χωρίζονταν, κατά βάση, από το γεγονός ότι οι πρώτοι ήταν καθολικοί χριστιανοί και οι δεύτεροι ορθόδοξοι. Επίσης κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με την περίπτωση των Πομάκων, οι οποίοι λογίζονται σαν μουσουλμάνοι Βούλγαροι από ένα μεγάλο μέρος της πολιτικής κουλτούρας της Βουλγαρίας. Η θρησκευτική διαφορετικότητα χρήζει προστασίας ιδιαίτερα όταν ισχύουν κάποια ιδιαίτερα δεδομένα σε διάφορα κράτη. Ενδεικτικά, σε κράτη όπου αναγνωρίζεται μια επίσημη θρησκεία, σε κράτη όπου κυριαρχεί αριθμητικά μια θρησκεία, σε κράτη όπου υπάρχει διαχωρισμός κράτους και εκκλησίας⁸, σε κράτη που προωθούν μια ιδεολογική αντίθεση κατά των θρησκειών, όπως για παράδειγμα η Αλβανία του Χότζα, όπου αναπτύχθηκε η αθεϊστική εκστρατεία κατά τις δεκαετίες του '60 και '70.

- *Τα γλωσσικά χαρακτηριστικά.* Η ύπαρξη πληθυσμιακών ομάδων οι οποίες διακρίνονται από γλωσσική ετερότητα χρήζουν επίσης προσοχής. Ιδιαίτερα τα γλωσσικά χαρακτηριστικά αποτελούν σήμερα το πιο εμφανές στοιχείο της διάκρισης μιας εθνικής ομάδας σε κάποιο κράτος. Με μια γρήγορη ματιά σε διεθνή και εθνικά

6 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, «Το διεθνές και ευρωπαϊκό καθεστώς προστασίας των γλωσσικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων και η Ελληνική έννομη τάξη», Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σελ. 31-36.

7 Για πιο λεπτομερή μελέτη των ορισμών βλέπε, Γεώργιος Διακοφωτάκης, «Περί μειονοτήτων κατά το διεθνές δίκαιο», Σάκκουλα, Αθήνα, 2001, σελ. 51-106.

8 Ιδιαίτερα σε αυτή την περίπτωση όπου τα κράτη απέχουν ολοκληρωτικά από θρησκευτικά ζητήματα, οι μικρές θρησκευτικές ομάδες ενδεχομένως να υφίστανται διακρίσεις από μεγαλύτερες ομάδες. βλ. Γεώργιος Διακοφωτάκης οπ. αν. σελ. 120-126.

νομικά κείμενα, παρατηρείται ότι η γλωσσική ιδιαιτερότητα βρίσκεται στην κορυφή των προτεραιοτήτων ως προς την προστασία. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η γλωσσική κληρονομιά αποτελεί την ουσιώδη έκφραση στην ελεύθερη χρήση μιας γλώσσας σε δημόσιο και ιδιωτικό βίο, στην χρήση της γλώσσας στις δημόσιες υπηρεσίες και στην εκπαίδευση στην μητρική γλώσσα.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, όποια χαρακτηριστικά και αν διαλέξει κάποιος ερευνητής για την μελέτη μιας πληθυσμιακής ομάδας πολιτών, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον σήμερα εντοπίζεται στην θεωρητική προσέγγιση της ίδιας της μειονοτικής προστασίας και πως αυτή μπορεί να επιτευχθεί. Μετά από εκατό σχεδόν χρόνια συζητήσεων, διαφωνιών και συγκρούσεων, ο διάλογος γύρω από την προστασία ιδιαίτερων ομάδων του πληθυσμού, επικεντρώθηκε στις αντιτιθέμενες απόψεις των φιλελευθέρων και των κοινωμιστών ή ακριβέστερα σε αυτούς που θεωρούν τα κοινά ανθρώπινα δικαιώματα ότι αρκούν για την μειονοτική προστασία και σε αυτούς που θεωρούν ότι στις μειονοτικές ομάδες πρέπει να αναγνωρίζονται ειδικά δικαιώματα.

1.3 Η ιστορία των Εθνοτικών Ομάδων στα Βαλκάνια

Πολλοί ήταν οι παράγοντες εκείνοι που οδήγησαν στην εθνοτική έκρηξη στα Βαλκάνια. Ωστόσο, προκαλεί μεγάλο ενδιαφέρον κάτω από ποιες ιστορικές συνθήκες προέκυψαν οι εθνικές ταυτότητες. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης αποτελεί το γεγονός ότι οι εθνικές ταυτότητες σφυρηλατήθηκαν στα πλαίσια δύο μεγάλων πολυεθνικών αυτοκρατοριών, της Οθωμανικής και της Αυστροουγγρικής. Για τον λόγο αυτό οι ιστορικές ρίζες του μειονοτικού φαινομένου στην Βαλκανική χερσόνησο θα πρέπει να αναζητηθούν στο πολιτικό σύστημα των δύο αυτών αυτοκρατοριών⁹.

1.3.1 Βαλκανικές Εθνότητες στα Πλαίσια των δύο Αυτοκρατοριών

Η *Οθωμανική αυτοκρατορία*, ή *κοινωνία* ήταν χωρισμένη σε δύο τάξεις, την στρατιωτική και τους υπηκόους. Η πρώτη μετά από απόφαση του Σουλτάνου είχαν απαλλαγεί από φόρους και από την παραγωγική διαδικασία ενώ η δεύτερη ήταν χωρισμένη σε θρησκευτικές ομάδες τα λεγόμενα *μιλιέτ*. Έτσι φαίνεται ότι στην Οθωμανική αυτοκρατορία η θρησκευτική ταυτότητα και όχι η εθνοτική καθόριζε την συμμετοχή στην κοινωνία. Σε πολλές περιπτώσεις παρέχονταν προνόμια στις τοπικές μη μουσουλμανικές ελίτ, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα πλέγμα πελατειακών σχέσεων ανάμεσα στις τοπικές ισχυρές οικογένειες και στον μη μουσουλμανικό πληθυσμό¹⁰. Και όντως ο βίαιος εξισλαμισμός δεν πήρε μεγάλες διαστάσεις και περιορίστηκε στην Βοσνία, την Κρήτη και την Αλβανία. Αυτός ο θρησκευτικός

⁹ Μαριλένα Κοπά, «Οι μειονότητες στα μετά-κομμουνιστικά Βαλκάνια. Πολιτικές του κέντρου και μειονοτικές απαντήσεις», Αθήνα 1997, σελ. 33-43.

¹⁰ Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα των ισχυρών Ελληνικών οικογενειών σε Πελοπόννησο, Στερεά Ελλάδα και νησιά. Γενικότερα, η έκταση κατά την οποία οι μη μουσουλμάνοι υπάγονταν στην τουρκική διοίκηση διέφερε από τόπο σε τόπο. Σε εύφορες πεδιάδες όπου οι Τούρκοι γαιοκτήμονες είχαν εκτάσεις, η τουρκική εξουσία ήταν φανερή, καθώς οι χριστιανοί βρίσκονταν υπό ξένη ιδιοκτησία. Σε αστικές περιοχές η ζωή των χριστιανών βρισκόταν στην δικαιοδοσία της εκκλησίας. Σε άλλα μέρη, κυρίως σε ορεινές περιοχές και στα νησιά, οι χριστιανοί είχαν πλήρη σχεδόν αυτονομία. Βλέπε Douglas Dakin, «Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833», Αθήνα 1999, σελ. 32-34.

διαχωρισμός όμως περιέπλεξε την κατάσταση στην δημιουργία εθνικών κρατών και του προσδιορισμού των Βαλκανικών εθνοτήτων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση της *αυτοκρατορίας των Αψβούργων*. Στην Αυστροουγγρική αυτοκρατορία, ο οίκος των Αψβούργων είχε να αντιμετωπίσει το γεγονός ότι οι υπήκοοι ελέγχονταν όχι από το στέμμα, αλλά από την τοπική αριστοκρατία κάτι που συνέβαινε ιδιαίτερα στην Ουγγαρία. Κατά τον 17^ο αιώνα, με την συνθήκη του Karlowitz, προστίθενται Κροάτες και Σέρβοι της ευρύτερης περιοχής της Σλαβονίας, καθώς και πολλοί Ρουμάνοι. Στην συνέχεια, η συνθήκη του Pozarevac και η προσάρτηση του Βανάτου, φέρνει ακόμα περισσότερους Σέρβους και Ρουμάνους στην αυτοκρατορία. Όμως στα πλαίσια αυτά οι Σέρβοι δεν απολάμβαναν τα ίδια προνόμια με τους Κροάτες, γεγονός που τους έκανε ιδιαίτερα δύσπιστους απέναντί τους. Γενικότερα οι σχέσεις μεταξύ των εθνοτήτων διαταράχθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό από το γεγονός ότι κάποιοι λαοί απολάμβαναν ιδιαίτερα προνόμια σε σχέση με κάποιους άλλους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των Κροατών, οι οποίοι παρά τα αυξημένα τους προνόμια ένοιωθαν πάντα την απειλή από τις επεκτατικές τάσεις των Ούγγρων.

1.3.2 Το Τέλος των Αυτοκρατοριών και η Έκρηξη του Αλυτρωτισμού

Σύμφωνα με τους ιστορικούς το 1914 αποτελεί την χρονολογία σταθμό για την Ευρώπη, καθώς με την κατάρρευση των αυτοκρατοριών παγιώθηκε η έννοια του «έθνους - κράτους». Τα Βαλκάνια βεβαίως, δεν μπορούσαν να αποτελέσουν εξαίρεση. Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος θα γενικεύσει το φαινόμενο των εθνικών κρατών και κατά συνέπεια, το έθνος θα αναχθεί σε νόμιμο θεμέλιο του κράτους. Βέβαια σε μια περιοχή όπου οι εθνικές ομάδες είναι μικρές και κατακερματισμένες η εθνική ολοκλήρωση των κρατών διαμορφώνεται εν μέσω συνεχών συγκρούσεων και εντάσεων.

Η σύγκρουση των εθνικών κρατών σε μια περιοχή, η οποία είχε μακροχρόνια αυτοκρατορική παράδοση και οι εθνικές ομάδες είναι σε μεγάλο βαθμό κατακερματισμένες, δημιούργησε τον φόβο της επιβίωσης ή μη του έθνους. Αυτός ο φόβος καλλιέργησε αυθόρμητα την τακτική να στρέφεται το ένα έθνος εναντίον του άλλου. Αυτή η εξέλιξη έφερε σε προφανέστατη δυσχερή θέση τις μειονότητες. Σήμερα η εθνική κουλτούρα και η λογική δυσπιστίας απέναντι στις μειονότητες πηγάζει από το ιστορικό παρελθόν. Οι μειονότητες αντιμετωπίζονται από το πολιτικό κέντρο ως κάτι ξένο, το οποίο είναι επικίνδυνο για το εθνικό συμφέρον. Τόσο στην Ελλάδα, χώρα με δημοκρατική παράδοση, όσο και στις υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες επικρατεί η λογική ότι ο μειονοτικός πληθυσμός είναι το «πάτημα» του ιστορικού εχθρού ώστε να προβεί σε νέες διεκδικήσεις.

1.3.3 Η Πολιτική Κομμουνιστικών Καθεστώτων για τις Μειονότητες

Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό, η διεθνιστική ιδεολογία και ρητορική των κομμουνιστικών ηγετών δεν στάθηκε ικανή να εξαλείψει την εθνική ταυτότητα. Απεναντίας, αυτή δεν έπαψε να υφίσταται, καθώς η ταυτότητα συνετέλεσε στην

κινητοποίηση και την συνοχή της κοινωνίας. Παρά το γεγονός ότι στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια οι πολιτικές των κομμουνιστικών ηγετών επηρεάζονταν άμεσα από την μαρξιστική θέση περί εθνικισμού, ιδιαίτερα μετά το 1961 αντιλήφθηκαν την σπουδαιότητα της εθνικής ταυτότητας. Κατά κάποιον τρόπο, η εθνική ιδεολογία χρησιμοποιήθηκε εργαλειακά για να εμποδιστεί κάθε προσπάθεια εκδημοκρατισμού. Για την ακρίβεια, χρησιμοποιήθηκε ως μια νομιμοποιητική βάση για την κινητοποίηση της κοινωνίας¹¹. Έτσι κατά αυτόν τον τρόπο, ο Χότζας επέβαλλε την λατρεία των Ιλλυρίων και ο Τσαουσέσκου των Δάκων. Το εθνικό παρελθόν και η αίσθηση της ιστορικής συνέχειας ενός λαού στον χώρο όπου ζει, αποδείχθηκαν πιο σημαντικά χαρτιά από ότι οι διακηρύξεις για ταξική συνείδηση και διεθνιστική αλληλεγγύη¹². Επίσης, ακόμα και οι ίδιες οι κοινωνίες δέχθηκαν τον εθνικισμό ως μια ιδεολογία που λειτούργησε ως ανάχωμα στον κομμουνιστικό ολοκληρωτισμό. Παράλληλα, μελετώντας την κομμουνιστική περίοδο διαπιστώνεται μια ακόμη σημαντική συνέπεια. Παραμερίζοντας όλες τις αντίπαλες ιδέες και επιβάλλοντας το μονοπώλιο των κομμουνιστικών αρχών, οι κομμουνιστές ηγέτες επέτρεψαν τον εθνικισμό να επιβιώσει και να υποβόσκει καθ' όλη την διάρκεια της περιόδου. Όπως προαναφέρθηκε, αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εκ νέου αναζωπύρωση του εθνικισμού μετά την πτώση των καθεστώτων αυτών.

Όσον αφορά τις ίδιες τις μειονοτικές ομάδες, με την θεμελίωση της κομμουνιστικής διακυβέρνησης, έπεσαν θύματα της σύγχυσης που επικράτησε μεταξύ διεθνιστικής ιδεολογίας και της εθνικής πραγματικότητας. Γενικότερα η αφομοιωτική πολιτική υιοθετήθηκε στις περισσότερες χώρες, χωρίς ωστόσο να λεχθεί ποτέ ρητά. Ίσως μόνο στην Γιουγκοσλαβία, το καθεστώς του Τίτο προσπάθησε να προωθήσει την ελεύθερη έκφραση της εθνοτικής ταυτότητας. Βέβαια οι Αλβανοί της Γιουγκοσλαβίας ήταν σταθερά περιθωριοποιημένοι.

Συγκεκριμένα στην Γιουγκοσλαβία, ο Τίτο εντέχνως προσπάθησε να κατασκευάσει μια ενιαία γιουγκοσλαβική ταυτότητα, η οποία θα στέκει υπεράνω των επιμέρους εθνοτήτων και θρησκευτικών ομάδων. Παράλληλα, επέτρεψε να καλλιεργηθούν οι κατά τόπους εθνικές ιδεολογίες μέσω της αναγνώρισης επιμέρους Εθνοτήτων¹³. Κατά αυτόν τον τρόπο, ο γιουγκοσλαβισμός δεν μπόρεσε να ανθίσει πραγματικά και με την πάροδο του χρόνου ταυτίστηκε σχεδόν εξ' ολοκλήρου με το Τίτοϊκό καθεστώς. Έτσι, μετά την κατάρρευσή του και χωρίς να υπάρχει μια εναλλακτική δημοκρατική πρόταση, την θέση του γιουγκοσλαβισμού πήραν τα επιμέρους αποσχιστικά κινήματα¹⁴.

11 Ivo Banac, «Nationalism in Southeastern Europe», Nationalism and nationalities in the new Europe, (Kupchan Charles επιμ.) Λονδίνο 1995, σελ. 107-121.

12 Schnapper Dominique, «La communauté des citoyens. Sur l'idée moderne de la nation», στο Μαριλένα Κοππά, οπ. αν.

13 George Schpflin, «The rise and fall of Yugoslavia», στο The politics of ethnic conflict regulation, (John McGarry/Brendan O' Leary επιμ.), Routledge Λονδίνο και Νέα Υόρκη, 1993, σελ. 172-203.

14 Μαριλένα Κοππά οπ. αν. σελ. 47-52.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η Προβληματική Μετάβαση στην Δημοκρατία και οι Μειονότητες στην ΠΓΔΜ

2.1 Η Εθνική Ταυτότητα, η Πολιτική Στρατηγική, οι Εθνοκεντρικές Εμμονές και οι Εθνικές Μειονότητες

Το τέλος της ψυχροπολεμικής περιόδου στα Βαλκάνια, σηματοδότησε πολλές αλλαγές τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Μια εκ των κυριότερων αλλαγών επήλθε στον αυτοπροσδιορισμό του πολίτη. Οι ταυτότητες πλέον δεν είναι ούτε αυθύπαρκτες ούτε αμετάβλητες. Αντιθέτως, είναι κατασκευές που βρίσκονται σε άμεση σύνδεση με το κοινωνικό πλαίσιο και τις επικρατούσες σχέσεις εξουσίας¹⁵. Στην σύγχρονη δυτική κοινωνία προβάλλεται το πρότυπο της πολλαπλής ταυτότητας¹⁶. Δηλαδή οι πολίτες δεν είναι μόνο Άγγλοι, Γερμανοί κλπ. Αλλά ταυτόχρονα, μπορούν να είναι μέλη ενός έθνους, ενός κόμματος, μιας ιδεολογίας, ενός συλλόγου ή κάποιας κοινωνικής ομάδας. Αν και στον δυτικό κόσμο οι πολλαπλές ταυτότητες δεν είναι πλήρως αποδεκτές, έχουν συντελεστεί οι διεργασίες εκείνες που επέφεραν μια ανεκτικότητα στην διαφορετικότητα.

Στα Βαλκάνια από την άλλη, η πτώση του παγκόσμιου διπολισμού επανέφερε το αίτημα του εθνικισμού. Όπως αναφέρεται και από τον Eric Hobsbawm, η πτώση του υπαρκτού Σοσιαλισμού επανέφερε τους ανεκπλήρωτους αγώνες του μεσοπολέμου¹⁷. Σε συνθήκες γενικής αβεβαιότητας και ανασφάλειας, το άτομο τείνει να ορίζει τον κόσμο και τον αυτοπροσδιορισμό του με το σταθερό κριτήριο της εθνοτικής ομάδας. Όταν όλες οι άλλες αξίες καταρρέουν, το μόνο που παραμένει αλώβητο και αμετάβλητο είναι η ταυτότητα της εθνοτικής ομάδας¹⁸.

Ανατρέχοντας στα γεγονότα που συνέβησαν και συμβαίνουν στα Βαλκάνια τα τελευταία είκοσι χρόνια, γίνεται αντιληπτό ότι αυτή ακριβώς η εθνική ή εθνοτική ταυτότητα έγινε ένα πολιτικό εργαλείο ώστε να επιτευχθεί η εθνική οικοδόμηση και η εκ νέου ανασύσταση του κράτους. Τόσο στα νεότευκτα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας, όσο και στις υπόλοιπες χώρες υπερτονίστηκε η ανωτερότητα του έθνους, της εθνικής κληρονομιάς και των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Ο εθνικισμός εμφανίστηκε δυνατότερος, δίνοντας νέο περιεχόμενο στα παλαιά σύμβολα.

Μέσα από την μεταβατική διαδικασία, το εθνικό επιχείρημα χρησιμοποιήθηκε σαν βάση για να θεμελιωθεί η νέα κρατική υπόσταση. Επομένως, ο εθνικισμός προέκυψε ως βασικός μηχανισμός για την οργάνωση και την άσκηση της εξουσίας¹⁹. Κατά αυτό τον τρόπο, ενώ στο παρελθόν στο κομμουνιστικό σύστημα η εξουσία

15 Ουσιαστικά οι ανθρώπινες σκέψεις για την ταυτότητα ή το ερώτημα του «ποιος είμαι», περιστρέφεται γύρω από τη σχέση του ατόμου με την κοινωνία και τον κόσμο. Βλ. R. Baumeister, «Identity: Cultural change and struggle for self», Oxford University Press, Οξφόρδη, 1986 και Montserrat Guibernau, «Nationalisms. The nation-state and nationalism in twentieth century», Polity Press, Κέμπριτζ, 1996, σελ. 72-75.

16 Antony D. Smith, «National Identity», Λονδίνο, 1991, σελ. 21-23 και D.L. Sheth, «The Nation-State and Minority Rights», στο «Minority Identities and Nation-State» (D.L. Sheth και Gurpreet Mahajan επιμ.), Οξφόρδη, 1999, σελ. 18-26.

17 E. J. Hobsbawm, «Εθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα. Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα», Ελλ. Εκδ. Αθήνα 1994, σελ. 228-266

18 Μαριλένα Κοππά, οπ. αν. σελ. 27-30.

19 Χρήστος Λυριντζής, «Σύγκριση και ερμηνεία. Η πορεία και οι προοπτικές στην σύγχρονη πολιτική ανάλυση», Νήσος, Αθήνα, 2001, σελ. 211-218.

ασκούταν στο όνομα μιας σοσιαλιστικής ιδεολογίας, στο νέο πλαίσιο το έθνος αναβίωσε και προσφέρει την βάση σύμφωνα με την οποία θα ασκηθεί η εξουσία²⁰. Η εθνική δηλαδή ταυτότητα υποδηλώνει το αίτημα για μια ισορροπημένη ανάπτυξη της κοινωνίας.

Οι μελέτες για τις μεταβάσεις, θεωρούν τον εθνικισμό ως ένα σύμπτωμα στην διαδικασία της ανάπτυξης²¹. Πέρα ωστόσο από την γενικότερη συζήτηση για το ζήτημα αυτό, ο υπερτονισμός της εθνικής ταυτότητας στην βαλκανική χερσόνησο, είχε σοβαρό αντίκτυπο ως προς την πολιτική αντιμετώπιση των εθνικών μειονοτήτων. Σύμφωνα με τον John Armstrong αλλά και πολλούς άλλους μελετητές, όπως ο Αλέξης Ηρακλείδης, η εθνική ταυτότητα παίρνει μια αρνητική μορφή²². Στο ερώτημα «*που ανήκουμε εθνοτικά*», η απάντηση θα δοθεί μόνο σε σχέση με τους άλλους. Ποιοί είμαστε; Μα φυσικά αυτό που δεν είναι οι «άλλοι». Η αρνητική εθνική ταυτότητα στην εθνικιστική της μορφή είναι απαραίτητη γι' αυτή κάθε αυτή την ύπαρξη της νέας εθνικής οικοδόμησης, η οποία κοινωνικά και πολιτικά αναπροσδιορίζεται σε σχέση με τον «άλλον». Η ύπαρξη εθνικών μειονοτήτων σε όλα τα βαλκανικά κράτη, απλώς διευκόλυνε την ανάπτυξη του εθνικισμού ο οποίος κατ' επέκταση ευνοεί την νέα κρατική οικοδόμηση.

Η πολιτισμική διαφορά αποτέλεσε τον εχθρό, τον εθνοτικά άλλον από τον οποίον πρέπει να προφυλαχτούμε, ώστε να μπορέσει να επιτευχθεί η ευζωία στον νέο κόσμο. Αυτή η δαιμονοποίηση των ομάδων που δεν ανήκαν εθνοτικά στην πλειοψηφία και το αντίστροφο, αποτέλεσε μια από τις βάσεις της κρατικής υπόστασης των μετακομμουνιστικών χωρών. Από την άλλη, οι εθνικές μειονότητες απάντησαν στις περισσότερες περιπτώσεις εθνικής οικοδόμησης, προβάλλοντας αιτήματα για μεγαλύτερη αυτονομία, προκειμένου να προβούν στην δική τους ανταγωνιστική και σε πολλές περιπτώσεις, αλυτρωτική εθνική τους οικοδόμηση στην παραδοσιακή περιοχή τους. Πράγματι, βασικό και διαχρονικό μέλημα ήταν και είναι η πολιτισμική τους προστασία, δημιουργώντας πολλές φορές παράλληλες κρατικές δομές, επιζητώντας είτε μεγαλύτερη αυτονομία, είτε απόσχιση ή απλώς να μην θεωρούνται πολίτες δεύτερης κατηγορίας στα πλαίσια του εθνικού κράτους.

Συνοψίζοντας, οι εθνικές μειονότητες μετά την ήττα τους στον διαρκή αγώνα τους για εξουσία, αποτέλεσαν τα θύματα της νέας εθνικής οικοδόμησης, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις πήρε εξαιρετικά βίαιες μορφές, όπως συνέβη με τα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Οι εθνοκεντρικές εμμονές έχουν διαποτίσει την πολιτική σκέψη, γεγονός που το παρατηρούμε μέχρι και σήμερα. Παρ' όλο που οι διεθνοτικές σχέσεις καθώς και οι σχέσεις μεταξύ του κέντρου και των μειονοτήτων έχουν βελτιωθεί, η εθνική ταυτότητα και τα εθνικά αιτήματα παραμένουν σημαντικά φίλτρα στην άσκηση πολιτικής²³.

20 Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί εκ νέου ότι όλοι οι κομμουνιστές ηγέτες εκμεταλλεύτηκαν το εθνικό στοιχείο για την νομιμοποίηση των καθεστώτων.

21 Χρήστος Λυριντζής, *οπ. αν.* σελ. 211-218.

22 John Armstrong, «Nation before nationalism», Carolina, 1982, σελ. 4-5.

23 Σύμφωνα με ερευνητές στα δυτικά Βαλκάνια η εθνική ταυτότητα και η επίκληση του εθνικού συμφέροντος παραμένουν κυρίαρχα στοιχεία κυβερνητικής δράσης. Για παράδειγμα η Tina Freyburg και ο Solveig Richter φέρνουν σαν παράδειγμα το γεγονός ότι η Κροατία κατά τις προεναξιακές διαπραγματεύσεις με την Ε.Ε., κωλυσιεργούσε στους τομείς της συνεργασίας με το ποινικό δικαστήριο της Χάγης αλλά όσον αφορά την εκκαθάριση των ΜΜΕ από εθνικιστικά στοιχεία, καθώς προκαλούσαν πολλές αντιδράσεις στην κοινωνία και στον πολιτικό κόσμο. Βλ. Tina Freyburg, Solveig Richter, «National Identity Matters. The Limited Impact of EU Political Conditionality in the Western Balkans», 2008. σελ. 3-14.

2.2 Η Προβληματική Μετάβαση στην Φιλελεύθερη Δημοκρατία και ο Αντίκτυπος στις Εθνικές Μειονότητες

Όταν γίνεται λόγος για τα δικαιώματα των μειονοτήτων, μοιραία στην σκέψη μας έρχεται η αξίωση ότι τα δικαιώματα αυτά κατοχυρώνονται στα πλαίσια ενός δημοκρατικού συστήματος. Και διαχρονικά οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης είχαν μικρή επαφή και σχέση με την δημοκρατία. Από την εποχή της ανεξαρτητοποίησης, οι εν λόγω χώρες μπήκαν ως ύστεροι υποψήφιοι στην αστική ανάπτυξη, που υλοποιήθηκε κατά κύριο λόγο στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου. Και πράγματι οι προσπάθειες εκδημοκρατισμού και ενεργού συμμετοχής των μαζών στην πολιτική ήταν εξαιρετικά βραχύβιες και θνησιγενείς. Η δεκαετία του 1920 σηματοδοτήθηκε από την πιο ουσιαστική προσπάθεια θεμελίωσης των αντιπροσωπευτικών αρχών που εκφράζονται με την δυναμική συμμετοχή των κομμουνιστών και των αγροτιστών²⁴. Η επόμενη δεκαετία χαρακτηρίζεται από αυταρχικές δικτατορίες. Οι περισσότερες προσπάθειες θεμελίωσης αντιπροσωπευτικών θεσμών τερματίστηκαν με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την εγκαθίδρυση των κομμουνιστικών καθεστώτων (πλην Ελλάδος). Ανεξάρτητα από το είδος του καθεστώτος, οι βαλκανικές κοινωνίες διαπαιδαγωγήθηκαν με την μια και μοναδική αλήθεια, αυτή του κόμματος.

Η αυταρχική παράδοση σε συνδυασμό με την κομμουνιστική εμπειρία, συγκλίνουν στο ότι τα βαλκανικά κράτη εισήλθαν στον νέο κόσμο με ελάχιστες δημοκρατικές εμπειρίες. Το διπλό πρόβλημα που τέθηκαν να αντιμετωπίσουν τα κράτη αυτά ήταν η αναπροσαρμογή των πολιτικών επιδιώξεων, μαζί με την ριζική μεταβολή των οικονομικών σχέσεων. Με την ματιά πάντα στραμμένη στην Δύση, οι κοινωνίες θεώρησαν πρόσκαιρα ότι η εισαγωγή του φιλελεύθερου καπιταλισμού θα λειτουργούσε από μόνη της σαν την λύση των προβλημάτων στον αγώνα για την ευημερία. Δηλαδή η υιοθέτηση της οικονομίας της αγοράς θεωρήθηκε πανάκεια με την βασική πεποίθηση ότι η άνθιση και η ευτυχία, θα έρθουν μόνο μέσα από την οικονομική επιτυχία.

Από την άλλη η πολιτική κατέστη ένας χώρος διαρκούς και σκληρού αγώνα για την εξουσία και την διαχείριση του πλούτου, δηλαδή μια διαδικασία η οποία ευνόησε την δημιουργία ηγετικών ομάδων αλλά και την περιθωριοποίηση άλλων²⁵. Στις χώρες αυτές ωστόσο η αλλαγή συντελέστηκε απότομα, χωρίς την ύπαρξη εκείνων των ενδιάμεσων θεσμών και οργανώσεων μεταξύ κοινωνίας και κράτους που θεμελιώνουν την Δημοκρατία²⁶. Σε πολιτικό επίπεδο η Δημοκρατία αποτέλεσε ένα απροσδιόριστο αίτημα, όπου στην πράξη οι δημοκρατικές ιδέες, όπως το κράτος δικαίου, η ελευθερία της έκφρασης της γνώμης και τα δικαιώματα των μειονοτήτων βρήκαν άγονο έδαφος στις περισσότερες βαλκανικές χώρες. Συνεπώς κατά την διάρκεια του πολιτικού αγώνα για την εξουσία και την διαχείριση των οικονομικών

24 Χρήστος Λυριντζής, «Σύγκριση και ερμηνεία. Η πορεία και οι προοπτικές στην σύγχρονη πολιτική ανάλυση», Νήσος, Αθήνα, 2001, σελ. 159-166.

25 Χρήστος Λυριντζής, οπ. αν. σελ. 159-166.

26 Η κοινωνία των πολιτών είναι μια έννοια σχεδόν άγνωστη για τις Βαλκανικές χώρες. Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών όπως το συνδικαλιστικό κίνημα, είναι ιδιαίτερα αδύναμες.

πόρων, οι πολιτικοί δρώντες νομιμοποίησαν κάθε μέσο που μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν.

Συνεπώς η απότομη αλλαγή των πολιτικών και οικονομικών δομών σε συνδυασμό με το δημοκρατικό έλλειμμα και τον σκληρό αγώνα για την εξουσία δημιούργησαν κάποιες συνθήκες εξαιρετικά δυσμενείς για την πολιτική απέναντι στις μειονότητες. Οι συνθήκες αυτές εντοπίζονται στους παρακάτω άξονες:

- Πρώτον, η άνοδος του εθνικισμού αποτέλεσε τροχοπέδη στην ανάπτυξη των διεθνολικών σχέσεων και κατ' επέκταση στις σχέσεις μεταξύ πλειοψηφίας και μειοψηφίας. Η εθνική ταυτότητα χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει τον πολιτικό και πολιτισμικό μύθο της πλειοψηφούσας εθνότητας, ώστε τυπικά να προωθηθεί η ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός²⁷.

- Δεύτερον, ο διαρκής αγώνας για εξουσία και πλουτισμό χωρίς να υπάρχουν οι κατάλληλες δομές για τον περιορισμό τους, οδήγησε στην ανάπτυξη και ενδυνάμωση της μαφίας και του οργανωμένου εγκλήματος. Πράγματι, η άνοδος του οργανωμένου εγκλήματος ευνοήθηκε από τις διεθνολικές συγκρούσεις. Μέσα από το λαθρεμπόριο όπλων πολλές εγκληματικές οργανώσεις κατάφεραν να αποκομίσουν τεράστια κέρδη έχοντας φορές ισχυρές πολιτικές διασυνδέσεις. Άλλωστε είναι κοινό μυστικό ότι σε πολλές βαλκανικές χώρες η μαφία είναι στενά συνδεδεμένη με την πολιτική ηγεσία²⁸.

- Και τρίτον, η ασθενώς δημοκρατική μετάβαση στις χώρες αυτές, ευνόησε την υπερβολική συγκέντρωση εξουσίας στο πολιτικό κέντρο. Πολλές μελέτες και αναλύσεις έχουν συνηγορήσει στο γεγονός ότι για να μπορέσει να υπάρξει ουσιαστική προώθηση των μειονοτικών δικαιωμάτων, είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός πιο αποκεντρωμένου πολιτικού συστήματος²⁹. Πολλά ευρωπαϊκά κράτη κατάφεραν να κατευνάσουν διάφορους τοπικούς εθνικισμούς μέσω της παραχώρησης ενός μοντέλου εκτεταμένης αυτονομίας³⁰.

Αντιθέτως, στις περισσότερες των βαλκανικών χωρών η πολιτική και οικονομική αποκέντρωση και φυσικά μια συζήτηση γύρω από την αυτονομία περιοχών, αποτελεί ταμπού. Οι αιτίες της παραπάνω διαπίστωσης μπορούν να τεκμηριωθούν όπως παρακάτω:

- Έχει εισχωρήσει βαθειά στην πολιτική κουλτούρα των βαλκανικών κρατών ότι οι παραμικρές παραχωρήσεις στις μειονότητες αποτελεί εθνική ήττα και εκχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων. Συνυπολογίζοντας και τις κατά τόπους υποβόσκουσες αλυτρωτικές διαθέσεις μειονοτικών πληθυσμών, οι παραχωρήσεις δικαιωμάτων πραγματοποιούνται με πολύ αργούς ρυθμούς. Και αυτό διότι οι

27 Hugh Miall (επιμ.), «Minority rights in Europe», Λονδίνο, 1994, σελ. 2-5.

28 Για παράδειγμα ο Μιλόσεβιτς πολιτικοποίησε υπέρ του ίδιου και των προστατευόμενων του την οικονομία και τα επιχειρηματικά συμφέροντα. Κατά την διάρκεια του εμπύργκο το καθεστώς Μιλόσεβιτς ενθάρρυνε την παραβίαση του από εγκληματικές ομάδες, συνεργαζόμενος στενά μαζί τους. Βλ. Δημήτρης Καρίδης, «Σερβία-Η ανεκπλήρωτη υπόσχεση; Η Δημοκρατική αλλαγή και η κληρονομιά του Μιλόσεβιτς» στο «Από τα Βαλκάνια στην Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και προοπτικές στον 21^ο αιώνα». (Ιωάννης Αρμακόλας, Θάνας Π. Ντόκος επιμ.), Αθήνα, 2008, σελ. 131-140 και Γεώργιος Χρηστίδης, «Από τον Μιλόσεβιτς στον Κοστούνιτσα. Οι πολιτικές εξελίξεις στη Σερβία και η σερβική πολιτική στο Κοσσυφοπέδιο 1987-2008», Αθήνα, 2008, σελ. 17-24.

29 King Baudouin Foundation, «Good Governance in Multiethnic Communities. Conditions, Instruments, best practice, ways to achieve and measure good governance in local level», 2007, σελ. 11-18.

30 Will Kymlicka, «Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας», ελ. εκδ., Αθήνα, 2005, σελ. 474-478 και Αλέξης Ηρακλείδης, «Μειονότητες, εξωτερική πολιτική και Ελλάδα», στο «Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα», (Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτρης Χριστόπουλος επιμ.), Αθήνα, 1997, σελ. 209-211.

κοινωνίες της πλειοψηφίας θεωρούν ότι το κράτος τους ανήκει ολοκληρωτικά και ότι οι μειονότητες αποτελούν ένα είδος ανωμαλίας στον εθνικό ιστό³¹.

- Παράλληλα, η παραχώρηση πιο εκτεταμένων δικαιωμάτων αυτονομίας σε μειονοτικές περιοχές θα αφαιρούσε τον έλεγχο ενός μέρους των οικονομικών πόρων από το πολιτικό κέντρο.

Ένας τελευταίος παράγοντας που καθιστά προβληματική την θέση των μειονοτήτων, είναι η εκτεταμένη διαφθορά της πολιτικής ελίτ και του πολιτικού συστήματος γενικότερα. Επιγραμματικά λαμβάνοντας υπόψη ότι οι κυρίαρχες πολιτικές ελίτ των κρατών αυτών, θεωρούν το κράτος μια αυστηρά προσωπική υπόθεση και ότι τους ανήκει ολοκληρωτικά, η προώθηση πολιτικών θετικής διάκρισης απέναντι στις μειονότητες προσέκρουε στην διεφθαρμένη πολιτική σκέψη.

31 Οι μελετητές διαχωρίζουν τον ευρωπαϊκό εθνικισμό σε δυτικού και ανατολικού τύπου. Ο Hans Kohn αναφέρει: «Ο δυτικός εθνικισμός εμφανίζεται ως μια προσπάθεια να οικοδομηθεί το έθνος στο παρόν και το μέλλον, χωρίς ιδιαίτερους συναισθηματικούς δεσμούς με το παρελθόν. Από την άλλη ο Ανατολικός εθνικισμός δημιουργεί μια ιδανική πατρίδα στενά συνδεδεμένη με το παρελθόν χωρίς ιδιαίτερες αναφορές στο παρόν». Βλ. John Hutchinson, «Modern nationalism», Λονδίνο, 1994, σελ. 17-63, Ernest Gellner, «Έθνη και εθνικισμός», Αθήνα, 1992, και Benedict Anderson, «Imagined Communities», Λονδίνο, 1983.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Οι Μειονότητες στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Η ΠΓΔΜ ακολούθησε κατά την διάρκεια της μετάβασης στην Δημοκρατία, διαφορετική πολιτική απέναντι στις μειονότητες, σε σχέση με τις άλλες Βαλκανικές χώρες, η οποία είχε να κάνει με παράγοντες όπως το μέγεθος των μειονοτήτων, την εξάρτησή τους από κάποιο όμορο κράτος και η απειλή που συνιστούσαν για την εδαφική ακεραιότητα. Ανεξάρτητα όμως από την διαφορετικότητα της πολιτικής που ακολούθησε σε σχέση με το μειονοτικό φαινόμενο σε σχέση με άλλα Βαλκανικά κράτη υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά που αυτό παρουσιάζει όπως:

- Οι εθνοτικές μειονότητες παρουσιάζουν μια αριθμητική συγκέντρωση του πληθυσμού κοντά στα σύνορα με το ομοεθνές σε αυτές κράτος και έχουν στενούς δεσμούς με αυτό θεωρώντας το σαν φυσική πατρίδα της μειονότητας³². Από την άλλη πλευρά, η ΠΓΔΜ, όπως και κάθε άλλο όμορο κράτος θεωρεί ως χρέος της να προστατεύσει τους μειονοτικούς αυτούς ομοεθνείς του.

- Σε πολλές περιπτώσεις οι ηγέτες της ΠΓΔΜ θεωρούν τις εθνικές μειονότητες σαν κάτι το επίφοβο και επικίνδυνο. Οι μειονότητες θεωρούνται σαν μια απειλή για τον εθνικό ιστό και την εδαφική ακεραιότητα³³. Σε πολλές περιπτώσεις οι μειονότητες θεωρούνται ως το *πολιτικό πάτημα* των γειτονικών χωρών για να αναμειχθούν στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας.

- Οι ίδιες αυτές εθνοτικές ομάδες έχουν στερεότυπες απόψεις για άλλες εθνοτικές ομάδες (ιστορικός εχθρός, οι ξένοι εισβολείς κλπ.), οι οποίες συχνά προσδιορίζονται από την ιστορία³⁴. Το παρελθόν λειτουργεί σε πολλές περιπτώσεις για την πολιτική διαμάχη.

- Οι εθνικιστικές απόψεις εργαλιοποιούνται κατά καιρούς και γίνονται χρήσιμο μέσο για την πολιτική διαμάχη. Είναι αρκετές οι περιπτώσεις κατά τις οποίες εθνικιστικοί κύκλοι διατηρούν μια κατάσταση έντασης και σύγκρουσης (όχι πάντα βίαιης) έτσι ώστε να γίνονται γνωστά τα αιτήματά τους³⁵.

- Οι θεσμοί και οι κρατικές πολιτικές είναι καθοριστικές στην διαμόρφωση και ανάδειξη των μειονοτικών κινημάτων³⁶. Σε αυτό τον τομέα, μεγάλη σημασία έχει ο ρόλος της μειονοτικής εκπαίδευσης, ως προς την βούληση της διατήρησης της μειονοτικής ταυτότητας. Η εκπαίδευση αποτελεί σημείο αιχμής στις σχέσεις μεταξύ της πλειοψηφίας και της μειονότητας, οδηγώντας σε πολλές περιπτώσεις σε υψηλά επίπεδα έντασης³⁷.

32 Δημήτρης Χριστόπουλος, «Το θεσμικό καθεστώς Ιδεολογικής Αφομοίωσης της (Ελληνικής) Μειονότητας», στο «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας», (Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτρης Χριστόπουλος επιμ.), Κριτική, Αθήνα, 2003, σελ. 133-134

33 Οπ. αν. σελ. 133-134.

34 Μαριλένα Κοππά, «Οι Μειονότητες στα Μετακομμουνιστικά Βαλκάνια», Αθήνα 1997, σελ. 55.

35 Αυτό ανταποκρίνεται σε μια παλαιότερη τοποθέτηση του George Simmel: «Για ορισμένες ομάδες ίσως ακόμα και να αποτελεί πολιτική σοφία το να φροντίζει κανείς να υπάρχουν μερικοί εχθροί ώστε να είναι αποτελεσματική η ενότητα των μελών και να διατηρεί η ομάδα την επίγνωση αυτής της ενότητας ως ζωτικού συμφέροντος». Eric J. Hobsbawm «Modern nationalism», Λονδίνο, 1994, «Εθνη και εθνικισμός», Αθήνα, 1992, σελ. 244

36 Alexis Heraklides, «From Autonomy to Secession: Building Down», στο «Framework for International Cooperation» (Taylor/Groom επιμ.), Printer Publishers, Λονδίνο, 1990, σελ. 119.

37 Μαριλένα Κοππά, οπ. αν. σελ. 54-56.

- Το πολιτικό κέντρο σε αρκετές περιπτώσεις ασχολείται κατά πολύ περισσότερο με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων μιας συγκεκριμένης μειονότητας, συνήθως αυτής που είναι πολυπληθέστερη (Αλβανική) διεκδικεί εντονότερα τα αιτήματά της και έχει την υποστήριξη του όμορου κράτους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αδιαφορεί ή να θέτει σε δεύτερη μοίρα τις λοιπές μικρότερες μειονότητες. Κατά συνέπεια η μεγαλύτερη (Αλβανική) μειονότητα υπερκαλύπτει σε πολιτικό επίπεδο, τις μικρότερες.

- Τέλος, εξαιρετικά σημαντικός είναι και ο ρόλος του αγροτικού στοιχείου. Συνήθως οι μειονοτικοί πολίτες των μεγάλων αστικών κέντρων υιοθετούν πιο μετριοπαθείς πολιτικές απόψεις, προκειμένου να έχουν πρόσβαση στα κέντρα εξουσίας. Αντίθετα στις αγροτικές κοινωνίες (επαρχιακές περιοχές), η κοινωνική ζωή είναι κατά κανόνα πιο εσωστρεφής, γεγονός που δεν δημιουργεί κανένα κίνητρο για αποδοχή των όποιων ομοιογενοποιητικών πολιτικών του κράτους³⁸. Κατά γενική ομολογία στην συνείδηση του αγροτικού πληθυσμού το κράτος ταυτίζεται με την εθνική πλειοψηφία και κατ' επέκταση με κάτι ξένο και απρόσιτο.

3.1 Η Εθνική σύνθεση της ΠΓΔΜ

Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή που διεξήχθη στην ΠΓΔΜ το 2002, ο συνολικός πληθυσμός της χώρας ανέρχεται στα 2.022.547 κατοίκους, εκ των οποίων οι 1.297.981 είναι Σλαβομακεδόνες, αγγίζοντας το ποσοστό του 64,2%³⁹. Μεγαλύτερη μειονότητα είναι η Αλβανική με 509.083 κατοίκους και ποσοστό 25,2% που όμως θεωρείται μικρότερο από το πραγματικό, το οποίο με αντικειμενικούς υπολογισμούς ξεπερνά το 35%, διότι συχνά οι Αλβανοί μποιϊκοτάρουν τις απογραφές⁴⁰. Οι Αλβανοί της ΠΓΔΜ είναι κατά κύριο λόγο εγκατεστημένοι στην δυτική πλευρά της χώρας, κοντά στα σύνορα με την Αλβανία, με πολιτικό τους κέντρο το Τέτοβο.

Άλλες σημαντικές μειονότητες της χώρας είναι οι Τούρκοι που καταλαμβάνουν το 3,9% του πληθυσμού και βρίσκονται εγκατεστημένοι στο ανατολικό τμήμα της χώρας, οι Σέρβοι με 1,9% στον βορρά και οι Ρομά με 2,9%. Επίσης στην ΠΓΔΜ διαμένουν και άλλες τέσσερις μειονότητες, με τους Βόσνιους-Μουσουλμάνους να καταλαμβάνουν ένα ποσοστό 1%, τους Βλάχους με 0,5% και τους Κροάτες και Βουλγάρους με ποσοστό από 0,1%.

Ένα από τα πλέον άγνωστα τμήματα των εκτός Ελλάδας Ελλήνων, είναι αυτό που κατοικεί στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Το πολιτικό αδιέξοδο στις σχέσεις με την Ελλάδα, η ιδεολογία του μακεδονισμού και η παραδοσιακή έλλειψη ενδιαφέροντος τόσο από το ελληνικό κράτος όσο και από την ακαδημαϊκή κοινότητα, συνέβαλαν στην άγνοια της ιστορίας τους αλλά και της σύγχρονης παρουσίας τους. Πρόκειται για έναν πληθυσμό που ξεπερνά τις 200.000 και είναι βλαχόφωνοι Έλληνες.

38 Monsterrat Guibernau, «Nationalisms. The Nation-State & Nationality in the 20th century», Polity Press, Κέμπριτζ, 1996, σελ. 61.

39 Τα στοιχεία είναι από την επίσημη μακεδονική στατιστική υπηρεσία, http://makstat.stat.gov.mk/english/glavna_eng.asp.

40 Μαριλένα Κοπά, «Οι μειονότητες ...» οπ. αν. σελ. 79

3.2 Το νομοθετικό σύστημα για την προστασία των μειονοτήτων

Ακολουθώντας την παράδοση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, το Νέο Σύνταγμα του 1991, το οποίο αναθεωρήθηκε το 2001 μετά τη συμφωνία της Οχρίδας, κάνει διάκριση μεταξύ κυρίαρχου έθνους και «εθνοτήτων», αποφεύγοντας να χρησιμοποιήσει τον όρο «μειονότητα». Όπως οι Αλβανοί δεν αποτελούσαν συστατικό έθνος της Γιουγκοσλαβίας, έτσι και στο σημερινό κράτος ισχύει ακριβώς το ίδιο. Στο προοίμιο του Συντάγματος αναφέρεται ότι «*Η Δημοκρατία της Μακεδονίας αποτελεί το εθνικό κράτος του μακεδονικού λαού, στο οποίο εξασφαλίζεται η πλήρης ισότητα και η διαρκής συγκατοίκηση του μακεδονικού λαού, με τους Αλβανούς, τους Τούρκους, Ρομά και άλλες εθνότητες που ζουν σε αυτό*⁴¹».

Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Μακεδονίας εισάγει μια σειρά από διατάξεις τις οποίες σπάνια συναντάμε στα Βαλκάνια. Αρχικά κατοχυρώνονται το γενικό πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στο άρθρο 8, κατοχυρώνεται η θρησκευτική ελευθερία όλων των πολιτών, ενώ στα άρθρα 9 και 48, τονίζεται αφ ενός, η κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αφ ετέρου η υποχρέωση του κράτους να παρέχει όλα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας, εθνότητας, φύλου και πολιτικών πεποιθήσεων. Από την άλλη, το Σύνταγμα εισάγει μια σειρά από καινοτόμες διατάξεις, που αφορούν τις άλλες εθνότητες, οι οποίες ζουν στην χώρα. Συγκεκριμένα το άρθρο 7 προβλέπει τον έλεγχο της τοπικής αυτοδιοίκησης από την μειονότητα σε περιοχές όπου υπερτερούν αριθμητικά. Επίσης στο άρθρο 5, κατοχυρώνεται το δικαίωμα των μειονοτήτων να ιδρύουν κόμματα σε εθνοτική βάση, ενώ στο ίδιο άρθρο τονίζεται και το δικαίωμα των μειονοτήτων να μιλούν και να διδάσκονται και την κύρια γλώσσα του κράτους, τα σλαβομακεδονικά⁴². Τέλος μια ακόμα σημαντική διάταξη εντοπίζεται στο άρθρο 78, όπου προβλέπεται η ίδρυση ενός συμβουλίου, που θα ασχολείται με τις διεθνοτικές σχέσεις. Στο άρθρο αυτό τονίζεται ότι το συγκεκριμένο συμβούλιο είναι επιφορτισμένο στο να προτείνει λύσεις σε περίπτωση διεθνοτικών κρίσεων.

Στον τομέα της πολιτικής αντιπροσώπευσης, στην ΠΓΔΜ παρουσιάζεται μια ιδιαίτερη περίπτωση στην περιοχή των Βαλκανίων. Εξ αιτίας του μικρού μεγέθους της χώρας αλλά και της ύπαρξης μιας πληθώρας εθνοτικών ομάδων, τα πολιτικά κόμματα κατά κύριο λόγο λειτουργούν σε εθνοτική βάση. Η εθνική ταυτότητα λειτουργεί ως «έννοια - κλειδί» για την οργάνωση του κομματικού συστήματος, καθώς λειτουργεί σαν το πρωταρχικό στάδιο προσέλκυσης ψήφων⁴³. Σε δεύτερο επίπεδο, τα κόμματα προσπαθούν να προσδιορίσουν την πολιτική τους ατζέντα πάνω σε ιδεολογικά φορτία επιλογής άσκησης της πολιτικής. Υπάρχει ένας συσχετισμός ανάμεσα στο μέγεθος των εθνοτικών κοινοτήτων και στην προσπάθεια ιδεολογικής κατεύθυνσης. Κόμματα που εκπροσωπούν μια κοινότητα, διαθέτουν μια μεγαλύτερη εκλογική βάση και ενδιαφέρονται για ανάπτυξη μιας ιδεολογίας στα πλαίσια της δικής τους κοινότητας. Αυτό ισχύει για τα κόμματα που εκπροσωπούν τους Σλαβομακεδόνες και τους Αλβανούς. Αντίθετα οι μικρότερες κοινότητες προβάλλουν,

41 The Constitution of the Republic of Macedonia.

42 The Constitution of the Republic of Macedonia.

43 «A Guide to Minorities and Political Participation in South-East Europe», οπ. αν. King Baudouin Foundation, 2009, σελ. 48-50.

κατά κύριο λόγο, την διάσωση της εθνικής τους ταυτότητας, καθώς δεν έχουν μεγάλη εκλογική βάση και ως εκ τούτου δεν μπορούν να αναπτύξουν ξεχωριστό ιδεολογικό προφίλ. Αυτό ισχύει κυρίως για τις μειονότητες των Τούρκων, των Σέρβων και των Ρομά.

Λόγω της ιδιομορφίας στη σύσταση πολιτικών κομμάτων, η ΠΓΔΜ έχει παράδοση στο σχηματισμό πολυεθνικών κυβερνήσεων. Η αλβανική κοινότητα, η οποία αποτελεί το 35% περίπου του συνολικού πληθυσμού, είναι σε σαφώς πιο προνομιακή θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες μειονότητες, καταλαμβάνοντας παραδοσιακά σημαντικές κυβερνητικές θέσεις, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα του 2001 και την συμφωνία της Οχρίδας⁴⁴. Επιπλέον και οι μικρότερες μειονότητες συμμετέχουν, κατά καιρούς, στις κυβερνήσεις συνασπισμού, με τους Σέρβους να απολαμβάνουν μια πιο προνομιακή μεταχείριση. Ωστόσο, ο πολυεθνικός τύπος διακυβέρνησης δεν είναι σταθερός και δεν αποτελεί φυσική κατάληξη διεθνολικής συνεργασίας ενός εξαιρετικά πολυεθνικού κράτους.

Κατά πρώτο λόγο, η πολυεθνική συνεργασία σε κυβερνητικό επίπεδο δεν είναι το αποτέλεσμα μιας κοινής στρατηγικής πλατφόρμας. Αποτελεί περισσότερο ένα «αναγκαίο κακό» διαμερισμού των εκλογικών λαφύρων, στο συνεχή αγώνα για την εξουσία. Αυτό άλλωστε αντανακλάται και στην κυβέρνηση του Νίκολα Γκρουέφσκι, όπου ουσιαστικά οι Σλαβομακεδόνες κυβέρνησαν μόνοι τους, εισάγοντας μια εθνικιστική πολιτική πλατφόρμα. Δεύτερον οι κυβερνητικές προτάσεις δεν εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, λόγω της διαφορετικότητας της κατά τόπους εθνικής σύστασης. Και τρίτον αν μια κοινότητα δεν μετέχει στην κυβέρνηση, τα προβαλλόμενα αιτήματα συνήθως είναι αδύναμα.

Σε κάθε περίπτωση όμως η ΠΓΔΜ αποτελεί μοναδικό παράδειγμα πολυεθνικής έκφρασης της πολιτικής. Η αλβανική κοινότητα εκπροσωπείται, κατά κύριο λόγο, από δύο πολιτικά, το Δημοκρατικό Κόμμα Αλβανών (DPA) που ιδρύθηκε το 1997 από τον Arben Xhaferi, και το κόμμα Ένωσης Δημοκρατικής Ολοκλήρωσης (DUI), που ιδρύθηκε το 2002 από τον Ali Ahmeti. Τα παραπάνω κόμματα, προήλθαν μετά από πολιτικές διεργασίες και διασπάσεις στο εσωτερικό των αλβανικών πολιτικών οργανώσεων. Από την άλλη, η Σερβική μειονότητα εκπροσωπείται από το Δημοκρατικό Κόμμα Σέρβων της Μακεδονίας, οι Τούρκοι από την Δημοκρατική Συμμαχία των Τούρκων και από το Δημοκρατικό Κόμμα των Τούρκων, οι Ρομά από το κόμμα Πλήρους Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά⁴⁵.

Ως προς την μειονοτική εκπαίδευση, ιδιαίτερα μετά την συμφωνία της Οχρίδας, το κράτος ανέλαβε πρωτοβουλίες για την θεμελίωση ενός πλήρους μειονοτικού συστήματος παιδείας. Σε αυτό το πλαίσιο συμπεριλαμβανόταν, η νομιμοποίηση του Αλβανικού πανεπιστημίου του Τέτοβου, αλλά και η προώθηση όλων των μειονοτικών γλωσσών στην εκπαίδευση. Παρ' όλο όμως που η νομοθεσία προβλέπει την λειτουργία του μειονοτικού εκπαιδευτικού συστήματος για όλες τις μειονοτικές

44 Το 2001 πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες συγκρούσεις ανάμεσα στις αλβανικές παραστρατιωτικές οργανώσεις και τις δυνάμεις ασφαλείας της χώρας. Μετά από 10 μήνες συγκρούσεων οι αρχηγοί κυριότερων σλαβομακεδονικών και αλβανικών κομμάτων υπέγραψαν στην Οχρίδα την συμφωνία για την κατάπαυση του πυρός, η οποία προέβλεπε κάποια εκτεταμένα δικαιώματα για τον αλβανικό πληθυσμό.

45 Dane Teleski, «Minorities and Political Parties in Macedonia», στο «Political Parties and Minority Participation», (Florian Bieber επιμ.), Friedrich Ebert Stiftung, Σκόπια, 2008, σελ. 136-141.

γλώσσες, η Αλβανική κοινότητα κατέχει σαφώς πιο πλεονεκτική θέση, όταν οι μικρότερες μειονότητες αντιμετωπίζουν αρκετά προβλήματα.

Αναλύοντας την εφαρμογή της μειονοτικής της μειονοτικής εκπαίδευσης, ουσιαστικά οι γλώσσες διδασκαλίας σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι τέσσερις, τα σλαβομακεδονικά, τα αλβανικά, τα τουρκικά και τα σερβικά. Σύμφωνα με την έκθεση της Επιτροπής για την εφαρμογή της Σύμβασης – Πλαισίου για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, η κατάσταση σε πολλά αλβανικά σχολεία είναι εξαιρετικά δυσμενής. Σχετικά με τις λοιπές εθνοτικές ομάδες, η τουρκική και σερβική μειονότητα απολαμβάνουν το δικαίωμα της εκπαίδευσης στην μητρική τους γλώσσα. Καταλήγοντας, η μειονοτική εκπαίδευση στην ΠΓΔΜ, πιθανότατα έχει φτάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο.

Μεταβαίνοντας τώρα στην ίδια τη μειονοτική καθημερινή ζωή, οι εκφάνσεις σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, είναι στενά συνδεδεμένες με την γενικότερη οικονομική κατάσταση της ΠΓΔΜ. Όντας ίσως το πιο υποβαθμισμένο ομόσπονδο κρατίδιο στα πλαίσια της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, στα χρόνια της μετάβασης κλήθηκε να αντιμετωπίσει μια πληθώρα προβλημάτων, τα οποία κλιμακώνονταν εν καιρώ, λόγω των πολλών εθνοτικών διαφορών, ιδιαίτερα ανάμεσα στις κυριότερες εθνότητες, των Σλαβομακεδόνων και των Αλβανών. Με την πάροδο του χρόνου τα προβλήματα διογκώνονταν, δίνοντας τροφή για την διεθνή κριτική, σχετικά με την θέση των μειονοτήτων.

Το 2007, η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, εξέφραζε την ανησυχία της για τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας των Ρομά: *«Η ανεργία ανάμεσα στους Ρομά βρίσκεται σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα. Κανένα σαφές κυβερνητικό μέτρο δεν έχει ληφθεί προς την κατεύθυνση αυτή. Επίσης, καμία λύση δεν έχει βρεθεί ως προς το νομικό στάτους των Ρομά χωρίς ιθαγένεια»*⁴⁶. Στην ίδια έκθεση, η Επιτροπή εκφράζει την ανησυχία της για τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας στον γυναικείο πληθυσμό, τονίζοντας χαρακτηριστικά ότι: *«ο γυναικείος πληθυσμός, ιδιαίτερα των μειονοτήτων δεν έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας, έχοντας να αντιμετωπίσει ένα κλίμα διακρίσεων»*. Βέβαια, παρά την κριτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων οργανισμών, ουσιαστικά δεν υπάρχει ένα πλαίσιο συνεργασίας και συμβουλευτικής διαδικασίας ανάμεσα στο σλαβομακεδονικό κράτος και τους υπερεθνικούς οργανισμούς⁴⁷.

Η ΠΓΔΜ έχει καθεστώς υποψήφιας για ένταξη χώρας την Ε.Ε από το 2005 και είχε σοβαρές ελπίδες ότι η διαδικασία ένταξης θα μπορούσε να συμπέσει με αυτή της Κροατίας. Η έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τον Μάρτιο του 2008, πάνω στην ετήσια έκθεση για την πρόοδο της χώρας το 2007, χαιρέτιζε τα θετικά μέτρα που έχουν ληφθεί, όπως ο νόμος για διάρθρωση του Δικαστικού σώματος, ο νόμος για την Επιτροπή Διακοινοτικών Σχέσεων καθώς και η απόφαση για τον τελικό ορισμό του Δικαστικού Συμβουλίου. Από την άλλη, εκφράζει την ανησυχία της για τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και την ανάγκη διασφάλισης της ανεξαρτησίας των ΜΜΕ, τα οποία ελέγχονται σε αρκετές περιπτώσεις από εθνικιστικούς κύκλους.

46 European Commission, Macedonia 2007 Progress Report.

47 Snjezana Bokulic, Galina Kostadinova, «Pushing for Change; East Europe's Minorities in the EU Progress Report», Minority Rights Group International, 2008, σελ. 18-21.

Τον Νοέμβριο του 2008, δημοσιοποιήθηκε η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ΠΓΔΜ. Σύμφωνα με τον αρμόδιο επίτροπο για την Διεύρυνση, Όλι Ρεν, η χώρα δεν πληρούσε τα απαραίτητα κριτήρια για την ένταξη της χώρας στην Ένωση. Οι νοθείες που παρατηρήθηκαν στις εκλογές του Ιουνίου, το συνεχές μποϋκοτάζ των εργασιών του Κοινοβουλίου από την Αλβανική αντιπολίτευση, τα σοβαρά προβλήματα στην αποκέντρωση, την πάταξη της διαφθοράς αλλά και οι καθυστερήσεις στην εφαρμογή της συμφωνίας της Οχρίδας, δημιούργησαν ένα αρνητικό κλίμα⁴⁸. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι παρ' όλο που πραγματοποιήθηκαν οι κατάλληλες συνταγματικές ρυθμίσεις σε επίπεδο κατοχύρωσης των μειονοτικών δικαιωμάτων, συνεχίζονται οι καταγγελίες για κατάχρηση εξουσίας από την αστυνομία. Παράλληλα τονίζεται ότι, αν και έχει υιοθετηθεί νέος νόμος για την χρήση των μειονοτικών γλωσσών, στην πράξη, η πρόσβαση των διαφόρων εθνικών ομάδων στην εκπαίδευση και τις δημόσιες υπηρεσίες στην μητρική τους γλώσσα, δεν έχει διευκολυνθεί επαρκώς.

3.3 Το πρόβλημα της Αλβανικής Μειονότητας

Η ηγεσία της ΠΓΔΜ στην προσπάθειά της για την δημιουργία ενός νέου κράτους και την μετάβαση στον φιλελευθερισμό και στην οικονομία της αγοράς, αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες, χωρίς όμως να πραγματοποιηθεί κάποια βίαιη σύγκρουση μεταξύ των εθνοτήτων, όπως συνέβη με τις υπόλοιπες πρώην γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες. Η ηγεσία του Κίρο Γκλιγκόροφ, είχε εξ' αρχής συνειδητοποιήσει ότι η ειρηνική πορεία μετάβασης ήταν ανέφικτη χωρίς την συμμετοχή των Αλβανών. Ενδεικτικό είναι ότι στην ΠΓΔΜ, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στην Βουλγαρία και την Αλβανία, επιτρέπεται η ίδρυση κομμάτων σε εθνοτική βάση.

Έτσι οι Αλβανοί προσκλήθηκαν στους κυβερνητικούς συνασπισμούς, τους ανατέθηκαν αξιώματα και αυτοί με την σειρά τους αποκόμισαν οικονομικά και πολιτικά οφέλη δημιουργώντας παράλληλα και μια πελατειακή σχέση με την Αλβανική εθνότητα στην χώρα. Ωστόσο, τόσο τα αλβανικά κόμματα, όσο και γενικότερα η κοινή γνώμη της μειονότητας ήταν σαφώς επηρεασμένη από τον αλβανικό εθνικισμό, έχοντας συνεχώς τα μάτια στραμμένα προς τα Τίρανα και την Πρίστινα. Έτσι, παρά το γεγονός ότι μετά το 1990, έγιναν σημαντικές προσπάθειες προς την βελτίωση της κατάστασης μεταξύ των εθνικών κοινοτήτων, οι Αλβανοί αξίωναν την ικανοποίηση πολλών αιτημάτων, όπως την μεγαλύτερη εκπροσώπησή τους στο κοινοβούλιο και τους δημόσιους φορείς, την αναγωγή της αλβανικής γλώσσας ως επίσημης, την βελτίωση της αλβανικής εκπαίδευσης, την λειτουργία του αλβανικού πανεπιστημίου και την πλήρη πολιτισμική αυτονομία. Κατά γενική ομολογία, τα αιτήματα αυτά ήταν σαφώς δικαιολογημένα, διότι όταν γίνεται λόγος για μια εθνοτική ομάδα η οποία αποτελεί το 35% ενός πληθυσμού, ουσιαστικά πρόκειται για κοινότητα και όχι για μειονότητα. Το πρόβλημα έγκειτο κυρίως στο γεγονός ότι οι μετριοπαθείς κυβερνήσεις της πρώτης δεκαετίας έπρεπε να ακολουθήσουν μια πολιτική που θα

48 Μαριλένα Κοπά, «ΠΓΔΜ. Οι δυσκολίες δεν τελείωσαν ακόμη...», στο «Από τα Βαλκάνια στην Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21^ο αιώνα», (Ιωάννης Αρμακόλας, Θανάσης Ντόκος επιμ.), Σιδέρης, Αθήνα, 2008, σελ. 119-125.

ισορροπεί την προσπάθεια δημιουργίας μιας εθνικής ταυτότητας, που είναι απαραίτητη για την βιωσιμότητα του νέου έθνους-κράτους, και από την άλλη, την ομαλή ένταξη στην νέα κοινωνία μιας πολυπληθούς μειονότητας με ένα ισχυρό αίσθημα εθνικής ταυτότητας.

Ιδιαίτερες δυσχέρειες προέκυψαν από το Σύνταγμα της χώρας, το οποίο στο προοίμιό του δηλώνει ότι «η *Μακεδονία είναι το εθνικό κράτος του Μακεδονικού Λαού*». Οι Αλβανοί, θεώρησαν ότι αυτό τους υποβίβαζε σε πολίτες δεύτερης κατηγορίας, καθώς πάγιο αίτημά τους αποτελούσε η ανακήρυξή τους σε «*συστατική εθνότητα*» του κράτους. Δήλωναν χαρακτηριστικά, ότι το Σύνταγμα έπρεπε να τροποποιηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μην κατηγοριοποιεί τους πολίτες με βάση την εθνική τους ταυτότητα. Για ένα διάστημα φάνηκε ότι τα μέρη θα κατάφερναν να φτάσουν σε κάποια συμφωνία για την αναθεώρηση του Συντάγματος, με στόχο την παράλειψη της αναφοράς σε κυρίαρχη εθνότητα⁴⁹. Φυσικά σε μια χώρα όπου η πλειοψηφούσα εθνότητα δεν έχει ακόμα οριοθετήσει την εθνική της ταυτότητα και κατ' επέκταση τον δρόμο για την εθνική ολοκλήρωση, όλες αυτές οι προσπάθειες έπεφταν στο κενό. Εντούτοις, επιτεύχθηκε συμφωνία ως προς την χρήση των συμβόλων. Επιτράπηκε λοιπόν, η ύψωση της αλβανικής σημαίας, υπό τον όρο να σηκώνεται και η επίσημη κρατική. Η συγκεκριμένη ρύθμιση προέβλεπε γενικότερα τις διατάξεις εκείνες που θα επέτρεπαν το εύρος της αυτονομίας της τοπικής αυτοδιοίκησης σε περιοχές όπου πλειοψηφούν οι Αλβανοί. Οι ίδιοι οι Αλβανοί ωστόσο αμφισβητούσαν τον νόμο καθώς θεωρούσαν ότι η τοπική αυτοδιοίκηση δεν έχει ουσιαστική εξουσία. Πράγματι, τα σώματα της τοπικής αυτοδιοίκησης δεν είχαν τους πόρους ώστε να καλύψουν τις ανάγκες του πληθυσμού. Ουσιαστική, η πραγματική εξουσία παρέμενε στο κέντρο, δηλαδή στα Σκόπια και τους Σλαβομακεδόνες⁵⁰.

Το ζήτημα της εκπαίδευσης αποτέλεσε ένα ακόμα σημείο τριβής μεταξύ των δύο κοινοτήτων κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Συνταγματικά προβλέπεται ότι η εκπαίδευση είναι ανοιχτή και κοινή για όλους τους πολίτες. Ωστόσο η νομοθεσία προέβλεπε την εκπαίδευση στην αλβανική γλώσσα μόνο για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Τα αλβανικά αιτήματα αφορούσαν στην εισαγωγή της αλβανικής και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς η νομοθεσία προέβλεπε την αποκλειστική χρήση της σλαβομακεδονικής γλώσσας στα πανεπιστήμια. Το βασικότερο επιχείρημα της σλαβομακεδονικής πλευράς ήταν ότι η εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της αλβανικής γλώσσας θα αποξένωνε το αλβανικό στοιχείο από την χώρα στην οποία ζουν, με δεδομένο ότι στις προηγούμενες βαθμίδες η αλβανική νεολαία θα διδασκόταν αποκλειστικά στα αλβανικά⁵¹. Από την άλλη, πάγια θέση των κυβερνήσεων ήταν ότι έχουν κατά καιρούς ληφθεί μέτρα για την αύξηση του αριθμού των Αλβανών στο πανεπιστήμιο των Σκοπίων. Σύμφωνα με τον νόμο του 1995, ορίζεται ότι τα σλαβομακεδονικά είναι η αποκλειστική γλώσσα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Εξαιρέσεις προβλέπονται για κάποια μαθήματα που συνδέονται με την εθνική ταυτότητα ατόμων που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες. Οι αντιδράσεις του αλβανικού στοιχείου, είχαν σαν κύριο επιχείρημα ότι με το νέο καθεστώς στερούνταν δικαιώματα που απολάμβαναν τα προηγούμενα χρόνια στα πλαίσια της ενιαίας

49 Hough Poulton, «The Balkans. Minorities and States in Conflict», Minority Rights Publications, Λονδίνο, 1993, σελ. 76-83.

50 Hough Poulton, «The Balkans. Minorities & States in Conflict», Minority Rights Publications, Λονδίνο, 1993, σελ. 77-82 και 84-86.

51 Μαριλένα Κοππά, *οπ. αν.* σελ. 84-85.

Γιουγκοσλαβίας, φοιτώντας στο αλβανικό πανεπιστήμιο της Πρίστινα. Το ζήτημα ωστόσο της γλώσσας ξεπερνούσε τα πλαίσια της εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα μετά τον Δεκέμβριο του 1994, η συζήτηση για την ίδρυση αλβανόφωνου πανεπιστημίου, επηρέασε αρνητικά τις σχέσεις ανάμεσα στις δύο εθνότητες. Οι Αλβανοί ισχυρίστηκαν ότι το αίτημά τους δεν ήταν τίποτε περισσότερο, από μια προσπάθεια να αναπτύξουν τον πολιτισμό τους. Για τους Σλαβομακεδόνες, όμως, αποτελούσε μια προσπάθεια δημιουργίας παράλληλων δομών, όπως συνέβη και στο Κοσσυφοπέδιο και απέβλεπε στην ομοσπονδοποίηση του κράτους⁵². Το αποκορύφωμα της έντασης επήλθε τον Φεβρουάριο του 1995, οπότε η αστυνομία διέκοψε οριστικά την λειτουργία του πανεπιστημίου του Τέτοβο.

Σημείο καμπής για τις διεθνοτικές σχέσεις αποτέλεσε ο νόμος για την τοπική αυτοδιοίκηση, που ψηφίστηκε στα τέλη του 1995. Στα βασικά του σημεία, προβλεπόταν νέες δομές των σωμάτων αυτοδιοίκησης, δικαιώματα και πρόσβαση στους πόρους, καθώς επίσης και τις σχέσεις μεταξύ της αυτοδιοίκησης και της κεντρικής διοίκησης⁵³. Η αλβανική πλευρά όμως δεν έμεινε ικανοποιημένη. Η διαφωνία των Αλβανών αφορούσε κυρίως στην διανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης και της κεντρικής διοίκησης, επισημαίνοντας ότι ο νέος νόμος δεν βοηθούσε στην αποκέντρωση του συστήματος και την συμμετοχή των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης στην λήψη αποφάσεων. Επιπλέον σημείο τριβής αποτέλεσε και η χρήση της γλώσσας. Οι Αλβανοί απαιτήσαν την χρήση της γλώσσας όχι μόνο στους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και στις κατά τόπους δομές της κεντρικής διοίκησης. Όσον αφορά την γλώσσα τα βασικότερα σημεία του νόμου ήταν πρώτον ότι η μειονοτική γλώσσα θα χρησιμοποιείται επίσημα από τις τοπικές αρχές, ανεξάρτητα από το μέγεθος του μειονοτικού πληθυσμού και δεύτερον, ότι τα ονόματα των πόλεων στην οδική σήμανση και τα επίσημα έγγραφα θα καταγράφονται τόσο στα σλαβομακεδονικά όσο και στην μειονοτική γλώσσα⁵⁴. Η εφαρμογή του νόμου άρχισε στα τέλη του 1996. Οι σχέσεις των Αλβανών με την κυρίαρχη εθνότητα βρίσκονται συχνά σε σύγκρουση και για λόγους που αφορούν την εκπροσώπηση της μειονότητας σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Επί παραδείγματι, το αλβανικό «Κόμμα Δημοκρατικής Ευημερίας (PPD)», τόνιζε ότι οι Αλβανοί υποεκπροσωπούνται στον δημόσιο τομέα, έχοντας μόνο το 3-4% του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων και ότι το ποσοστό των αλβανών αστυνομικών είναι πολύ μικρό. Παρά τις σοβαρές προσπάθειες που πραγματοποιήθηκαν κατά την πρώτη δεκαετία της ανεξαρτησίας της χώρας, οι σχέσεις των εθνοτήτων παρέμειναν ιδιαίτερα ρευστές. Οι εντάσεις δεν έλειπαν, παρόλα αυτά τα κόμματα προσπαθούσαν επιμελώς να κρατήσουν την ενότητα των πολυεθνικών κυβερνήσεων.

52 Σήμερα ο κίνδυνος μιας μεγάλης Αλβανίας είναι ουσιαστικά ασήμαντος. Στα μάτια των ίδιων των Αλβανών, ο «Αλβανικός χώρος» προσδιορίζεται ως μια περιοχή όπου η αλβανική γλώσσα και πολιτισμός είναι κυρίαρχα, στα πολιτικά πλαίσια μιας ενωμένης Ευρώπης. Όπως ισχυρίστηκε και ο πρώην Πρόεδρος της Αλβανίας Ρ. Μειντάνι, «το έργο των Αλβανών δεν είναι να αλλάξουν τα σύνορα αλλά να τα ανοίξουν.» Βλ. Χαράλαμπος Κοντονής, «Η Αλβανία από την κρίση στην ανάπτυξη (1999-2008): Πτυχές εσωτερικής πολιτικής και Ευρωατλαντικής πορείας της.» Στο «Από τα Βαλκάνια στην Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21^ο αιώνα.», (Ιωάννης Αρμακόλας, Θανάσης Ντόκος επιμ.), Σιδέρης, Αθήνα, 2008, σελ. 94-105.

53 Μαριλένα Κολπά, οπ. αν. σελ. 87.

54 Εφημερίδα «NOVA MACEDONIA», 1/11/1995.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Διεθνείς και Ευρωπαϊκοί Θεσμοί και Μειονότητες

Η προστασία των μειονοτήτων διεθνώς είναι δεσμευτική και απορρέει από το άρθρο 27 του ΔΣΑΠΔ, ενώ τα γενικά και ειδικά του δικαιώματα καθορίζονται από διατάξεις της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ), του Οργανισμού για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ειδικότερα ανάμεσα στα γενικά δικαιώματα των μειονοτήτων είναι ο αυτοπροσδιορισμός, η ίση μεταχείριση, η ελεύθερη και διασυνοριακή επικοινωνία, η ατομική και από κοινού άσκηση ειδικών δικαιωμάτων, η ίδρυση συλλόγων, η συμμετοχή στην ζωή της χώρας και σε αποφάσεις που τις αφορούν κ.α. Από την άλλη οι μειονότητες υποχρεούνται να μένουν πιστές στο κράτος που ανήκουν, να τηρούν τους εσωτερικούς αλλά και τους διεθνείς κανονισμούς, να σέβονται τα δικαιώματα των υπολοίπων πολιτών και να γνωρίζουν την επίσημη γλώσσα του κράτους⁵⁵.

Οι Ευρωπαϊκοί Διεθνείς Οργανισμοί, παρέμειναν εξαιρετικά επιφυλακτικοί σχετικά με την θέσπιση κανόνων προστασίας των δικαιωμάτων των εθνικών μειονοτήτων, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Μεταξύ των δεσμευτικών κειμένων, μόνο η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, αναφέρεται σε ορισμένα μειονοτικά και γλωσσικά δικαιώματα⁵⁶. Εξ' άλλου, τα ευρύτερα προβλήματα που αφορούσαν τις μειονοτικές διεκδικήσεις απαιτούσαν λύσεις που ακόμα και οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης δίσταζαν να υιοθετήσουν⁵⁷.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, ήταν ο πρώτος οργανισμός που αντέδρασε στην μειονοτική πρόκληση. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, καθώς και οι πολλές επιτροπές που συστήθηκαν από την Επιτροπή των Υπουργών, μελέτησαν το ζήτημα και πρότειναν κάποιες λύσεις νομικού και πολιτικού χαρακτήρα. Από την άλλη, η Ευρωπαϊκή Ένωση, στα πλαίσια της οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης των μελών της, ενεργεί σε διαφορετική βάση. Ενδεικτικά, η κατοχύρωση της χρήσης των επίσημων γλωσσών των κρατών μελών ήταν το βασικό μέλημα. Τέλος η πτώση του υπαρκτού Σοσιαλισμού, αλλά και η ταυτόχρονη επανεμφάνιση του εθνικισμού επαναπροσδιόρισε το ζήτημα.

Τα Ευρωπαϊκά Κράτη επιχειρούν πλέον να προβλέψουν και να λύσουν προβλήματα με άμεσα πολιτικά ή νομικά κριτήρια, μέσα από μια συλλογική βάση, χωρίς να διστάζουν σε πολλές περιπτώσεις να επεμβαίνουν στα εσωτερικά ενός κράτους⁵⁸. Υπό αυτό το πλαίσιο, τοποθετείται και το νομικό καθεστώς προστασίας των μειονοτήτων στα ευρωπαϊκά κράτη, καθώς και η δράση των ευρωπαϊκών οργανισμών.

55 Πέτρος Σιούσιουρας, «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο», Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2014, σελ. 329-330.

56 Για παράδειγμα το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ αναφέρει ότι η συμμετοχή σε μια εθνική μειονότητα, αλλά και η χρήση της μητρικής γλώσσας, μπορούν να αποτελέσουν αιτίες άσκησης παράνομων διακρίσεων.

57 Η Γαλλία και η Τουρκία δεν έχουν ακόμα υπογράψει. Και η μεν Γαλλία θεωρεί ότι αντιβαίνει στο Σύνταγμα της κάθε θεσμοθέτηση ομάδων με βάση την καταγωγή, την θρησκεία ή την «φυλή» τους. Στην Γαλλία αναγνωρίζεται μόνο γαλλικός λαός και τα κριτήρια καταγωγής, θρησκείας ή «φυλής» δεν έχουν νομική υπόσταση. Όσο για την Τουρκία, είναι γνωστή η πολιτική της απέναντι στις μειονότητες και η επιμονή της να μην αναγνωρίζει καμιά άλλη μειονότητα εκτός από εκείνες που προβλέπει η Συνθήκη της Λοζάνης.

58 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, «Το διεθνές και ευρωπαϊκό καθεστώς προστασίας των γλωσσικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων και η Ελληνική έννομη τάξη», Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σελ. 73-78.

4.1 ΕΣΔΑ και Μειονότητες

4.1.1 Το Δικαστήριο του Στρασβούργου αντιμέτωπο με τις σύγχρονες εξελίξεις και προκλήσεις στο χώρο της μειονοτικής προστασίας

Σημασία της ΕΣΔΑ ως νομικού εργαλείου προστασίας των μειονοτήτων του ευρύτερου ευρωπαϊκού χώρου.

Διαρκώς αυξανόμενη είναι η ροή υποθέσεων στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής ΕΔΔΑ) με μειονοτικές προεκτάσεις, δεδομένης και της διεύρυνσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σε βαλκανικές και ανατολικές χώρες, καθώς και της υποχρεωτικής αποδοχής της ατομικής προσφυγής με την εισαγωγή του Ενδέκατου Πρωτοκόλλου.

Ο ρόλος του δικαστηρίου στην απονομή δικαστικού διεθνούς ελέγχου σε σχέση με την προστασία των εθνικών μειονοτήτων αποδεικνύεται εξαιρετικά σημαντικός, καθώς κατά κανόνα τα κράτη αποφεύγουν τον δικαστικό έλεγχο λόγω της δεσμευτικότητάς του, δείχνοντας προτίμηση σε μηχανισμούς ελέγχου μη δικαστικού χαρακτήρα.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, ερμηνείας της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής ΕΣΔΑ), κείμενα προστασίας ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων καλούνται να συλλειτουργήσουν. Ενώ γίνεται παράλληλη αξιοποίηση της Σύμβασης - Πλαισίου του ίδιου οργανισμού για την προστασία των μειονοτήτων (το μόνο νομικά δεσμευτικό κείμενο, το οποίο κατοχυρώνει ειδικά μειονοτικά δικαιώματα με συλλογικές μεν αναφορές, αλλά με προφανή χαλαρότητα ρυθμίσεων και μηχανισμού εφαρμογής).

Εντούτοις, κράτη - παραδοσιακά μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης- Γαλλία, Τουρκία, Βέλγιο, Ελλάδα - επιλέγουν να μην δεσμεύονται από τις διατάξεις της Σύμβασης-Πλαισίου, διατηρώντας σημαντικές επιφυλάξεις στα μειονοτικά θέματα.

4.1.2 Τι είναι η μειονότητα; Υπάρχει ορισμός;

Παρά το διαρκώς αυξανόμενο διεθνές ενδιαφέρον για το καθεστώς προστασίας των μειονοτήτων, δεν φαίνεται να έχει επικρατήσει στη θεωρία ένας ευρύτερα αποδεκτός ορισμός της έννοιας. Αντιθέτως, αυτή παραμένει αμφιλεγόμενη, προκαλώντας διχασμούς τόσο στο χώρο της επιστήμης, όσο και της πολιτικής.

Ο πλέον αποδεκτός, πάντως, ορισμός της έννοιας «εθνική μειονότητα», (μεταξύ πολλών διατυπώσεων), θεωρείται αυτός του Capotorti, όπως αποδόθηκε στο πλαίσιο μελέτης για τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών⁵⁹.

Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, η «μειονότητα» αποτελεί μια κοινότητα, η οποία:

59 www.ohchr.org, United Nations Human Rights, Minorities under international law, όπου αναφέρεται ότι: According to a definition offered in 1977 by Francesco Capotorti, Special Rapporteur of the United Nations Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, a minority is: A group numerically inferior to the rest of the population of a State, in a non-dominant position, whose members - being nationals of the State - possess ethnic, religious or linguistic characteristics differing from those of the rest of the population and show, if only implicitly, a sense of solidarity, directed towards preserving their culture, traditions, religion or language.

- α) Βρίσκεται εγκατεστημένη στην περιοχή ενός κράτους.
- β) Είναι μικρότερη σε αριθμό συγκριτικά με τον υπόλοιπο πληθυσμό του κράτους.
- γ) Τα μέλη της είναι πολίτες αυτού του κράτους.
- δ) Τα μέλη της έχουν εθνικά, γλωσσικά ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από αυτά του υπόλοιπου πληθυσμού.
- ε) Τα μέλη της προσβλέπουν στη διατήρηση αυτών των χαρακτηριστικών⁶⁰.

Με τη Σύσταση 1201 (1993), η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης επιχείρησε να δώσει έναν ορισμό στο σχέδιο Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στην ΕΣΔΑ για την ειδικότερη προστασία των μειονοτήτων, που προετοίμασε μεν, αλλά τελικά απορρίφθηκε: Σύμφωνα με αυτόν, μεταξύ άλλων, μια εθνική μειονότητα θα πρέπει να διαμένει στο έδαφος του κράτους⁶¹. Το βέβαιο, πάντως, είναι ότι προς το παρόν δεν υφίσταται ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της έννοιας «μειονότητα» στο διεθνές δίκαιο.

4.2 Συμβούλιο της Ευρώπης και Μειονότητες

Η προστασία και η προαγωγή των δικαιωμάτων του ανθρώπου συμπεριλαμβάνεται στις θεμελιώδεις αρχές και επιδιώξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)⁶² χαρακτηρίζεται από πληρότητα και συνοχή καθώς το δικαιοδοτικό σύστημα ελέγχου λειτουργεί ικανοποιητικά, οι διατάξεις γύρω από την προστασία των μειονοτήτων είναι ανεπαρκής, καθώς δεν ικανοποιούν την νέα διεθνή πραγματικότητα με την προσχώρηση των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης⁶³. Ωστόσο, με πρωτοβουλία της Μόνιμης Διάσκεψης των Τοπικών Περιφερειακών Αρχών, υιοθετήθηκε ο Χάρτης Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών. Επίσης το 1993, η Επιτροπή των Υπουργών, η οποία αποτελεί ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων, στην συνάντηση κορυφής της Βιέννης, έθεσε τις βάσεις για την επεξεργασία ενός δεσμευτικού κειμένου για την προστασία των μειονοτήτων. Έναν χρόνο μετά η Επιτροπή υιοθέτησε την Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, η οποία τέθηκε προς υπογραφή από τα κράτη το 1995, και τυπικά τέθηκε σε ισχύ από το 1998⁶⁴.

60 Benedikter Thomas, Legal instruments of minority protection in Europe-An overview, Bolzano/Bozen, 30 November 2006.

61 Cumper Peter and Steven Wheatley, Minority rights in the “new” Europe, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/London/Boston, 1999, σελ. 55, όπου αναφέρεται ότι: «a national minority would, inter alia, reside as citizens on the state’s territory».

62 Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, δημιουργήθηκε το 1950 από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Από τότε ανάλογα με τις συνθήκες και τις ανάγκες της κάθε εποχής προστίθεντο πρόσθετα πρωτόκολλα.

63 Ουσιαστικά η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού δοκίμασε τις αντοχές του Ευρωπαϊκού συστήματος μειονοτικής προστασίας, καθώς εισήγαγε νέες μειονότητες και διαφορετικές αντιλήψεις και ιδεολογίες σε σχέση με τα εθνικά θέματα.

64 Η Σύμβαση – Πλαίσιο για την προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη αντίδραση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας γενικότερα, στα νέα μειονοτικά δεδομένα μετά την προσχώρηση των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Βέβαια υπάρχουν και κράτη της Δυτικής Ευρώπης που δεν την έχουν υπογράψει όπως η Γαλλία και κράτη όπου εκκρεμεί η επικύρωση από τα εθνικά κοινοβούλια, όπως η Ελλάδα και το Βέλγιο.

4.2.1 Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το 1950, το Συμβούλιο της Ευρώπης θέσπισε την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Για τις μειονότητες ωστόσο, δεν προέβλεψε κάποια δικαιώματα. Αντίθετα, η προστασία περιορίζεται στη μη διάκριση για τα δικαιώματα που εξαγγέλλει. Με άλλα λόγια, πρέπει να προσβάλλεται ένα δικαίωμα, προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή η προστασία κατά των διακρίσεων⁶⁵. Έτσι για να καλυφθεί το κενό η Κοινοβουλευτική Συνέλευση υιοθέτησε *Σύσταση* η οποία προέβλεπε ορισμένα δικαιώματα για τις μειονότητες: «*Τα άτομα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, δεν μπορούν να στερηθούν το δικαίωμα, από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας τους και εντός των ορίων της δημόσιας τάξης, να έχουν την δική τους πολιτιστική ζωή, να χρησιμοποιούν την δική τους γλώσσα, να ιδρύουν τα δικά τους σχολεία και να διδάσκονται την γλώσσα της επιλογής τους, καθώς και να λατρεύουν την δική τους θρησκεία*»⁶⁶.

Η *Σύσταση* βρίθει γενικοτήτων, γεγονός που άφηνε ανοικτή την εφαρμογή από κράτος σε κράτος με διαφορετικές ιδιαιτερότητες. Έτσι το 1981 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση έδωσε έμφαση στα πολιτιστικά προβλήματα και στην μειονοτική εκπαίδευση. Ακολουθεί η αντίστοιχη σύσταση που πρεσβεύει «*την επιστημονική, ανθρώπινη και πολιτιστική μεταχείριση κάθε γλώσσας*»⁶⁷.

Μετά το 1990, το πρόβλημα προσλαμβάνει πιο επείγοντα χαρακτήρα, με την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την προσθήκη στην ατζέντα, νέων μειονοτικών θεμάτων. Το 1990, η *Κοινοβουλευτική Συνέλευση* με νέα σύσταση, αναγνωρίζει ότι τα μειονοτικά δικαιώματα επανήλθαν στο προσκήνιο ως «*έκφραση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης*» αλλά και ως «*αποτέλεσμα των δημοκρατικών αλλαγών στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη*»⁶⁸. Ζητείται λοιπόν είτε η υιοθέτηση πρόσθετων Πρωτοκόλλων στην Ε.Σ.Δ.Α., είτε η επεξεργασία νέας Σύμβασης, που θα αφορά αποκλειστικά τις μειονότητες.

Το σύστημα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων της Ε.Σ.Δ.Α, δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στις ανάγκες προστασίας των μειονοτήτων, έτσι όπως εμφανίζεται σήμερα το φαινόμενο. Η Ε.Σ.Δ.Α. από την φύση της δεν είναι σε θέση να κατοχυρώνει συλλογικά αλλά μόνο ατομικά δικαιώματα. Πέραν ωστόσο από τα γενικά της χαρακτηριστικά, η *Σύμβαση* διατυπώνει ορισμένα δικαιώματα σχετικά με την γλωσσική ελευθερία των μειονοτήτων, τα οποία μπορούμε να τα εντάξουμε σε δύο κατηγορίες:

- Δικονομικά γλωσσικά δικαιώματα. Το άρθρο 5, παραγρ. 2, κατοχυρώνει το δικαίωμα του συλληφθέντος στην πληροφόρηση στην μητρική γλώσσα, κάθε κατηγορίας εναντίον του⁶⁹. Επίσης το άρθρο 6, παραγρ. 3, διατυπώνει το δικαίωμα στην άμεση και άρτια πληροφόρηση του κατηγορουμένου στη μητρική γλώσσα,

65 Σύμφωνα με το άρθρο 14: «Η χρήση των αναγνωρισμένων εν τη παρούση Σύμβαση δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθεί ασχέτως διακρίσεως, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνική μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως». Βλ. Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, οπ. αν. σελ. 136-141.

66 Σύσταση 285/28.4.1961

67 Recommendation 928/7.10.1981, on the educational and cultural problems of minority languages and dialects in Europe.

68 Recommendation 1134/1.10.1990.

69 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης οπ. αν. σελ. 136-141.

σχετικά με την κατηγορία που του έχει προσαφθεί, καθώς και το δικαίωμα να ζητήσει την βοήθεια διερμηνέα⁷⁰.

- Δικαιώματα στην εκπαίδευση. Το άρθρο 2 του πρόσθετου πρωτοκόλλου, που υιοθετήθηκε το 1975, διατυπώνει το δικαίωμα στην εκπαίδευση και το ειδικότερο δικαίωμα της οικογένειας να εξασφαλίζουν στα παιδιά τους παιδεία η οποία συμβαδίζει με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις. Η σύνδεση λοιπόν της μειονοτικής προστασίας με τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου είναι προφανής. Τα δικαιώματα του ανθρώπου αποτελούν ένα φράγμα στην αυθαιρεσία του κράτους και έμμεσα στην αυθαιρεσία της πλειονότητας που ελέγχει τον κρατικό μηχανισμό⁷¹. Είναι μια μορφή εγγυήσεων αυτού που βρίσκεται σε θέση αδυναμίας σε σχέση με τον κρατικό μηχανισμό. Τα θεμελιώδη δικαιώματα όπως η θρησκευτική ελευθερία, η ελευθερία του λόγου, η απαγόρευση διακρίσεων, η προστασία των λιγότερο ομιλουμένων γλωσσών, αποτελεί ίσως την πιο αποτελεσματική γραμμή άμυνας των μελών των μειονοτήτων απέναντι σε μέτρα που θίγουν τα γλωσσικά, θρησκευτικά ή πολιτιστικά δικαιώματα. Παρ' όλα αυτά οι περισσότεροι συγγραφείς, όπως ο Κ. Τσιτσελίκης, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η ΕΣΔΑ από μόνη της δεν προστατεύει επαρκώς όλες τις πτυχές του μειονοτικού ζητήματος. Κατά συνέπεια το Συμβούλιο της Ευρώπης άρχισε σταδιακά να επεξεργάζεται την δημιουργία ενός πιο συγκεκριμένου πλαισίου, που θα λαμβάνει υπόψη τα συλλογικά δικαιώματα των μειονοτήτων. Η πρώτη ολοκληρωμένη απόπειρα ρύθμισης δεσμευτικού χαρακτήρα, έγινε από την *Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Δημοκρατία (Επιτροπή της Βενετίας)*⁷², που κατάρτισε το *Σχέδιο Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Μειονοτήτων*. Τα στοιχεία που αξίζει να σημειωθούν είναι τα ακόλουθα:

- Η επιλογή ενός αυτόνομου σχεδίου που θα αντιμετωπίζει συλλογικά το μειονοτικό φαινόμενο στην Ευρώπη⁷³.
- Το σχέδιο προέβλεπε μια σειρά από δικαιώματα που αφορούσαν άτομα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες.
- Το σχέδιο προέβλεπε έναν μηχανισμό προστασίας, με κυρίαρχο μοχλό μια Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων.

Παρά το γεγονός όμως ότι ο χαρακτήρας του σχεδίου ήταν προαιρετικός, κρίθηκε υπερβολικά δεσμευτικός από τα συμβαλλόμενα κράτη. Από την άλλη, εκφράστηκε η άποψη ότι ήταν προτιμότερο, να ενταχθεί η προστασία των μειονοτήτων στα πλαίσια της Ε.Σ.Δ.Α., για να μην υπάρξει σύγκρουση εξουσιών⁷⁴. Ακολούθησαν διάφορες προτάσεις φτάνοντας στην σύνοδο κορυφής της Βιέννης, η οποία συντελέστηκε τον Οκτώβριο του 1993, δίνοντας τις κατευθυντήριες γραμμές του οργανισμού.

70 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης οπ. αν. σελ. 136-141.

71 Χρήστος Γιακουμόπουλος, οπ. αν. σελ. 38-44.

72 Η επιτροπή της Βενετίας είναι ένα συμβουλευτικό όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης, αποτελούμενη από ανεξάρτητα μέλη στον τομέα του συνταγματικού νόμου. Δημιουργήθηκε το 1990 μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, σε μια εποχή επείγουσας ανάγκης για την συνταγματική βοήθεια στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη.

73 Χρήστος Γιακουμόπουλος, οπ. αν. σελ. 29-35.

74 Παρόλο που δεν συνέβη αυτό, καθώς μετέπειτα συντάχθηκαν και άλλα νομικά κείμενα προστασίας των μειονοτήτων, η ύπαρξη περισσότερων από ένα δεσμευτικών κειμένων, τα οποία θα συνοδεύονταν με την ύπαρξη και λειτουργία Επιτροπών για την εφαρμογή τους, δημιούργησε τον φόβο ότι η καταγραφή πολλών εκθέσεων διαφορετικών ομάδων εμπειρογνομόνων θα οδηγούσε σε σύγχυση αρμοδιοτήτων των πολλών φορέων του Συμβουλίου. Βλ. Χρήστος Γιακουμόπουλος, οπ. αν. σελ. 29-35.

4.2.2 Σύμβαση – Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων

Η διεύρυνση του ΣΤΕ προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και η πολιτική βούληση για περιφερειακή σταθερότητα και ειρήνη, δημιούργησαν τις συνθήκες για την συγκρότηση της Σύμβασης. Προφανής στόχος της Σύμβασης είναι ο προσδιορισμός, στα κράτη που θα δεσμευτούν από αυτή, των νομικών αρχών προστασίας των μειονοτήτων, όπως ήδη είχε αποφασιστεί από τους αρχηγούς των κρατών στην διάσκεψη της Βιέννης. Η Σύμβαση – Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο, τον Νοέμβριο του 1994 και τέθηκε σε ισχύ τον Φεβρουάριο του 1998.

Λαμβάνοντας υπόψη γενικότερα την ιστορία της Ευρώπης, αλλά και την νέα πραγματικότητα, η Σύμβαση βασίστηκε σε προηγούμενες συμβάσεις και διακηρύξεις γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα⁷⁵. Το περιεχόμενό της αποτελείται από «προγραμματικές δηλώσεις», οι οποίες συνιστούν συγκεκριμένες αρχές τις οποίες τα κράτη – μέλη οφείλουν να σεβαστούν. Τέλος, απαρτίζεται από πέντε μέρη, τα οποία περιέχουν γενικές αρχές, δικαιώματα, ερμηνεία και ένα σύστημα ελέγχου. Το κείμενο κάνει εκτενή αναφορά σε δικαιώματα αποκλειστικά ατομικού χαρακτήρα, στα μέλη των εθνικών μειονοτήτων. Ουσιαστικά πρόκειται για τις δεσμεύσεις των κρατών έναντι των μελών των μειονοτήτων⁷⁶.

4.2.3 Ευρωπαϊκός Χάρτης Μειονοτικών Γλωσσών

Ο Χάρτης αποτελεί το μόνο κείμενο που συντάχθηκε στους κόλπους του Συμβουλίου της Ευρώπης και αποβλέπει στην προστασία αποκλειστικά των γλωσσικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Το κείμενο υιοθετήθηκε μετά από μακρά περίοδο διαπραγματεύσεων στο Ιούλιο του 1992 και τέθηκε στην διάθεση των κρατών μελών τον Νοέμβριο του ίδιου έτους⁷⁷. Η κεντρική ιδέα πάνω στην οποία θεμελιώθηκε ο Χάρτης ήταν η αναγκαιότητα ενός αναλυτικού διακανονισμού, ο οποίος θα ορίζει ακριβώς τους τρόπους προστασίας των μειονοτικών γλωσσών. Έτσι αντίθετα με το πνεύμα μιας σύμβασης που θα κατοχυρώνει γενικά τα μειονοτικά δικαιώματα ή μιας πρόσθετης διάταξης της Ε.Σ.Δ.Α., το Συμβούλιο της Ευρώπης αντιλαμβάνεται ότι η προστασία της γλωσσικής ιδιαιτερότητας αποτελεί πρωταρχικής σημασίας διακύβευμα, για να επιτευχθεί η γενικότερη προστασία των μειονοτήτων και της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Σύμφωνα με το κείμενο, η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα από τα θεμέλια της ευρωπαϊκής ενότητας και δεν πρέπει τα κράτη να προσβλέπουν στην γλωσσική

75 Πέραν από το είδος προστασίας που επιχειρείται να θεσμοθετηθεί, το πρώτο μέλημα όσων συμμετέχουν στην διαπραγμάτευση είναι ο προσδιορισμός της έννοιας μειονοτική γλώσσα. Ως τέτοια μπορεί να θεωρηθεί είτε η μητρική είτε η γλώσσα που χρησιμοποιεί συνήθως μια μειοψηφία πλην του κράτους. Εκτός όμως από το ποσοτικό κριτήριο, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί η μειονοτική θέση της γλώσσας από το κοινωνικό περιβάλλον και κυρίως η νομικοπολιτική αντιμετώπιση που τυγχάνει αυτή η γλώσσα. Από την άλλη, μειονοτική γλώσσα θεωρείται η γλώσσα μιας μειονότητας, αποκλείοντας τις επίσημες γλώσσες. Έτσι όμως θα έμειναν εκτός ορισμού μερικές εθνικές και επίσημες γλώσσες. Γι' αυτό επινοήθηκε ένας ευρύτερος όρος που σχετικοποιεί ακόμη περισσότερο τις «μειονοτικοποιημένες» γλώσσες και έτσι μιλάμε για λιγότερο διαδεδομένες γλώσσες. Βλ. Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, «Προστασία των μειονοτικών γλωσσών», στην ηλεκτρονική διεύθυνση: ΠΥΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ, http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_c5/index.html.

76 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, «Το διεθνές και Ευρωπαϊκό καθεστώς προστασίας των γλωσσικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων και η Ελληνική έννομη τάξη», Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σελ. 174-181.

77 Γεώργιος Διακοφωτάκης, οπ. αν., σελ. 285-297 και 510-513.

*ισοπέδωση*⁷⁸. Το πρώτο και το δεύτερο σκέλος, περιέχουν μια σειρά από διατάξεις που μπορούν να εφαρμοστούν σε όλες τις μειονοτικές γλώσσες. Το άρθρο 7 επιβάλλει στις κρατικές αρχές «τον σεβασμό της γεωγραφικής περιοχής κάθε μειονοτικής γλώσσας, ώστε οι διοικητικές δομές να μην αποτελούν εμπόδιο στην προαγωγή της γλώσσας» και διατυπώνει την αρχή της μη διάκρισης για τις μειονοτικές γλώσσες. Κατά κύριο λόγο προβλέπεται⁷⁹:

- Η διευκόλυνση της χρήσης της γλώσσας στην δημόσια ζωή.
- Η λήψη μέτρων για την εκμάθηση της γλώσσας.
- Η δυνατότητα για τα άτομα που δεν είναι χρήστες να έχουν πρόσβαση σε πηγές της.
- Η προαγωγή των διεθνών ανταλλαγών για τις γλώσσες που ομιλούνται στο έδαφος όμορων κυρίως κρατών.

Στο δεύτερο μέρος, ο Χάρτης καλεί τα κράτη να αποδεχτούν την ύπαρξη μειονοτικών γλωσσών στο έδαφός τους και να μην εμποδίζουν την χρήση τους. Η αναγνώρισή τους δεν επιφέρει απαραίτητα και την υποχρέωση παραχώρησης συγκεκριμένων δικαιωμάτων για τους χρήστες. Οι γλώσσες που θα τύχουν προστασίας, θα πρέπει να οριστούν κατά την αποδοχή ή επικύρωση της σύμβασης⁸⁰.

Στο τρίτο μέρος, διατυπώνονται μέτρα για την προστασία της χρήσης των μειονοτικών γλωσσών στην δημόσια ζωή, υποχρεώνοντας τα κράτη να αναγνωρίσουν την χρήση της μειονοτικής γλώσσας στην εκπαίδευση, τις διοικητικές αρχές, την δικαιοσύνη, τις δημόσιες υπηρεσίες κλπ⁸¹.

Το τελευταίο μέρος είναι αφιερωμένο στους τρόπους ελέγχου της εφαρμογής του Χάρτη, η οποία θα γίνεται κυρίως με έναν μηχανισμό υποβολής εκθέσεων ανά τακτά χρονικά διαστήματα.

Αναλύοντας τον Χάρτη διαπιστώνουμε ότι αποτελεί ένα πολύ σημαντικό οδηγό, ως προς την προστασία των γλωσσικών ιδιαιτεροτήτων, χωρίς φυσικά την απουσία μιας σειράς προβλημάτων, κυρίως ως προς την εφαρμογή του.

4.3 Ο.Α.Σ.Ε / Δ.Α.Σ.Ε και Μειονότητες

Ο ΟΑΣΕ / ΔΑΣΕ ξεκίνησε το 1972 ως ένα φόρουμ συζητήσεων, μεταξύ Δύσης και Ανατολής και βαθμιαία εξελίχθηκε από βήμα καχυποψίας σε βήμα διαλόγου και συνδιαλλαγής, ενώ το εύρος των υπό εξέταση ζητημάτων διευρύνθηκε, εντάσσοντας μέσα σε αυτά και τα ζητήματα των μειονοτήτων. Τα ζητήματα των μειονοτήτων τέθηκαν για πρώτη φορά από την Γιουγκοσλαβία, η οποία επιχείρησε να θέσει το ζήτημα ώστε να πετύχει έναν ορισμό της εθνικής μειονότητας, αλλά και την αναγνώριση των μειονοτήτων ως πεδίου συνεργασίας και καλής γειτονίας⁸². Ωστόσο

78 Προοίμιο Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών.

79 Αρ. 7, παρ. 1, Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών.

80 Αρ. 2, παρ. 3. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι «κάθε Μέρος υποχρεώνεται να εφαρμόσει ένα ελάχιστο αριθμό 35 παραγράφων ή σημείων μεταξύ των διατάξεων του μέρους III του παρόντος Χάρτη, από τις οποίες, τουλάχιστον τρεις από καθένα εκ των άρθρων 8 και 12 και ένα από το καθένα εκ των άρθρων 9, 10, 11 και 13».

81 Αρ. 8,8,10,11,12,13 και 14 Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών.

82 Γεώργιος Διακοφωτάκης, «Περί μειονοτήτων κατά το διεθνές δίκαιο», Σάκκουλα, Αθήνα, 2001, σελ. 51-106.

η προσπάθεια αυτή δεν απέδωσε καρπούς εξαιτίας των πολλών αντιδράσεων κυρίως από τις ανατολικές χώρες⁸³.

Καθ' όλη την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι συζητήσεις και οι ζυμώσεις για τα μειονοτικά ζητήματα δεν έβρισκαν ιδιαίτερη ανταπόκριση από τα συμβαλλόμενα κράτη, παρά τις προσπάθειες που έλαβαν χώρα σε διαφορετικές συσκέψεις όπως αυτές της Μαδρίτης (1983), της Οτάβας (1985), της Βιέννης (1986) και της Βιέννης (1989). Όπως γίνεται αντιληπτό μετά το 1989 οι όποιες συζητήσεις και αποφάσεις γίνονται υπό διαφορετικό πρίσμα. Όλες οι εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη επαναπροσδιόρισαν το πώς είναι πλέον διαμορφωμένος ο χάρτης της Ευρώπης. Έτσι, μέσα σε ένα κλίμα ευφορίας για το μέλλον της Ευρώπης, υιοθετήθηκε στην Κοπεγχάγη το 1990 το πιο σημαντικό ίσως, κείμενο της ΟΑΣΕ / ΔΑΣΕ⁸⁴. Το καταληκτικό αυτό κείμενο, δανειζόμενο λέξεις και εκφράσεις από τα κείμενα του ΣΤΕ και του ΟΗΕ, επεκτάθηκε στην παράθεση μιας εκτεταμένης σειράς ανθρωπίνων δικαιωμάτων που είχαν πιο συγκεκριμένο περιεχόμενο. Ως προς της μειονότητες ξεπερνά σε μεγάλο βαθμό εκείνο της Βιέννης, ενώ ένα εκτεταμένο τμήμα είναι αφιερωμένο σε αυτές.

Οι διακρίσεις πλέον καταδικάζονται σε όλες τις μορφές τους και τα μέλη των μειονοτήτων προστατεύονται με λεπτομερή γενικά και ειδικά δικαιώματα. Τίθεται για πρώτη φορά το δικαίωμα του *αυτοπροσδιορισμού*⁸⁵, ενώ αναλύεται το δικαίωμα της *χρήσης της μητρικής γλώσσας* στον δημόσιο και ιδιωτικό χώρο. Παράλληλα, προβλέπεται και η *διδασκαλία* της μέσω μειονοτικών ιδρυμάτων⁸⁶. Τέλος, εξηγείται η *θρησκευτική ελευθερία*, ενώ για πρώτη φορά εισάγεται η έννοια της *αυτονομίας*, ως μέσο και όχι ως δικαίωμα για την λύση των μειονοτικών δικαιωμάτων⁸⁷.

Εν συνεχεία το ενδιαφέρον της ΟΑΣΕ / ΔΑΣΕ για τις εθνικές μειονότητες εκφράστηκε στην Διάσκεψη Κορυφής των Παρισίων, με την υιοθέτηση της «*Χάρτας για την Νέα Ευρώπη*», η οποία θεωρήθηκε ότι επισφράγισε την λήξη του Ψυχρού Πολέμου⁸⁸. Επί της ουσίας, η Χάρτα επιβεβαίωσε τις δεσμεύσεις της Κοπεγχάγης. Οι μειονότητες χαρακτηρίζονται ως «*πολύτιμη συμβολή στην ζωή των κοινωνιών*», ενώ τα μειονοτικά δικαιώματα αναγνωρίζονται ως μέρος των παγκόσμιων ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁸⁹. Τέλος συμφωνήθηκε να πραγματοποιηθεί μια σύσκεψη εμπειρογνομών στην Γενεύη, για την θεμελίωση αντιμετώπιση των προβλημάτων στο ξεκίνημα του πολέμου στην Γιουγκοσλαβία.

Έκτοτε η ΟΑΣΕ / ΔΑΣΕ δεν προέβη σε κάποια σύνταξη νέων κειμένων και με εξαίρεση κάποιες συσκέψεις όπου συζητήθηκε περιστασιακά το ζήτημα ο οργανισμός προσανατολίζεται στην δυνατότητα να προχωρήσουν τα συμφωνηθέντα στα πλαίσια της ΕΣΔΑ του ΣΤΕ γενικότερα. Συνοψίζοντας ως προς την ουσία του έργου της ΔΑΣΕ / ΟΑΣΕ, μπορούν να επισημανθούν τα εξής:

- Οι διαπραγματεύσεις κατέστησαν το πρόβλημα αντικείμενο διαλόγου, εστιάζοντας αρχικά και για αρκετά χρόνια στην αρχή της μη διακρίσεως⁹⁰.

83 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, *οπ. αν.* σελ. 113-119.

84 Η ΔΑΣΕ μετεξελήχθη σε Οργανισμό για την Ασφάλεια στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) στην Σύνοδο κορυφής της Βουδαπέστης το 1994.

85 Παρ. 31, Καταληκτικού Κειμένου Διάσκεψης Κοπεγχάγης.

86 Παρ. 32.1 και 32.2, Καταληκτικού Κειμένου Διάσκεψης Κοπεγχάγης.

87 Παρ. 32.3 και 32.5, Καταληκτικού Κειμένου Διάσκεψης Κοπεγχάγης.

88 Στο Παρίσι η ΔΑΣΕ απέκτησε Μόνιμη Γραμματεία, Κέντρο Προλήψεως των Συγκρούσεων και Γραφείο Ελευθέρων Εκλογών.

89 Γεώργιος Διακοφωτάκης, *οπ. αν.* σελ. 2776-2777.

90 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, *οπ. αν.* σελ. 113-119.

- Σταδιακά τα κράτη άρχισαν να συμμορφώνονται στις αρχές της ΔΑΣΕ / ΟΑΣΕ. Αυτό βέβαια δεν πραγματοποιήθηκε χωρίς προβλήματα και σταδιακά εγκαταλείφθηκε η αρχή της μη επέμβασης στα εσωτερικά ενός κράτους⁹¹.
- Η διατύπωση ορισμένων δικαιωμάτων, όπως αυτό του αυτοπροσδιορισμού, εισήγαγε νέα δεδομένα στην μειονοτική προστασία και βοήθησε στην ολοκλήρωση του έργου άλλων διεθνών οργανισμών (ΕΕ, ΣτΕ)⁹².
- Το μεγαλύτερο έργο της ΔΑΣΕ / ΟΑΣΕ ήταν η θέσπιση ενός πλαισίου συμπεριφοράς το οποίο πλέον σήμερα είναι πολύ δύσκολο να αγνοηθεί.

4.4 Ευρωπαϊκή Ένωση και Μειονότητες

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι κατά γενική ομολογία στενά συνδεδεμένη με τον εκδημοκρατισμό και την πολιτική σταθερότητα. Οι υψηλές προσδοκίες βασίζονται κατά κύριο λόγο σε δύο θέσεις. Πρώτον στην δύναμη και την ισχύ της πάνω στην ασθενέστερη περιφέρεια, και δεύτερον, στην καθιέρωση δημοκρατικών προϋποθέσεων και πολιτικών κριτηρίων ένταξης⁹³. Απέναντι όμως σε αυτήν την υπεραισιόδοξη αντίληψη, η πραγματικότητα είναι σαφώς πιο συγκεκριμένη. Η ΕΕ πολλές φορές βρίσκεται ενώπιον αντίξωων πολιτικών συνθηκών. Πολλές φορές τα δημοκρατικά κεκτημένα προσκρούουν στα δημοκρατικά ελλείμματα που παρουσιάζουν πολλές χώρες, αλλά και την αντίληψη ορισμένων χωρών ως προς τα δικαιώματα του ανθρώπου. Παρά το γεγονός ότι η ΕΕ φαινομενικά δεν συμμετέχει ενεργά στην καθιέρωση ενός μειονοτικού δικαίου, ο ρόλος της δεν είναι διόλου αμελητέος. Αντιθέτως η ένταξη ενός νέου μέλους σε αυτή προϋποθέτει την εξάλειψη κάθε είδους διακρίσεων καθώς και την αναγνώριση και σεβασμό των δικαιωμάτων των μελών μειονοτήτων⁹⁴. Επιπλέον στα πλαίσια της ΕΕ έχει καταρτιστεί πλήθος προγραμμάτων που στοχεύουν στη γλωσσική και πολιτισμική στήριξη μειονοτικών ομάδων⁹⁵.

4.4.1 Το Κοινοτικό Πλαίσιο Μειονοτικής Προστασίας

Το καθαρά θετικό πλαίσιο ασχολείται μόνο αποσπασματικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και αγνοεί εκείνα των μειονοτήτων. Στο πλαίσιο της ίδρυσης της ΕΕ, η συνθήκη του Μάαστριχ (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση ΣΕΕ) αναφέρεται ρητά στη θέση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο νέο νομικό περιβάλλον που δημιουργείται και στις περιφερειακές μορφές ευρωπαϊκού πολιτισμού και συνεπώς, στην γλωσσική πολυμορφία που το χαρακτηρίζει.

Στα άρθρα 126 παρ. 1, αρ. 26 παρ. 2, αρ. 28, 49 και 6, γίνεται εμφανής ο σημαντικός ρόλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο κοινοτικό δίκαιο. Παράλληλα γίνεται αντιληπτός και ο υπερτονισμός των διατάξεων προστασίας, όπως αυτή

91 Οπ. αν. σελ. 113-119.

92 Οπ. αν. σελ. 113-119.

93 Όθων Αναστασάκης, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εκδημοκρατισμός της Βαλκανικής Περιφέρειας: Μεγάλες Προσδοκίες Συγκρατημένες Επιδόσεις», στο «Από τα Βαλκάνια στην Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21^ο αιώνα», (Ιωάννης Αρμακόλας, Θάνας Π. Ντόκος επιμ.), Σιδέρης, Αθήνα, 2008, σελ. 202-211.

94 Πέτρος Σιούσιουρας, «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο», Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2014, σελ. 333.

95 Πέτρος Σιούσιουρας, «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο», Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2014, σελ. 334.

εκφράζεται από την Ε.Σ.Δ.Α. Δημιουργείται έτσι το πλαίσιο στο οποίο μπορεί να διασφαλιστεί ο κοινός αυτός πολιτισμός από τυχόν πράξεις προσβολής από τα ίδια τα κράτη της Ένωσης. Οι σχετικές διατάξεις αν και δημιουργούν ένα κοινό πλαίσιο, δεν εισέρχονται στα ξεχωριστά προβλήματα των μειονοτήτων και των γλωσσών τους⁹⁶. Επιπλέον στην σύνοδο της Νίκαιας τον Δεκέμβριο του 2000, υιοθετήθηκε επίσημα ο «*Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ*», ο οποίος αναφέρεται και σε δικαιώματα μειονοτήτων. Στα άρθρα 10, 14, 20, 21 και 22 του Χάρτη κατοχυρώνονται κάποια δικαιώματα που εμπίπτουν στο μειονοτικό ενδιαφέρον⁹⁷.

Τέλος η *Συνθήκη της Λισσαβόνας*, η οποία υπογράφηκε στις 13 Δεκεμβρίου του 2007 και τέθηκε σε ισχύ το 2009, αναφέρεται στα *θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα*. Ενσωματώνει τις περισσότερες διατάξεις της ΣΕΕ και περιλαμβάνει και τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Η καινοτομία της Συνθήκης της Λισσαβόνας έρχεται στο άρθρο 8, όπου απαγορεύει κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας ή εθνικής καταγωγής. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και άλλα Συμβούλια, θα είναι επιφορτισμένα να λαμβάνουν μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων αυτών⁹⁸.

4.4.2 Η Πολιτική της ΕΕ και η Επίδρασή της στην ΠΓΔΜ

Αναμφισβήτητα σημαντική είναι η επίδραση και ο αντίκτυπος της ΕΕ, στην ανάπτυξη και την εδραίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε χώρες με πρώην αυταρχικές κυβερνήσεις. Βέβαια η νεότευκτη ευρωπαϊκή πολιτική είναι δύσκολο να φέρει άμεσα αποτελέσματα⁹⁹. Η ΕΕ στήριξε φιλελεύθερες εκλογικές και πολιτικές πρακτικές, την μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης και του δικαστικού συστήματος, καθώς και την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γενικότερα και των μειονοτήτων ειδικότερα¹⁰⁰. Επίσης επιδόθηκε στην συστηματική παρακολούθηση της πορείας των μετά-κομμουνιστικών κρατών επεμβαίνοντας στα μέτρα των δυνατοτήτων της. Στην περίπτωση της ΠΓΔΜ η ΕΕ ασκεί ασφυκτική πίεση για την πραγματικοί εφαρμογή της *Συμφωνίας της Οχρίδας*. Μάλιστα, ιδιαίτερα αυτή η Συμφωνία, αποτελεί κεντρικό σημείο αναφοράς στις διαπραγματεύσεις ένταξης με την ΠΓΔΜ. Τα αποτελέσματα των πιέσεων είναι μέχρι σήμερα μάλλον θετικά, διότι οι κυβερνήσεις της χώρας προσπάθησαν να εφαρμόσουν την συμφωνία, ερχόμενες σε αντίθεση πολλές φορές με την σλαβομακεδονική κοινή γνώμη. Οι διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν το 2001, ενώ η χώρα υπέγραψε την *SAA* το 2005.

Σε γενικές γραμμές η ΕΕ προσφεύγει σε διάφορα μέσα, θετικά και αρνητικά, για να εδραιώσει την δημοκρατική επιρροή στην ΠΓΔΜ ως πιθανή υπό ένταξη χώρα¹⁰¹. Τα θετικά μέτρα αφορούν στην συμμετοχή σε ευρωπαϊκούς θεσμούς, στην οικονομική ενίσχυση κ.α., ενώ τα αρνητικά μέσα αφορούν στην χρήση του πειθαναγκασμού, του παγώματος των συμφωνιών και της επιβολής κυρώσεων.

96 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, οπ. αν. σελ. 118-133.

97 Για το πλήρες κείμενο του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων βλέπε «Επίσημη εφημερίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης», 18/12/2000, http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf.

98 Για το πλήρες κείμενο της συνθήκης βλέπε «Επίσημη εφημερίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης», 30/4/2010.

99 Όθων Αναστασάκης, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εκδημοκρατισμός της Βαλκανικής Περιφέρειας: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21^ο αιώνα». (Ιωάννης Αρμακόλας, Θάνας Π. Ντόκος επιμ.), Σιδέρης, Αθήνα, 2008, σελ. 202-211.

100 Kevin Featherstone and George Kazamias (επιμ.), «Europeanization and the Southern Periphery», Routledge, Λονδίνο, 2001, σελ. 203-249.

101 Peter Vermeersch, «Minority Policy in Central Europe: Exploring the Impact of EU's Enlargement Strategy», στο «The Global Review of Ethno Politics», Vol. 3, No 2, January 2004, σελ. 3-8.

4.5 Τα Όρια της Δικαστικής προστασίας

4.5.1 Η απαγόρευση διακρίσεων του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ

Η ΕΣΔΑ, τουλάχιστον προς το παρόν, δεν παρέχει διατάξεις που να εγγυώνται την ειδική προστασία των μειονοτήτων. Αντίβαρο στην απουσία ειδικής πρόβλεψης στην ΕΣΔΑ παραμένει η μοναδική διάταξη της Σύμβασης που αναφέρεται, *inter alia*, στις μειονότητες:

Άρθρο 14 : Απαγόρευση των διακρίσεων

Η χρήση των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

Το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ (the non-discrimination clause) δεν είναι αυτοτελής διάταξη, καθώς συνδέεται με την επίκληση άλλων δικαιωμάτων κατοχυρωμένων στη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα αυτής¹⁰² και, επομένως, δεν έχει σχεδιαστεί για να παρέχει προστασία σε μειονοτικά δικαιώματα. Αντίθετα, εγγυάται μόνο την ισότητα των ατόμων απέναντι στη Σύμβαση. Γι' αυτό και, πρακτικά, υφίστανται πολλοί περιορισμοί στη μειονοτική χρήση του εν λόγω άρθρου.

Δεν πρέπει, πάντως, σε καμία περίπτωση, να υποβαθμιστούν οι σημαντικές δυνατότητες που μπορεί να αναπτύξει μια ελαστική, ευρεία χρήση της συγκεκριμένης διάταξης. Το γεγονός ότι το άρθρο αυτό της ΕΣΔΑ αναφέρεται σε διακρίσεις βάσει φυλής, γλώσσας ή θρησκείας, καθώς και σε συμμετοχή σε εθνική μειονότητα, υπενθυμίζει στα κράτη ότι δεν μπορούν να αγνοούν τα υπάρχοντα μειονοτικά ζητήματα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί και η καταγραφείσα άποψη του δικαστηρίου ότι δεν απαιτείται η ξεχωριστή εξέταση του άρθρου 14, όταν ένα άλλο άρθρο της ΕΣΔΑ παραβιάζεται και αυτοτελώς (όχι δηλαδή απαραίτητως σε συνδυασμό με το άρθρο 14)¹⁰³. Αυτή η στάση, όμως, στερεί μια σημαντική ευκαιρία για την ανοιχτή και ευρεία αξιοποίηση της συγκεκριμένης διάταξης προς ενδυνάμωση της μειονοτικής προστασίας.

Από την άλλη πλευρά, ο μειονοτικός μπορεί μεν να μην υποφέρει από διακρίσεις, αλλά να μην έχει τη δυνατότητα να εκφράσει και να αναπτύξει την ιδιαίτερη ταυτότητά του, στο πλαίσιο μιας ισοπεδωτικής αντιμετώπισής του από το νόμο. Το ΕΔΔΑ έχει κατανοήσει το γεγονός ότι ίση μεταχείριση δεν σημαίνει ίδια μεταχείριση, δεν είναι όμως εύκολο να εμπεδωθεί στις κρατικές αρχές η αντίληψη ότι οφείλουν να συμμετέχουν ενεργά στη διατήρηση και ανάπτυξη των μειονοτικών χαρακτηριστικών. Επιπλέον, η γενίκευση της απαγόρευσης των διακρίσεων με τη θέση σε ισχύ του 12ου Πρωτοκόλλου αποκτά μια σημαντική δυναμική και στην

102 www.coe.int, Pamphlet No. 7, Minority Rights under the European Convention on Human Rights.

103 Ο.π.. Βλ. και την υπόθεση *Airey v. Ireland*.

κατεύθυνση της μειονοτικής προστασίας, δίνοντας τη δυνατότητα στους μειονοτικούς να αξιώσουν το σεβασμό των επιμέρους δικαιωμάτων τους, σε κάθε έκφανση της οικονομικής, κοινωνικοπολιτικής, πολιτιστικής κλπ. δραστηριότητάς τους. Αναμφίβολα σημαντικό βήμα αποτελεί και η αναγνώριση - δυστυχώς, μόνο στο προοίμιο του πρωτοκόλλου, της δυνατότητας λήψης θετικών μέτρων για την ενίσχυση της ισότητας προς όφελος μειονεκτούντων ομάδων. Δε μένει, λοιπόν, παρά να επιβεβαιωθεί στην πράξη η σημασία της επίκλησης του από τους μειονοτικούς.

Το έργο του ΕΔΔΑ σαφώς θα είναι δύσκολο και η σχετική νομολογία ενδιαφέρουσα¹⁰⁴, δεδομένης και της κριτικής που συχνά ασκείται επί των αποφάσεων του δικαστηρίου ότι διστάζουν να λάβουν σαφή θέση κατοχυρώνοντας δικαστικά ειδικά δικαιώματα υπέρ των μειονοτήτων, λχ. εκπαιδευτικά, γλωσσικά ή πολιτιστικά, ενδίδοντας σε μια ευρύτερη ερμηνεία ορισμένων διατάξεων της ΕΣΔΑ¹⁰⁵.

4.5.2 Νομολογιακές κατασκευές στην υπηρεσία των μειονοτικών υποθέσεων

Είναι αρκετές οι απόπειρες του ΕΔΔΑ να ερμηνεύσει νομικές έννοιες κατά τρόπο ευρύτερο, λειτουργώντας υπέρ των μειονοτικών προσφευγόντων: οι έννοιες του «θεμιτού σκοπού», της «αναλογικότητας» και του «περιθωρίου εκτίμησης» ερμηνεύονται συχνά κατά τρόπο που ευνοεί την προστασία στις μειονοτικές υποθέσεις.

Αλλά και πολλές διατάξεις της ΕΣΔΑ, αν και δεν αναφέρονται αποκλειστικά στις μειονότητες, προσφέρουν ένα επαρκές πέπλο προστασίας στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους. Για παράδειγμα, η χρήση των διατάξεων των άρθρων της ΕΣΔΑ : 6 (δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης), 9 (ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας), 10 (ελευθερία έκφρασης), 11 (ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι) και 13 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής) έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη προς την κατεύθυνση της διασφάλισης της μειονοτικής προστασίας.

Σε αυτή την κατεύθυνση, μια δυναμική νομολογία του ΕΔΔΑ που θα αγγίζει δύσκολα θέματα όπως αυτά της εκπαίδευσης, της χρήσης της μειονοτικής γλώσσας στη δημόσια ζωή, της διαμόρφωσης των εκλογικών συστημάτων κτλ, τα οποία το κράτος έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια να διαμορφώσει, και που θα σταθμίζει τα υπό σύγκρουση αγαθά, κατά περίπτωση, και υπέρ της προστασίας των μειονοτήτων, θα άλλαζε ριζικά τα δεδομένα και θα επηρέαζε θετικά την ίδια την εξέλιξη του διεθνούς δικαίου στο συγκεκριμένο πεδίο.

4.6 Τα Πεδία της Δικαστικής προστασίας

Με τη συνεχή διεύρυνση του Συμβουλίου της Ευρώπης σε βαλκανικές και ανατολικές χώρες, το δικαστήριο απασχολούν ολοένα και περισσότερες υποθέσεις με

104 Το Σύνταγμα – Διμηνιαία Επιθεώρηση Συνταγματικής Θεωρίας και Πράξης, Ζάκουλα Μαρία, ΕΣΔΑ και μειονότητες, Το Δικαστήριο του Στρασβούργου αντιμέτωπο με τις σύγχρονες εξελίξεις και προκλήσεις στο χώρο της μειονοτικής προστασίας, Τεύχος 2/2002.

105 Παραδείγματος χάριν, αρνητική υπήρξε η στάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο ζήτημα της αναγνώρισης του δικαιώματος στη χωριστή πολιτική εκπροσώπηση των εθνικών μειονοτήτων στα Εθνικά Κοινοβούλια.

μειονοτικές προεκτάσεις. Σε σχέση με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, ιστορικά, αξίζει να αναφερθούν τα εξής:

Παρά το ότι ήδη από το 1961 η Νομική Επιτροπή της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης εξέτασε την πιθανότητα υιοθέτησης ενός πρόσθετου πρωτοκόλλου στην ΕΣΔΑ, αυτό ακόμη δεν έχει συμφωνηθεί¹⁰⁶. Στη συνέχεια, η Σύνοδος κορυφής της Βιέννης το 1993 των επικεφαλής κρατών και κυβερνήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, απορρίπτοντας μια τέτοια ιδέα, περιορίστηκε να δώσει το έναυσμα στην Επιτροπή των Υπουργών να προετοιμάσει τη Σύμβαση Πλαίσιο για την προστασία των μειονοτήτων, καθώς και ένα σχέδιο πρωτοκόλλου για την προστασία του πολιτισμού των εθνικών μειονοτήτων¹⁰⁷. Η προσπάθεια υιοθέτησης ενός τέτοιου πρωτοκόλλου φαίνεται να εγκαταλείφθηκε από την Επιτροπή των Υπουργών το 1996, ενώ στη συνέχεια αποφασίστηκε η διεύρυνση του πεδίου προστασίας του άρθρου 14 με την υιοθέτηση του πρωτοκόλλου Νο. 12^{108 109}. Επομένως, η μόνη

106 Βλ. Parliamentary Assembly Doc. 1299, 26 April 1961. Draft article- Persons belonging to a national minority shall not be denied the right, in community with the other members of their group, and as far as compatible with public order, to enjoy their own culture, to use their own language, to establish their own schools and receive teaching in the language of their choice, or to profess and practice their own religion.

107 Vienna Declaration, 9 October 1993, Appendix II, National Minorities, όπου: We, Heads of State and Government of the member States of the Council of Europe, have agreed as follows, concerning the protection of national minorities:

The national minorities which the upheavals of history have established in Europe should be protected and respected so that they can contribute to stability and peace. In this Europe which we wish to build, we must respond to this challenge: assuring the protection of the rights of persons belonging to national minorities within the rule of law, respecting the territorial integrity and the national sovereignty of States. On these conditions, these minorities will make a valuable contribution to the life of our societies.

The creation of a climate of tolerance and dialogue is necessary for the participation of all in political life. In this regard an important contribution should be made by regional and local authorities. In their actions, States should ensure the respect of the principles which are fundamental to our common European tradition: equality before the law, non-discrimination, equal opportunity, freedom of association and assembly as well as to participate actively in public life.

States should create the conditions necessary for persons belonging to national minorities to develop their culture, while preserving their religion, traditions and customs. These persons must be able to use their language both in private and in public and should be able to use it, under certain conditions, in their relations with the public authorities.

We stress the importance which bilateral agreements between States, aimed at assuring the protection of the national minorities concerned, can have for stability and peace in Europe. We confirm our determination to implement fully the commitments concerning the protection of national minorities contained in the Copenhagen and other documents of the CSCE.

We consider that the Council of Europe should apply itself to transforming, to the greatest possible extent, these political commitments into legal obligations. Having regard to its fundamental vocation, the Council of Europe is particularly well placed to contribute to the settlement of problems of national minorities. In this connection, we intend to pursue the close co-operation engaged between the Council of Europe and the OSCE High Commissioner for National Minorities.

In consequence, we decide to instruct the Committee of Ministers: to draw up confidence-building measures aimed at increasing tolerance and understanding among peoples; to respond to requests for assistance for the negotiation and implementation of treaties on questions concerning national minorities as well as agreements on transfrontier co-operation; to draft with minimum delay a framework convention specifying the principles which contracting States commit themselves to respect, in order to assure the protection of national minorities. This instrument would also be open for signature by non-member States; to begin work on drafting a protocol complementing the European Convention on Human Rights in the cultural field by provisions guaranteeing individual rights, in particular for persons belonging to national minorities.

108 Thornberry Patrick and Estenabez Maria Amor, *Minority rights in Europe*, Council of Europe, 2004, p. 41-42. Committee of Ministers Decision 656/4.1.APPENDIX.Opinion of the CDDH (Steering Committee for Human Rights) on Recommendation 1345 (1997) of the Parliamentary Assembly on the protection of national minorities; όπου αναφέρονται τα εξής: 9. (11iv.) The CDDH recalls that the Ministers' Deputies in January 1996 suspended the work of the CAHMIN on the drafting of an Additional Protocol to safeguard the rights of the individual in the cultural field and further decided to continue reflection on the feasibility of further standard-setting in the cultural field and in the field of the protection of national minorities, taking into account the Declaration adopted at Vienna. It seems doubtful that an attempt to prepare an additional protocol would at this stage have the chance of achieving a more successful result than the previous attempt. It therefore would not recommend that this work currently be taken up again. The CDDH does not exclude the possibility that further developments and in particular the experience drawn from the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities may reveal a need to consider further standard setting. The CDDH furthermore draws attention to the fact that it is currently carrying out work on the elaboration of a possible additional protocol to the European Convention on Human Rights, widening the scope of Article 14, which expressly refers to national minorities. Βλ. Κα Human Rights Information Bulletin, Directorate General of Human Rights, July-October 1999, January 2000, p.56. 4. Intergovernmental activities depending on the CDDH. At its 47th meeting (30 November-3 December 1999) the Steering Committee for Human Rights (CDDH), in particular: i. adopted, for the attention of the Committee of Ministers its Final Activity Report on the elaboration of a draft Protocol No. 12 to the European Convention on Human Rights broadening, in a general fashion, the field of application of Article 14 and containing a non-exhaustive list of discrimination grounds, and its draft Explanatory Report. Σχετικά με το πρωτόκολλο Νο. 12 της ΕΣΔΑ, επιχειρήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης η θέση σε ισχύ μιας γενικής δήτρας, αντίστοιχης του άρθρου 1 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου - ΟΔΔΑ (ελευθερία και ισότητα στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα), Βλ. σχετική αναφορά: Χρυσόγονος Κώστας, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μισό αιώνα μετά, Το Σύνταγμα, Τεύχος 5/2001. Βλ. και υπόθεση Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina, ECtHR, Grand Chamber, 22 December 2009, Application nos. 27996/06 and 34836/06.Οι δύο προσφεύγοντες, ο πρώτος ρομά και ο δεύτερος Εβραίος, ισχυρίστηκαν ότι

διάταξη της ΕΣΔΑ που αναφέρεται στις μειονότητες παραμένει, όπως προείπαμε, το άρθρο 14, δεδομένου ότι τα κράτη μέλη δεν τόλμησαν να προχωρήσουν στην υιοθέτηση ενός πρόσθετου πρωτοκόλλου που να κατοχυρώνει ειδικά την προστασία των μειονοτήτων. Το δικαστήριο, ερμηνεύοντας κάθε φορά τις ισχύουσες διατάξεις, σε άλλες περιπτώσεις τολμά να αντιμετωπίσει απευθείας το πρόβλημα, σε άλλες βέβαια η παρεχόμενη προστασία εξακολουθεί να συναντά αδυναμίες.

Εν συνεχεία, θα αναλυθούν οι ειδικότερες εκφάνσεις της μειονοτικής προστασίας όπως εκείνη διασφαλίζεται, σε άλλες περιπτώσεις σε μεγαλύτερο και σε κάποιες σε μικρότερο βαθμό, μέσα από την ανάπτυξη της σχετικής νομολογίας του ευρωπαϊκού δικαστηρίου.

4.6.1 Αυτοπροσδιορισμός

Σύμφωνα με τα ισχύοντα κείμενα του διεθνούς δικαίου, ο αυτοπροσδιορισμός του ατόμου ως μέλους μιας μειονότητας ή όχι είναι περισσότερο ένα πραγματικό παρά ένα νομικό γεγονός. Η νομολογία του δικαστηρίου του Στρασβούργου δεν φαίνεται προς το παρόν να έχει ξεκαθαρίσει απολύτως το ζήτημα αυτό.

4.6.2 Ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι

Σχετικά με το δικαίωμα που διασφαλίζει το άρθρο 11 της ΕΣΔΑ, αυτό συμπεριλαμβάνει τρεις ελευθερίες, την ελευθερία του συνέρχεσθαι ειρηνικώς, τη συνδικαλιστική και τη συνεταιριστική ελευθερία, οι οποίες έχουν ως κοινό σημείο αναφοράς τη δημιουργία συλλογικότητας από άτομα⁴⁵.

Η έλλειψη ανοχής απέναντι στη διαφορετικότητα των πεπιοθησίων, των αρχών, των αντιλήψεων, των θρησκευτικών «πιστεύω» των πολιτών μιας χώρας μαρτυρεί την έλλειψη συμβατότητας με την ευρωπαϊκή έννομη τάξη προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η ουσιαστική κατοχύρωση, πάντως, των συγκεκριμένων δικαιωμάτων προϋποθέτει μια εθνική προσέγγιση που αποδέχεται τον πλουραλισμό και την ελεύθερη δραστηριότητα στην κοινωνικό-οικονομική ζωή πολύ-πολιτισμικών και πολυθρησκευτικών οργανώσεων.

το Σύνταγμα της χώρας και ο ισχύων εκλογικός νόμος προκαλούσαν διακρίσεις σε βάρος των εθνικών μειονοτήτων. Ειδικότερα, σύμφωνα με το Σύνταγμα της Βοσνίας (Προοίμιο), γίνεται διάκριση σε δυο κατηγορίες πολιτών: οι "constituent peoples" (Bosniacs, Croats and Serbs) και οι υπόλοιποι, "others" (Jews, Roma and other national minorities together with those who do not declare affiliation with any ethnic group, the House of Peoples of the Parliamentary Assembly (the second chamber) and the Presidency are composed only of persons belonging to the three constituent peoples.) Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι υπήρξε παραβίαση του 12ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (equal treatment-non discrimination), καθώς και του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 του 1ου Πρωτοκόλλου (Δικαίωμα για ελεύθερες εκλογές). Για περισσότερα, βλ. Minority Rights Group International, *Discrimination and political participation in Bosnia and Herzegovina, Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina*, by Lucy Claridge. Είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι σε αντίθεση με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, το 12ο Πρωτόκολλο αποτελεί μια «stand alone» διάταξη, η οποία επεκτείνει το δικαίωμα της ίσης μεταχείρισης σε όλα τα νόμιμα δικαιώματα. Δεν προκύπτει, πάντως, από την απόφαση η βούληση να διαμορφωθούν ειδικότεροι κανόνες για την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου, καθώς η κρίση των δικαστών βασίστηκε κυρίως στις προϋποθέσεις που δικαιολογούν την επίκληση του άρθρου 14. Βλ. και Dissenting Opinion of judge Mijovic, joined by judge Hajiyev.

¹⁰⁹ Βλ. στο προοίμιο του πρωτοκόλλου: «Being resolved to take further steps to promote the equality of all persons through the collective enforcement of a general prohibition of discrimination by means of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4 November 1950 (hereinafter referred to as "the Convention")».

4.6.3 Δικαίωμα στην ταυτότητα

Ο τρόπος ζωής (lifestyle) μιας μειονότητας έχει αναγνωριστεί από τους θεσμούς του Στρασβούργου ως μέρος της «ιδιωτικής ζωής» ή της «οικογενειακής ζωής», που προστατεύονται από το 8ο άρθρο της ΕΣΔΑ¹¹⁰. Στο πλαίσιο εξέτασης υποθέσεων σχετικά με τον τρόπο ζωής και την ταυτότητα των μειονοτήτων (στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για Ρομά και μετακινούμενους πληθυσμούς) γίνεται εκτενής αναφορά στη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων προκειμένου να περιοριστεί η διακριτική ευχέρεια των κρατών στο πεδίο αυτό και να επιτραπεί η πολιτιστική πολυμορφία με τη διατήρηση διαφορετικών τρόπων ζωής και κουλτούρας. Τα κράτη οφείλουν να μεριμνούν ειδικά για ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής τους, επομένως και να λαμβάνουν θετικά μέτρα διευκολύνοντας το συγκεκριμένο τρόπο ζωής (positive obligation), ακολουθώντας τις επιταγές του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ¹¹¹. Θα πρέπει, πάντως, σε περίπτωση που το δικαίωμα αυτό συγκρούεται με το δικαίωμα στο περιβάλλον των υπόλοιπων κατοίκων μιας περιοχής να γίνεται μια στάθμιση των δυο αγαθών, πάντοτε με αντικειμενικά και λογικά κριτήρια.

4.6.4 Μειονοτική Γλώσσα

Το δικαστήριο του Στρασβούργου δεν είναι προς το παρόν ιδιαίτερα γενναιόδωρο σε ό, τι αφορά τα γλωσσικά δικαιώματα των μειονοτήτων. Γι' αυτό και δεν έχει αναγνωρίσει την ύπαρξη γλωσσικών μειονοτήτων αυτών καθ' εαυτών, περιοριζόμενο απλώς στη διαπίστωση ότι τα μέλη των μειονοτήτων έχουν το δικαίωμα να μην υπόκεινται σε διακρίσεις λόγω της γλώσσας την οποία μιλούν ή λόγω του ότι ανήκουν σε ορισμένη μειονότητα. Τα γλωσσικά δικαιώματα δεν προστατεύονται επαρκώς από κάποια συγκεκριμένη διάταξη της Σύμβασης: Η γνωστή ως Belgian Linguistic case αποκλείει τη χρήση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ προκειμένου να επιλέγεται η γλώσσα που χρησιμοποιούν τα παιδιά στη δημόσια εκπαίδευση. Από την υπόθεση *Inhabitants of Alsemberg and Beersel v. Belgium* και τη σχετική εισήγηση της Επιτροπής, προκύπτει ο αποκλεισμός ως δικαιολογητικής βάσης για την κατοχύρωση τέτοιων δικαιωμάτων των άρθρων 9 και 10 της Σύμβασης, αντιστοίχως (δικαίωμα επιλογής της γλώσσας που θα χρησιμοποιείται στη δημόσια εκπαίδευση)¹¹².

4.6.5 Μειονοτική Εκπαίδευση

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση προστατεύεται δια του άρθρου 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Η διάταξη αυτή έχει ερμηνευτεί διασταλτικά στην *Belgian Linguistic Case* (δεν αναγνωρίστηκε δικαίωμα στη

110 Medda-Windischer Roberta, The European court of human rights and minority rights, *Journal of European Integration*, 25:3, p. 249-271.

111 Ο.π. παρ. 96. Βλ. και *Marckx v. Belgium*, judgment of 13 June 1979, Series A no. 31, p. 15, § 31; *Keegan v. Ireland*, judgment of 26 May 1994, Series A no. 290, p. 19, § 49; and *Kroon and Others v. the Netherlands*, judgment of 27 October 1994, Series A no. 297-C, p. 56, § 31.

112 Henrard Kristin, *Devising an adequate system of minority protection*, *Individual Human Rights, Minority Rights and the right to self-determination*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 2000, Discussion of relevant European documents, OSCE.

μειονοτική εκπαίδευση), ενώ, αντιθέτως, οι σχετικές διατάξεις του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα αντανακλούν μεγαλύτερη ευρύτητα.

Γενικά, η πολιτεία έχει σοβαρή ευθύνη στο να διαχειριστεί υπεύθυνα και δίκαια την έννοια της διαφοράς, την έννοια του άλλου, εκείνου που δεν είναι ίδιος με εμάς. Εκεί ακριβώς είναι που έχει αξία να επέμβει το δίκαιο προκειμένου να προστατεύσει επαρκώς την πιο αδύναμη πλευρά. Η διατήρηση άλλωστε της γλώσσας για μια μειονότητα αποτελεί μείζον ζήτημα, συνδεδεμένο άμεσα με την προστασία των δικαιωμάτων της, αλλά και με την ίδια την ύπαρξη της. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η διατήρηση μιας γλώσσας, που απειλείται από την πολιτιστική ομογενοποίηση της «παγκοσμιοποίησης», αποτελεί θεμελιώδη παράμετρο της διάσωσης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς στο σύνολό της. Και αυτό γιατί η γλωσσική ποικιλότητα είναι πολιτισμικός πλούτος, η πολυγλωσσία λοιπόν πρέπει να προστατεύεται. Ιδιαίτερης αξίας είναι, βεβαίως, η υιοθέτηση του Χάρτη των Περιφερειακών ή Μειονοτικών γλωσσών του 1992.

Περαιτέρω, οι έννοιες της εκπαίδευσης και της διδασκαλίας αποσαφηνίστηκαν από το δικαστήριο του Στρασβούργου στην υπόθεση των *Campbell and Cosans v. the United Kingdom*¹¹³ όπως διατυπώνεται: «η εκπαίδευση των παιδιών είναι μια ολόκληρη διαδικασία, κατά την οποία, σε κάθε κοινωνία, οι ενήλικες επιχειρούν να μεταφέρουν τις πεπαιθώσεις τους (convictions), τον πολιτισμό και άλλες αξίες στους νεότερους...». Από τη συγκεκριμένη φράση, η έννοια που πρέπει κυρίως να συγκρατήσουμε αφορά στις «πεπαιθώσεις», οι οποίες, σύμφωνα με τους δικαστές του Στρασβούργου, θα πρέπει να γίνονται σεβαστές και να προστατεύονται από το κράτος και τη νομοθεσία που προωθεί.

4.6.6 Προστασία θρησκευτικής ετερότητας

Το δικαίωμα των θρησκευτικών ενώσεων στην αυτονομία και η συνεπακόλουθη υποχρέωση αποχής μιας χώρας από επεμβάσεις στην εσωτερική τους οργάνωση απασχόλησε το ΕΔΔΑ σε πολλές υποθέσεις, όπως για παράδειγμα αυτή της αυτοδιοίκησης της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, όπου το Δικαστήριο διατύπωσε ενδιαφέρουσα νομολογία σχετικά με τις ίδιες τις κοινότητες ως σύνολα και φορείς δικαιωμάτων, άξιων αυτοτελούς προστασίας απέναντι στον κρατικό παρεμβατισμό¹¹⁴. Η δυνατότητα, αποκλειστικά, της ατομικής προσφυγής στο Στρασβούργο, στερεί, βέβαια, από την κοινότητα ως συλλογικότητα τη δυνατότητα να

113 Series A, (Application no. 7511/76; 7743/76), 25 February 1982, § 33. Για περισσότερα, βλ. Council of Europe, European Court of Human Rights, Research Division, Cultural rights in the case-law of the European Court of Human Rights, January 2011.

114 Ο.π. Ζάκουλα Μαρία. Βλ. και Hassan & Tchouach, παρ. 62, Σερφ, παρ. 53: «οι θρησκευτικές κοινότητες υφίστανται παραδοσιακά και παγκόσμια με τη μορφή οργανωμένων δομών. Ακολουθούν κανόνες που συχνά οι πιστοί θεωρούν ότι είναι θείκης προέλευσης. Οι θρησκευτικές τελετουργίες έχουν μια σημασία και μια αξία ιερή για τους πιστούς, καθώς τελούνται από τους σύμφωνα με τους άνω κανόνες εξουσιοδοτημένους ... το δικαίωμα των πιστών στην ελευθερία της θρησκείας προϋποθέτει ότι η κοινότητα μπορεί να λειτουργήσει ειρηνικά, χωρίς αυθαίρετη επέμβαση του κράτους. Πράγματι, η αυτονομία των θρησκευτικών κοινοτήτων είναι απαραίτητη στον πλουραλισμό σε μια δημοκρατική κοινωνία ... αν η οργάνωση της κοινότητας δεν προστατεύονταν από το άρθρο 9, όλες οι άλλες όψεις της θρησκευτικής ελευθερίας του ατόμου θα διακυβεύονταν». «Το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι, στις δημοκρατικές κοινωνίες, το κράτος χρειάζεται να πάρει μέτρα για να εξασφαλίσει το γεγονός ότι οι θρησκευτικές κοινότητες παραμένουν ή τίθενται υπό μια ενοποιημένη ηγεσία ... αν και το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι είναι πιθανό να δημιουργείται ένταση σε περιπτώσεις όπου θρησκευτική κοινότητα διασπάται, πιστεύει ότι η διάσπαση αυτή είναι μία από τις αναπόφευκτες συνέπειες της πολυφωνίας. Ο ρόλος των αρχών σε τέτοιες περιπτώσεις δεν είναι να απομακρύνουν την αιτία της έντασης εξαλείφοντας την πολυφωνία, αλλά να εξασφαλίσουν την ανοχή ανάμεσα στις ανταγωνιζόμενες ομάδες.

εξασφαλίσει τη δικαστική εντολή για λήψη θετικών μέτρων από το κράτος σε σχέση με ζωτικά για τη μειονότητα ζητήματα, όπως πχ η ίδρυση μειονοτικών σχολείων με κρατική επιχορήγηση, η ελεύθερη χρήση της μειονοτικής γλώσσας, οι θρησκευτικές ελευθερίες κ.ο.κ.

Σε κάθε περίπτωση, μελετώντας κανείς την ανάπτυξη της σχετικής νομολογίας του δικαστηρίου του Στρασβούργου, μπορεί να διαπιστώσει ότι κυρίως τα δικαιώματα της ελευθερίας της έκφρασης και της θρησκευτικής συνείδησης ενέχουν ένα στοιχείο συλλογικότητας, παρά το ότι χαρακτηρίζονται ως κατεξοχήν ατομικά¹¹⁵. Στην πραγματικότητα, πιο συχνά, ο πιστός εξασκεί την ανάγκη του να εκδηλώσει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις από κοινού με εκείνους με τους οποίους μοιράζεται την ίδια πίστη¹¹⁶. Γι' αυτό και προκύπτει η ανάγκη να διασφαλιστεί και αυτή η φύση του δικαιώματος¹¹⁷. Το ΕΔΔΑ, πάντως, αναγνωρίζει τη συλλογική έκφραση της άσκησης του δικαιώματος της θρησκείας, ερμηνεύοντας με ευρύτητα τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 9 της ΕΣΔΑ. Εάν η οργάνωση της λειτουργίας της συλλογικότητας δεν καλυπτόταν από το πέπλο προστασίας του άρθρου 9 παρ. 1, όλες οι άλλες πτυχές της προστασίας της θρησκείας του ατόμου θα κατέληγαν εύθραυστες». Η ίδια συλλογιστική αποτυπώνεται και με την αναγνώριση στην εκκλησία ή σε άλλο θρησκευτικό οργανισμό του δικαιώματος προσφυγής στο δικαστήριο του Στρασβούργου, υπό το άρθρο 34 της ΕΣΔΑ¹¹⁸. Και εφόσον αναγνωρίζεται η νομική αυτή δυνατότητα στους θρησκευτικούς οργανισμούς, κρίσιμης σημασίας είναι και η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ¹¹⁹. Είναι εξαιρετικά σημαντικό, στο πλαίσιο της αναγνώρισης της συλλογικότητας της άσκησης του δικαιώματος στη θρησκεία, ότι το δικαστήριο επιβεβαιώνει τη νομιμότητα της δικαστικής εκπροσώπησης των μελών μιας θρησκευτικής κοινότητας από την ίδια¹²⁰.

4.7 Τα σύγχρονα διεθνή κείμενα

4.7.1 Σε παγκόσμιο επίπεδο

Το άρθρο 27 του ΔΣΑΠΔ¹²¹

«Στα Κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα πρόσωπα που ανήκουν σε αυτές δεν μπορούν να στερηθούν του

115 Voyatzis Panagiotis, La liberté de religion dans une société pluraliste, Evolution de la jurisprudence de la Cour Européenne des droits de l'homme, στο "Annuaire International des droits de l'homme", Vol. V/2010.

116 Ο.π. Βλ. και υποσημ. αριθ. 11, όπου αναφέρεται: Cour EDU, Branche de Moscou de l'Armée du Salut c. Russie, no 72881/01, arrêt du 5 octobre 2006, par. 58, CEDH 2006-XI.

117 Βλ. Schoupe J.-P., La dimension collective et institutionnelle de la liberté religieuse à la lumière de quelques arrêts récents de la Cour européenne des droits de l'homme, RTDH, no 63, 2005, pp. 661-633. Όπως και Garay Alain, L'exercice collectif de la liberté de conscience religieuse en droit international, RTDH, no 67, 2006, pp. 597-613.

118 Council of Europe, Jim Murdock, Freedom of thought, conscience and religion, A guide to the implementation of article 9 of the European Convention on Human Rights, Human Rights Handbooks No 9, June 2007.

119 Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova, no. 45701/99, Reports 2001-XII, par. 118.

120 Appl. no. 7805/77, X and Church of Scientology v. Sweden, (1979) DR16 p. 68; and Canea Catholic Church v. Greece, judgment of 16 December 1997, Reports 1997-VIII, para. 31.

121 Υιοθετήθηκε και άνοιξε για υπογραφή, επικύρωση και προσχώρηση με την από 16.12.1966 υπ' αριθμ. 2200 A (XXI) απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ Έναρξη ισχύος: 23 Μαρτίου 1976, σύμφωνα με το άρθρο 49, Κείμενο: United Nations Treaty Series, vol. 999, p. 171. Άρθρο 27.- Στα Κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα πρόσωπα που ανήκουν σε αυτές δεν μπορούν να στερηθούν του δικαιώματος να έχουν, από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας τους, τη δική τους πολιτιστική ζωή, να εκδηλώνουν και να ασκούν τη δική τους θρησκεία ή να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα.

δικαιώματος να έχουν, από κοινού με τα άλλα μέρη της ομάδας τους, τη δική τους πολιτιστική ζωή, να εκδηλώνουν και να ασκούν τη δική τους θρησκεία ή να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα».

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα κατοχυρώνει το δικαίωμα των μειονοτήτων να υπερασπίζονται την ιδιαίτερη ταυτότητά τους, τα μοναδικά χαρακτηριστικά που τις διακρίνουν από τα υπόλοιπα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας¹²². Πρόκειται, στην πραγματικότητα, για την πρώτη ειλικρινή προσπάθεια στην ιστορία του διεθνούς δικαίου να εξασφαλίσει ένα οικουμενικό δικαίωμα.

Ειδικότερα, η διάταξη του άρθρου 27 του ΔΣΑΠΔ αποτελεί δίχως άλλο την αφετηρία κάθε σχετικής ανάλυσης, καθώς πρόκειται για το σημαντικότερο, ίσως, μετά από τη Σύμβαση - Πλαίσιο, σχετικό (με μια πιθανή ευρύτερη προστασία των μειονοτήτων) κείμενο σε οικουμενικό επίπεδο. Και αυτό διότι η έκφραση «από κοινού με τα άλλα μέρη της ομάδας τους», κατά πολλούς αναλυτές, προσδίδει συλλογική διάσταση στα αναγνωριζόμενα ατομικά δικαιώματα. Τα δικαιώματα, πάντως, που κατοχυρώνονται μέσω του συγκεκριμένου άρθρου, συνιστούν ένα «υβρίδιο» μεταξύ ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων, μια «γέφυρα» με συνδετικό κρίκο την προϋπόθεση της «από κοινού άσκησης».

Βέβαια, τόσο από τις προπαρασκευαστικές εργασίες δημιουργίας του Συμφώνου, όσο και από το Πρόσθετο σε αυτό Πρωτόκολλο, προκύπτει ρητώς ότι οι μειονότητες δεν διαθέτουν διεθνή νομική προσωπικότητα και ότι *locus standi* ενώπιον των δικαστηρίων αναγνωρίζεται και πάλι μόνο στα άτομα¹²³. Επιπλέον, ιδιαίτερης αξίας θεωρείται η μελέτη του F. Capotorti με τίτλο «Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious, and linguistic minorities», ειδικού εισηγητή της υπό-επιτροπής του ΟΗΕ για την Προστασία των μειονοτήτων, στην οποία καταλήγει ότι το άρθρο 27 μιλά για ατομικά δικαιώματα¹²⁴. Και σε αυτή την ιδιαίτερη κατά τα άλλα σημασίας διεθνή σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων επικρατεί τελικά η ατομοκεντρική προσέγγιση για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βάσει της οποίας τα δικαιώματα αναγνωρίζονται στο άτομο το οποίο και μόνο νομιμοποιείται να στραφεί κατά του κράτους, χωρίς να απαιτείται ή να επιτρέπεται η διαμεσολάβηση της μειονότητας συλλογικά. Επομένως, η μειονότητα δεν νομιμοποιείται να προασπίσει το δικαίωμα που της παραχωρείται συμβατικά στην ταυτότητα, δεν προβλέπεται λοιπόν τέτοιο δικαίωμα για εκείνη. Στην ίδια κατεύθυνση, με το Γενικό Σχόλιο 23 της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΔΣΑΠΔ διευκρινίζεται ρητά ότι το άρθρο 27 αναφέρεται σε άτομα και γι' αυτό ανήκει στο τρίτο μέρος του Συμφώνου, το οποίο είναι διακριτό από το πρόσθετο πρωτόκολλο¹²⁵.

122 Thornberry Patrick, *International Law and the Rights of Minorities* Clarendon Press Oxford, 1991.

123 Βλ. σχετικές υποθέσεις, ενώπιον της Human Rights Committee, *Lovelace v. Canada* (“the need to preserve the identity of the tribe”), *Kitoc v. Sweden* (“retained some links with the Sami community... a restriction upon the right of an individual member of a minority must be shown to have a reasonable and objective justification and to be necessary for the continued viability and welfare of the minority as a whole”).

124 Spiliopoulou Akerman Athanasia, *Justifications of minority protection in international law*, Kluwer Law International, London-The Hague-, 1997, p. 46. Επίσης, βλ. και Capotorti F., *Are minorities entitled to collective international rights*, στο Y. Dinstein και M. Tabory (eds), *The protection of minorities and human rights*, 1992, p. 505-511. Του ίδιου, Capotorti study, UN DOC. /E/CN.4/SUB.2/384/Rev.1, par. 206-210.

125 General comment 23, *The rights of minorities*, 3.1..Article 27, on the other hand, relates to rights conferred on individuals as such and is included, like the articles relating to other personal rights conferred on individuals, in Part III of the Covenant and is cognizable under the Optional Protocol. Βλ., όμως, και 6.2. Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly, positive measures by States may also be necessary to protect

«Διακήρυξη δικαιωμάτων ατόμων που ανήκουν σε εθνικές ή εθνοτικές, θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες», ΓΣ του ΟΗΕ, 18 Δεκεμβρίου 1992.

Μελετώντας το πνεύμα της διακήρυξης, μπορεί κανείς να διαπιστώσει μια σαφή διάθεση για αναγνώριση της συλλογικής ύπαρξης και της μειονοτικής συνείδησης, καθώς αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην επιβίωση και στη διατήρηση της ταυτότητας της μειονότητας¹²⁶.

ILO Convention 169¹²⁷

Στη σύμβαση αυτή, τα προστατευόμενα δικαιώματα αποδίδονται ευθέως στους λαούς, "peoples", και αυτό φυσικά έχει ιδιαίτερη σημασία. Αποδίδεται δίχως άλλο συλλογική διάσταση στην προστασία συγκεκριμένων δικαιωμάτων.

Αφρικανικός Καταστατικός Χάρτης των Δικαιωμάτων των Ανθρώπων και των Λαών (Χάρτης)

Ο Χάρτης (Banjul Charter), υιοθετήθηκε από τη Συνέλευση των επικεφαλής κρατών και κυβερνήσεων του Οργανισμού Αφρικανικής Ένωσης το 1981, ενώ τέθηκε σε ισχύ πέντε χρόνια μετά. Καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα προστασίας δικαιωμάτων συγκριτικά με την ΕΣΔΑ ή την Αμερικανική Σύμβαση Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και ιδιαίτερη σημασία έχει ότι αναφέρεται στην προστασία τόσο συλλογικών όσο και ατομικών δικαιωμάτων¹²⁸.

Σε αντίθεση με άλλα διεθνή κείμενα, εκείνο το στοιχείο που στο Χάρτη που δυνητικά ενισχύει την προστασία των μειονοτήτων είναι η αναφορά στα συλλογικά δικαιώματα των λαών. Πρόκειται για μια εξαιρετικά γενναϊόδωρη παράθεση συλλογικών δικαιωμάτων που ξεπερνά κατά πολύ άλλες συμβατικές δεσμεύσεις στο πεδίο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: Εκτός από το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση (άρθρο 20), στο Χάρτη κατοχυρώνονται τα δικαιώματα στην ισότητα (άρθρο 19), στην ύπαρξη (άρθρο 20), στην ανάπτυξη (άρθρο 22), στην εθνική και διεθνή ειρήνη (άρθρο 23) και στο περιβάλλον (άρθρο 24¹²⁹). Η απόδοση στην πράξη συλλογικών δικαιωμάτων στους «λαούς», ξεπερνώντας τον θεωρητικό περιορισμό του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση, αποτελεί δίχως άλλο νομική και πολιτική πρόκληση, η οποία όμως δεν έχει προς το παρόν αξιοποιηθεί ιδιαίτερα από τα κράτη.

the identity of a minority and the rights of its members to enjoy and develop their culture and language and to practice their religion, in community with the other members of the group. In this connection, it has to be observed that such positive measures must respect the provisions of articles 2.1 and 26 of the Covenant both as regards the treatment between different minorities and the treatment between the persons belonging to them and the remaining part of the population. However, as long as those measures are aimed at correcting conditions which prevent or impair the enjoyment of the rights guaranteed under article 27, they may constitute a legitimate differentiation under the Covenant, provided that they are based on reasonable and objective criteria.

126 Cumper Peter and Steven Wheatley, *Minority rights in the "new" Europe*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/London/Boston, 1999, σελ. 5. A/RES/47/135, 92nd plenary meeting, 18 December 1992, General Assembly, 47/135. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities.

127 C169 Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989.

128 www.un.org, Pamphlet No. 6, MINORITY RIGHTS UNDER THE AFRICAN CHARTER ON HUMAN AND PEOPLES' RIGHTS

129 Solomon A. Dersso, *The protection of minorities under the African Charter: Opportunities and challenges*.

Επιπλέον, οι περιοδικές εκθέσεις που τα κράτη υποχρεούνται να υποβάλλουν στην Αφρικανική Επιτροπή, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Χάρτη προσφέρουν μια σημαντική ασφαλιστική δικλείδα για τις μειονότητες.

Πέραν όμως της συμβατικής γενναιόδωρης απόδοσης δικαιωμάτων, είναι ζήτημα η πρακτική εφαρμογή της, ιδίως όταν διαπιστώνεται ότι ένα εξαιρετικά προωθημένο κείμενο, στην πράξη, αδυνατεί να αποδώσει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Σημαντικές αδυναμίες δίχως άλλο αποτελούν οι ερμηνευτικές δυσκολίες του κειμένου κυρίως λόγω της απουσίας ορισμού των βασικών εννοιών: μειονότητα και λαός, οι θεσμικές δυνατότητες της Αφρικανικής Επιτροπής, η στάση των αφρικανικών κρατών, οι πιέσεις που ασκούνται στο πλαίσιο λειτουργίας του Οργανισμού της Αφρικανικής Ένωσης κ.ο.κ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα πρόσφατης έρευνας, τα δικαιώματα των μειονοτήτων αναγνωρίζονται σε ελάχιστα συνταγματικά κείμενα αφρικανικών κρατών.

Παρά το ότι διατρέχοντας κανείς όλο το κείμενο του Χάρτη θα παρατηρήσει την απουσία αναφοράς στις μειονότητες, αξίζει, πάντως, να αναφερθεί ότι στο άρθρο 2 αυτού, όπως και στο προοίμιο γίνεται αναφορά στις διακρίσεις με βάσεις εθνικές ομάδες, όπως επίσης το φύλο, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή¹³⁰.

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Παγκόσμια Διάσκεψη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, Βιέννη, 25 Ιουνίου 1993¹³¹.

Ιδιαίτερη αξία έχει η αναφορά στην οικουμενικότητα της προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων, καθώς διευρύνει το πεδίο, την εμβέλεια της προστασίας και εντάσσει σαφώς σε αυτό και τα μειονοτικά δικαιώματα.

4.7.2 Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο

Κείμενα ΔΑΣΕ/ΟΑΣΕ

- Καταληκτικό κείμενο (Concluding Document) της Διάσκεψης της Βιέννης, ΔΑΣΕ, Ιανουάριος 1989¹³².

- Καταληκτικό κείμενο (Concluding Document) της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης για την Ανθρώπινη Διάσταση της ΔΑΣΕ, Ιούνιος 1990.

Σύμφωνα λοιπόν με τις σύγχρονες αντιλήψεις, στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου, η Λυδία λίθος της προστασίας των μειονοτήτων είναι το δικαίωμα

130 Σχετικά, βλ. και The Meaning of "People" in the African Charter on Human and Peoples' Rights, Richard N. Kiwanuka, The American Journal of International Law, Vol. 82, No. 1 (Jan., 1988), pp. 80101.

131 www.coe.int, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Vienna Declaration and Programme of Action.

132 Tretter H., Human Rights in the Concluding Document of the Vienna Follow-Up Meeting of the Conference on Security and Co-Operation in Europe, of January 15, 1989, 10 Hum.Rts.L .J2. 57-97 (1989).

αυτοπροσδιορισμού της μειονότητας, δηλαδή η προσωπική ελευθερία του «ανήκειν», το οποίο επιβεβαιώνεται πανηγυρικά στο άρθρο 32.6 στο Καταληκτικό Κείμενο της Συνδιασκέψεως της ΔΑΣΕ, στην Κοπεγχάγη (29.6.1990), όπου ρητώς ορίζεται ότι, «το να ανήκει κανείς σε μια (εθνική) μειονότητα είναι ζήτημα που αναφέρεται στην προσωπική του επιλογή»¹³³.

Η διατύπωση αυτή εύλογα μας οδηγεί στη σκέψη ότι η ύπαρξη μιας μειονότητας δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα της αναγνώρισης της από κάποιο συμβατικό κείμενο, αλλά η συνισταμένη της συλλογικής διεκδικητικής επιθυμίας μιας ομάδας ατόμων να αυτοπροσδιορισθεί ως μειονότητα, με βάση κάποια κοινά πρωτογενή χαρακτηριστικά (φυλή, θρησκεία, γλώσσα, παράδοση κλπ.).

Συμβούλιο της Ευρώπης

1. Σύσταση (Recommendation) 1201 (1993) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης.

Με αυτή προτάθηκε η συμπλήρωση της ΕΣΔΑ με ένα πρόσθετο πρωτόκολλο για τις μειονότητες. Μια πρόταση που όχι μόνο επιχειρούσε να αποδώσει έναν ορισμό της έννοιας, πια διεθνώς αποδεκτό, αλλά επιπλέον με το άρθρο 11 απέδιδε στις εθνικές μειονότητες, για τις περιοχές στις οποίες επικρατούν αριθμητικά, το δικαίωμα να έχουν στη διάθεσή τους τοπικές ή αυτόνομες αρχές ή να έχουν ένα ειδικό status λόγω της ιστορικής και τοπικής τους κατάστασης. Αν και η διατύπωση αυτή είναι αρκετά ασαφής, είναι εξαιρετικής σημασίας το γεγονός ότι δίνεται στις μειονότητες το δικαίωμα να αποκτήσουν έλεγχο στη διαχείριση των τοπικών τους υποθέσεων. Το εγχείρημα, όμως, αυτό ήταν αναμενόμενο, δεν πέτυχε, καθώς το προτεινόμενο Πρωτόκολλο απορρίφθηκε από τους επικεφαλής των κρατών και κυβερνήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης στη Συνάντηση κορυφής στη Βιέννη τον Οκτώβρη του 1993¹³⁴.

Τελικά, οι ηγεσίες των κρατών μελών του οργανισμού επέλεξαν να προχωρήσουν στη θέσπιση της Σύμβασης-Πλαίσιο για την προστασία των μειονοτήτων, ενός χαλαρού μηχανισμού, του οποίου η αξιοπιστία έχει κατά καιρούς αμφισβητηθεί εντόνως¹³⁵. Ενδιαφέρον, πάντως, έχει να δει κανείς τη διαταγή (order) 484 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης και ιδίως την παρ. 2 περίπτ. ii, σύμφωνα με την οποία η Επιτροπή Νομικών Υποθέσεων του οργανισμού υποχρεούται να λαμβάνει υπόψη της το περιεχόμενο του προτεινόμενου πρωτοκόλλου κατά την

133 <http://ellanodikis.com>, Καραχάλιος Διονύσιος, Θράκη Μουσουλμάνοι ή «Τούρκοι».

134 Cumper Peter and Steven Wheatley, σελ. 62.Βλ. και υποσημ. 62: Recommendation 1255 (1995) on the protection of the rights of national minorities.

135 Recommendation 1255 ,par. 7.The convention is weakly worded. It formulates a number of vaguely defined objectives and principles, the observation of which will be an obligation of the contracting states but not a right which individuals may invoke. Its implementation machinery is feeble and there is a danger that, in fact, the monitoring procedures may be left entirely to the governments. 8.It is furthermore essential that the framework convention be complemented by an additional protocol to the European Convention on Human Rights setting out clearly defined rights which individuals may invoke before independent judiciary organs. These organs may be, in the last instance, the European Commission and Court of Human Rights. For that reason the Assembly considers it extremely important that the work on a protocol "in the cultural field by provisions guaranteeing individual rights, in particular for persons belonging to national minorities" be rapidly proceeded with. 32. The World Conference on Human Rights reaffirms the importance of ensuring the universality, objectivity and non-selectivity of the consideration of human rights issues.

αξιολόγηση των αιτήσεων εισδοχής νέων μελών στο Συμβούλιο της Ευρώπης¹³⁶. Στο σημείο αυτό γεννάται ο προβληματισμός εάν μια τέτοια στάση υποδηλώνει μια πιο σκληρή αντιμετώπιση εκ μέρους του Οργανισμού των κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Άραγε τα αντιμετωπίζει ως προβληματικά τη στιγμή βέβαια που κράτη όπως η Ισπανία, η Γαλλία, η Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν αρκετά προβλήματα με τις δικές τους μειονότητες¹³⁷.

2. Σύμβαση-Πλαίσιο του 1995 περί προστασίας των μειονοτήτων

Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων, η οποία καταρτίστηκε από την Ad Hoc Committee for the Protection of National Minorities (CAHMIN) υπό την εποπτεία της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, υιοθετήθηκε από την τελευταία στις 10 Νοεμβρίου 1994 και άνοιξε προς υπογραφή από τα κράτη μέλη του Οργανισμού την 1η Φεβρουαρίου 1995. Μη κράτη μέλη μπορούν επίσης να προσκαλούνται από την Επιτροπή των Υπουργών προκειμένου να συμμετέχουν στη Σύμβαση.

Η Σύμβαση - Πλαίσιο επιβεβαιώνει ότι η προστασία των μειονοτήτων αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου (άρθρο 1), περιλαμβάνει όμως κυρίως «προγραμματικές διατάξεις», χωρίς να ενσωματώνει αγώγιμα δικαιώματα.

Σε συνέχεια της αναδιοργάνωσης της Γραμματείας του Συμβουλίου της Ευρώπης με τις νέες δομές που λειτουργούν από την 1η Οκτώβρη του 2010, η Γραμματεία της Σύμβασης – Πλαισίου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων.

Η σημασία της υπογραφής της Σύμβασης-Πλαισίου έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι δι' αυτής μετουσιώνονται οι πολιτικές δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ σε νομικές υποχρεώσεις και παραχωρείται στα κράτη μέλη διακριτική ευχέρεια (discretion) στο χειρισμό των σχετικών υποθέσεων. Καθώς η Σύμβαση αποτελείται κυρίως από ασαφείς διακηρύξεις και περιλαμβάνει διάφορες ρήτρες, δίνεται το περιθώριο στα κράτη να αναλάβουν δράση, εφόσον αυτό βεβαίως είναι αντιληπτό από τις εθνικές πολιτικές ηγεσίες προς τη σωστή κατεύθυνση και δεν αποτελεί αντικείμενο κατάχρησης. Υπογράφοντας τη Σύμβαση, τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν την ισότητα στην πράξη και απέναντι στο νόμο για τα μέλη των εθνικών μειονοτήτων, λαμβάνοντας ειδικά μέτρα (special measures) έχοντας υπόψη τις ειδικές συνθήκες κάθε φορά. Είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι αρκετά άρθρα της Σύμβασης αναφέρονται σε ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται μέσω της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με άμεση διασύνδεση με τα ζητήματα που σχετίζονται με τις μειονότητες, και εμπλουτίζονται σε ορισμένες περιπτώσεις με επιπλέον απαιτήσεις (extra requirements) προκειμένου να διασφαλιστούν συγκεκριμένα στοιχειώδη δικαιώματα για τις μειονότητες. Η επιτυχία βεβαίως της Σύμβασης - Πλαισίου, όπως συμβαίνει άλλωστε σε κάθε διεθνή σύμβαση, κρίνεται από την αποτελεσματικότητα της

136 Parliamentary Assembly, ORDER No. 484 (1993), on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights 2 It instructs its Committee on Legal Affairs and Human Rights :.ii. to make scrupulously sure when examining requests for accession to the Council of Europe that the rights included in this protocol are respected by the applicant countries; 137 Cumper Peter and Steven Wheatley, σελ. 62-3.

εφαρμογής της και του μηχανισμού ελέγχου της συμμόρφωσης των κρατών που συμμετέχουν σε αυτή.

3. Ευρωπαϊκός Χάρτης περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών του 1992.

Πρόκειται για τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία καταρτίστηκε το 1992 με στόχο την προστασία και προώθηση των ιστορικών, περιφερειακών και μειονοτικών γλωσσών της Ευρώπης. Ισχύει μόνο για τις γλώσσες που χρησιμοποιούνται παραδοσιακά από τους πολίτες των κρατών - μελών (αποκλείοντας έτσι τις γλώσσες που χρησιμοποιούνται από τους πρόσφατους μετανάστες από άλλα κράτη), οι οποίες διαφέρουν σημαντικά από την γλώσσα της πλειοψηφίας ή την επίσημη γλώσσα (αποκλείοντας έτσι τις διαλέκτους της γλώσσας της πλειοψηφίας ή της επίσημης γλώσσας) και οι οποίες είτε έχουν μια εδαφική βάση (και επομένως μιλιούνται παραδοσιακά από πληθυσμούς περιφερειών ή περιοχών μέσα στο κράτος) είτε χρησιμοποιούνται από τις γλωσσικές μειονότητες μέσα στο κράτος ως σύνολο (υπό αυτή την έννοια περιλαμβάνεται η γλώσσα των ρομά). Γλώσσες που είναι επίσημες στις περιφέρειες ή τις επαρχίες ή τις ομοσπονδιακές μονάδες ενός κράτους (π.χ. τα καταλανικά στην Ισπανία) δεν κατατάσσονται στις επίσημες γλώσσες του κράτους και μπορούν, επομένως, να ωφεληθούν από τον Χάρτη. Από την άλλη, η Ιρλανδία δεν μπορούσε να υπογράψει τον Χάρτη προς όφελος της ιρλανδικής γλώσσας, (αν και μειονοτική γλώσσα), καθώς έχει οριστεί ως η πρώτη επίσημη γλώσσα του κράτους.

Ο Χάρτης περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό δράσεων που τα συμβαλλόμενα κράτη μπορούν να αναλάβουν για να προστατεύσουν και να προωθήσουν τις ιστορικές περιφερειακές και μειονοτικές γλώσσες. Υπάρχουν δύο επίπεδα προστασίας. Όλες οι χώρες που υπογράφουν τον Χάρτη οφείλουν να εφαρμόσουν το χαμηλότερο επίπεδο προστασίας στις γλώσσες που αναγνωρίζουν ότι αφορά ο Χάρτης. Μπορούν, όμως, να δηλώσουν ότι κάποιες ή όλες αυτές οι γλώσσες θα έχουν το ανώτερο επίπεδο προστασίας, που περιλαμβάνει μια σειρά ενεργειών, από τις οποίες τα κράτη πρέπει να συμφωνήσουν να αναλάβουν τουλάχιστον 35.

Ο Χάρτης τέθηκε σε ισχύ την 1 Αυγούστου 1998, όταν 5 χώρες ολοκλήρωσαν την επικύρωσή του.

Ο Χάρτης αποτέλεσε επίσης τη βάση για την υιοθέτηση της σύστασης του ΟΑΣΕ στο Όσλο το 1998 με θέμα «the Linguistic Rights of National Minorities which provide the basis for the High Commissioner's recommendations on language issues».

Ο Thomas Hammarberg, επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Council of Europe Commissioner for Human Rights), με την ίδια αφορμή, υποστήριξε ότι οι δύο αυτές Συμβάσεις του οργανισμού (Framework Convention, European Charter) συνιστούν τους ισχυρότερους πυλώνες της Ευρώπης και των δημοκρατικών κοινωνιών, προωθώντας τον πλουραλισμό, την κοινωνική ανοχή και την ευρύτητα του νου. Αξιολογώντας κανείς τη δυναμική των ισχυρότερων διεθνών κειμένων, μπορεί να παρατηρήσει ότι: το πρόσθετο πρωτόκολλο στο ΔΣΠΑΔ

προβλέπει δικαίωμα προσφυγής μόνο για τα άτομα¹³⁸, ενώ, αντιθέτως, η Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικών διακρίσεων παραχωρεί το δικαίωμα προσφυγής τόσο σε άτομα όσο και σε ομάδες (individuals or groups, article 14.1)¹³⁹. Το ίδιο προβλέπεται και στο άρθρο 25 της ΕΣΔΑ, όπως και στο κείμενο της Αμερικανικής Σύμβασης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (άρθρο 44)¹⁴⁰. Από την άλλη πλευρά, οι συμβατικές αυτές προβλέψεις δεν αναφέρονται στις μειονότητες και δεν περιλαμβάνουν ειδικές προβλέψεις γι' αυτές, όπως συμβαίνει με το άρθρο 27 του ΔΣΑΠΔ.

138 Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 9 Article 1 A State Party to the Covenant that becomes a Party to the present Protocol recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications from individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by that State Party of any of the rights set forth in the Covenant. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party to the Covenant which is not a Party to the present Protocol.

139 International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, Adopted and opened for signature and ratification by General Assembly resolution 2106 (XX) of 21 December 1965, entry into force 4 January 1969, in accordance with Article 19. Article 14 1. A State Party may at any time declare that it recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications from individuals or groups of individuals within its jurisdiction claiming to be victims of a violation by that State Party of any of the rights set forth in this Convention. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party which has not made such a declaration.

140 www.oas.org, AMERICAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS "PACT OF SAN JOSE, COSTA RICA" (B32) Section 3. Competence Article 44 Any person or group of persons, or any nongovernmental entity legally recognized in one or more member states of the Organization, may lodge petitions with the Commission containing denunciations or complaints of violation of this Convention by a State Party.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η γεωπολιτική διάσταση του προβλήματος -

Συμπεράσματα

5.1 Σύντομη Ιστορική Αναδρομή

Για την καλύτερη κατανόηση των υφισταμένων μειονοτικών προβλημάτων και εντάσεων στην ΠΓΔΜ από γεωπολιτικής πλευράς είναι αναγκαία μια σύντομη αναφορά σε μία βασική γενεσιουργό αιτία τους, αυτή που ταυτίζεται με το Μακεδονικό ζήτημα. Είναι γνωστό ότι μακεδονικό έθνος και μακεδονική γλώσσα ιστορικά δεν υφίστανται. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι δεν υπάρχει ούτε ένα λογοτεχνικό έργο στη «μακεδονική» γλώσσα ακόμα και τον 19ο αιώνα, όπως και αντίστοιχες αναφορές σε «μακεδονικό» έθνος. Οι πρώτες αναφορές σε «σλαβομακεδονικό» έθνος παρατηρούνται τα τέλη του 19ου, αρχές 20ού αιώνα, σε κλειστές συνωμοτικές ομάδες που δραστηριοποιήθηκαν στην περιοχή του σημερινού κράτους των Σκοπίων και μέχρι και σήμερα δεν γνωστό ποια δύναμη ήταν ο «ιθύνων νους» αυτού του εγχειρήματος. Πάντως, οι προσπάθειες που έγιναν για τον έλεγχο της περιοχής της Μακεδονίας, του σημερινού κράτους των Σκοπίων και της σημερινής ΝΔ Βουλγαρίας, στις αρχές του 20ού αιώνα και συγκεκριμένα από το 1904-1908, από την Ελλάδα, τη Βουλγαρία, τη Σερβία και τη Ρουμανία, ΜΟΝΟ από ελληνικής πλευράς ονομάστηκε Μακεδονικός Αγώνας. Κι αυτό γιατί αφορούσε τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν κυρίως από την Εκκλησία, αλλά και από τις ένοπλες ομάδες που συγκροτήθηκαν από ντόπιους Μακεδόνες, Κρητικούς, Μανιάτες και Κύπριους, να εξουδετερώσουν τη δράση ένοπλων Βουλγάρων κομιτατζήδων που δρούσαν με απώτερο στόχο την ένταξη των πληθυσμών στη Βουλγαρική Εξαρχία, για να είναι πιο εύκολη στη συνέχεια η προσάρτηση της περιοχής στο βουλγαρικό κράτος, δεδομένου ότι ήταν πλέον θέμα χρόνου η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁴¹

Στον Μακεδονικό Αγώνα η δράση των Βουλγάρων κομιτατζήδων εξουδετερώθηκε, και όταν ακολούθησαν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποχώρησε από τη Βαλκανική, η Βουλγαρία ηττήθηκε και η περιοχή της Μακεδονίας με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913) ενσωματώθηκε στην ελληνική επικράτεια, με τα σύνορα της Ελλάδας να φθάνουν μέχρι το Νέστο ποταμό. Η Θράκη δόθηκε στη Βουλγαρία και παρέμεινε υπό βουλγαρική κατοχή μέχρι το 1920, και αφού η Βουλγαρία είχε βρεθεί και πάλι στο πλευρό των ηττημένων στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Υπάρχουν αναφορές, σε διάφορα έντυπα, ότι στη συνθήκη του Βουκουρεστίου η «γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας» διαμοιράστηκε ως εξής: Το 51% του εδάφους της το πήρε η Ελλάδα, το 39% η Σερβία (σημερινή ΠΓΔΜ), το 9,5% το πήρε

¹⁴¹ Καλεντερίδης Σάββας, Σκοπιανό, Ιστορία και γεωπολιτική, PontosNews, www.pontos-news.gr/article/174162/

η Βουλγαρία κι ένα 0,5% του εδάφους πέρασε στην Αλβανία. Ανέτρεξα στο επίσημο κείμενο της συνθήκης και πουθενά δεν αναφέρεται η Μακεδονία ως γεωγραφικός όρος, ούτε τα πιο πάνω ποσοστά. Αν τελικά είναι έτσι, μάλλον πρόκειται για επιχείρηση εξαπάτησης των Ελλήνων, για να «καταπιούν» πιο εύκολα τη... λύση που θα του σερβίρουν. Όσον αφορά τη Μακεδονία ως γεωγραφικό όρο, αυτή δεν εκτεινόταν πέραν της γραμμής που διαγράφουν τα όρη Βαρνούς-Βόρας-Τζένα-Κερκίνη, στην κορυφογραμμή των οποίων εκτείνεται η συνοριακή γραμμή της Ελλάδας με τα Σκόπια και τη Βουλγαρία. Πότε λοιπόν άρχισε η «φιλολογία» για μακεδονικό έθνος και τη μακεδονική γλώσσα; Στα τέλη της δεύτερης δεκαετίας του 20ού αιώνα, μετά την επικράτηση των Μπολσεβίκων στη Ρωσία, άρχισε να δημιουργείται η ιδέα της δημιουργίας μακεδονικής εθνότητας και γλώσσας, για να εξυπηρετηθούν γεωπολιτικά συμφέροντα και ισορροπίες της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

Όταν τέθηκε το θέμα αυτό, ηγετικά στελέχη του ΚΚΕ που είδαν τον κίνδυνο που ελλοχεύει εναντίον της Ελλάδας σε περίπτωση αναγνώρισης μιας τεχνητής μακεδονικής εθνότητας και γλώσσας, διαφώνησαν και κατατομήθηκαν, μέχρι που επικράτησε στο ΚΚΕ η εισαγόμενη άποψη της δημιουργίας ενός κίβδηλου έθνους και γλώσσας. Ακολούθησε η δημιουργία από πλευράς Τίτο της «Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας», που είχε διπλό στόχο. Αφενός να εγγράψει υποθήκες για τη διεκδίκηση του λιμανιού της Θεσσαλονίκης και αφετέρου να αποκρούσει τις βουλγαρικές βλέψεις, δεδομένου ότι οι Σλάβοι των Σκοπίων μιλούν βουλγαρικά και θεωρούνται Βούλγαροι από τη Σόφια, εξού και ο αγώνας των κομιτατζήδων. Η Ελλάδα τότε δεν αντέδρασε, γιατί ήταν σε εξέλιξη ο αδελφοκτόνος πόλεμος, μέχρι το 1949. Την επομένη του Εμφυλίου, η Ελλάδα δεμένη στο άρμα των ΗΠΑ και της Αγγλίας, ούτε που διανοήθηκε να αντιδράσει εναντίον αυτής της επιλογής του Τίτο, ο οποίος πλέον ήταν ένας άτυπος σύμμαχος και εξισορροπητικός παράγων στη ΝΑ Ευρώπη, απέναντι στη Σοβιετική Ένωση. Έτσι αυτό το ψέμα μεγάλωσε, μέχρι το 1991, που διαλύθηκε η Γιουγκοσλαβία και η ομόσπονδη «Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», έγινε ανεξάρτητο κράτος και μέλος των Η.Ε. με το όνομα FYROM¹⁴².

5.2 Οι Πολιτικές για τις Μειονότητες και η επίδρασή τους στο πρόβλημα των εθνοτικών διαφορών και εντάσεων

Απόρροια της ιστορικά δημιουργηθείσας κατάστασης αποτελεί σε κάποιο βαθμό, αποτελούν και οι μέχρι σήμερα εφαρμοσθείσες πολιτικές. Μέσα από την διαδικασία της μετάβασης, στην δημοκρατία η ΠΓΔΜ προσπάθησε να εναρμονίσει την νέα συνταγματική τάξη έτσι ώστε να είναι σε θέση να δώσει την εικόνα ενός φιλελεύθερου κράτους, που είναι έτοιμο να συμπορευθεί με την Ευρώπη. Άλλοτε με καθυστέρηση, άλλοτε με διατάξεις που αυτοαναιρούνται και άλλοτε χωρίς να αναφέρεται η έννοια ή με μικρές μόνο αναφορές, η ΠΓΔΜ, αλλά και οι λοιπές

¹⁴² Καλεντερίδης Σάββας, Σκοπιανό, Ιστορία και γεωπολιτική, PontosNews, www.pontos-news.gr/article/174162/

βαλκανικές χώρες, προβλέπει συνταγματικά την προστασία των μειονοτήτων καθώς και κάποια μειονοτικά δικαιώματα με αρκετή λεπτομέρεια.

Ακριβέστερα, στην Π.Γ.Δ.Μ, μετά τα γεγονότα του 2001 και την Συμφωνία της Οχρίδας, κατοχυρώνεται συνταγματικά, το δικαίωμα των μειονοτήτων να ιδρύουν δικά τους πολιτικά κόμματα, το δικαίωμα να μετέχουν οι μειονότητες στους αιρετούς θεσμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (χωρίς αυτό να εφαρμόζεται πλήρως), το δικαίωμα να διδάσκονται και να ομιλούν την μητρική τους γλώσσα, θέτοντας όμως την προϋπόθεση εκμάθησης της κυρίαρχης γλώσσας, ενώ τέλος, προβλέπεται και η λειτουργία ενός συμβουλίου για τις εθνότητες, καθιστώντας τον φορέα αρμόδιο για την βελτίωση των διεθνολικών σχέσεων. Επιπρόσθετα, η πλέον φιλελεύθερη συνταγματική διάταξη, είναι το δικαίωμα της ίδρυσης και λειτουργίας εθνοτικών κομμάτων, που συνοδεύεται όμως από την διάταξη της αυτοδίκαιης συμμετοχής ενός κόμματος από κάθε αναγνωρισμένη μειονότητα στο κοινοβούλιο, ανεξαρτήτως εκλογικού αποτελέσματος. Τέλος, μια ακόμη νεωτερική διάταξη, είναι η κατοχύρωση του δικαιώματος συνεργασίας των πολιτών που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες με ομοεθνείς τους σε άλλα κράτη, για τους τομείς της εκπαίδευσης και του πολιτισμού¹⁴³.

Στο Σύνταγμα της ΠΓΔΜ δεν καταγράφονται οι απαραίτητες λεπτομέρειες, που θα προβλέπουν την ακριβή εφαρμογή των διατάξεων που ήδη υπάρχουν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το συνταγματικό κείμενο αφήνει μεγάλη δικαιοδοσία στον απλό νομοθέτη να νομοθετεί κατά το δοκούν. Ως εκ τούτου λοιπόν, ίσως να εμφανίζονται τα προβλήματα στην εφαρμογή των, κατά τα άλλα, φιλελεύθερων διατάξεων. Για παράδειγμα, παρά το γεγονός ότι το Σύνταγμα της ΠΓΔΜ, προβλέπει την μεγαλύτερη αυτονομία της τοπικής αυτοδιοίκησης (για τις μειονοτικές περιοχές), ουσιαστικά, μεγάλο μέρος της απλής νομοθεσίας καθιστά το κράτος αυτό ιδιαιτέρως συγκεντρωτικό, καθώς οι περισσότερες αποφάσεις λαμβάνονται από την κεντρική διοίκηση. Επιπρόσθετα, κάποιες φιλελεύθερες διατάξεις του Συντάγματος υπονομεύουν ορισμένες φορές την γνήσια μειονοτική εκπροσώπηση.

Όπως προαναφέρθηκε, οι συνταγματικοί νομοθέτες άφησαν μεγάλο χώρο στους απλούς νομοθέτες να νομοθετούν κατά το δοκούν. Τόσο η πολιτική βούληση για την αποφυγή διεθνολικών εντάσεων, όσο και σαν αποτέλεσμα διεθνών πιέσεων, η ΠΓΔΜ εισήγαγε στην εσωτερική έννομη τάξη την «*μειονοτική προστασία*», επηρεασμένη κατά κύριο λόγο, από τα διεθνή κείμενα προστασίας των μειονοτήτων και της γλωσσικής, πολιτισμικής και θρησκευτικής διαφορετικότητας, χωρίς να λάβει ως πρότυπο το σύστημα προστασίας κάποιας ανεπτυγμένης ευρωπαϊκής χώρας μεμονωμένα. Η συμφωνία της Οχρίδας, εκτός από τις αλλαγές που επέφερε στην συνταγματική τάξη, ουσιαστικά ήταν και *το πρόκριμα εισαγωγής νέων διατάξεων στην απλή έννομη τάξη*. Οι συμφωνημένες διατάξεις, οι οποίες αργότερα πήραν την μορφή νομοθεσίας, αφορούσαν την ισότιμη χρήση της μειονοτικής γλώσσας για τις περιοχές όπου ο μειονοτικός πληθυσμός ξεπερνάει το 20%. Χαρακτηριστικά, εισήχθη ένα νομικό πλαίσιο, το οποίο βαθμιαία, θα προωθούσε την πανεπιστημιακή μόρφωση των μειονοτήτων στην μητρική τους γλώσσα, κατοχυρώθηκε εκ νέου το δικαίωμα

143 Αριστείδης Πισιώτης, «Οι Πολιτικές για τις Μειονότητες στα Βαλκάνια: Μια Συγκριτική Μελέτη υπό το Φώς των Αντίστοιχων Πολιτικών στην Δυτική Ευρώπη», Θεσσαλονίκη Μαρ. 2012, σελ. 168.

εκπαίδευσης στην μειονοτική γλώσσα για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εισήχθησαν νέες διατάξεις όσον αφορά την ελεύθερη χρήση της μητρικής γλώσσας των μειονοτήτων, την χρήση συμβόλων, έγινε πρόβλεψη για την ενίσχυση της εισόδου των μειονοτικών στους δημόσιους οργανισμούς, ορίστηκε η αποκέντρωση του συστήματος, προτάθηκε η αύξηση των αρμοδιοτήτων των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης κ.α.

Στα πλαίσια τώρα της υιοθέτησης ενός πιο προοδευτικού συστήματος στις διεθνολικές σχέσεις, *το πολιτικό κέντρο συνεργάστηκε με κάποιο μειονοτικό κόμμα σε κυβερνητικό επίπεδο, η συνεργασία των μεγάλων σλαβομακεδονικών κομμάτων με τα αλβανικά κόμματα* σε κυβερνητικό επίπεδο, αποτελεί τον κανόνα του συστήματος. Όποιο σλαβομακεδονικό κόμμα κερδίσει τις εκλογές, επιλέγει κάποιο από τα δυο μεγαλύτερα αλβανικά κόμματα για τον σχηματισμό της κυβέρνησης συνασπισμού. Ωστόσο, η ψήφος είναι πλήρως εθνοκοποιημένη, γεγονός που δεν επιτρέπει την ουσιαστική ανάπτυξη πολιτικών ιδεολογιών και προοδευτικών πολιτικών προτάσεων.

Βέβαια, όπως συμβαίνει συνήθως σε πολλές κοινωνίες, η απόσταση μεταξύ διακηρυγμένων προτάσεων και εφαρμογής, είναι ορισμένες φορές, μεγάλη. Όσον αφορά την *μειονοτική προστασία στην ΠΓΔΜ*, η εφαρμογή των ψηφισμένων νόμων συνάντησε πολλές αντιξοότητες. Αυτό οφείλεται στις γενικότερες πολιτικές και κοινωνικές παθογένειες του συστήματος, όπου η έλλειψη δημοκρατικών θεσμών σε συνδυασμό με τα προγενέστερα κατάλοιπα δεν ευνόησαν την άμεση εφαρμογή. Από την άλλη, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η συγκαλυμμένη εχθρότητα και αδιαφορία της πολιτικής σκέψης του κέντρου ως προς το πολιτισμικά διαφορετικό. Τέλος, ακόμη ένας παράγοντας μη άμεσης υλοποίησης, αποτελούν και τα γενικότερα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα.

Σε κάθε περίπτωση όμως, *η ισχύουσα νομοθεσία τυγχάνει εφαρμογής σε κάποιους τομείς της μειονοτικής προστασίας*. Κατά πρώτο λόγο, ορισμένες μειονότητες, απολαμβάνουν το δικαίωμα της πολιτικής εκπροσώπησης τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη την επικρατούσα εθνική ιδεολογία αλλά και την φύση του μειονοτικού φαινομένου, η εφαρμογή της πολιτικής εκπροσώπησης των μειονοτήτων ουσιαστικά ευνοεί τις μεγαλύτερες αριθμητικά μειονότητες. Επιπλέον, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο, είναι αμφίβολο κατά πόσο η επαρκής εκπροσώπηση έχει ουσιαστικό αντίκτυπο στις μειονότητες, όταν το κράτος είναι αρκετά συγκεντρωτικό¹⁴⁴.

Ακόμη ένας τομέας προστασίας, ο οποίος εφαρμόζεται σχετικά ικανοποιητικά, είναι αυτός της *εκπαίδευσης*. Τα προβλεπόμενα εφαρμόζονται κανονικά, παρά τα παράπονα που εκφράζονται σε αρκετές περιπτώσεις, τα οποία αφορούν την αντίληψη ότι η ισχύουσα νομοθεσία δεν είναι αρκετή για την προώθηση ενός ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού συστήματος. Τα προβλήματα εντοπίζονται στις υλικοτεχνικές ελλείψεις, στην μη πανεπιστημιακή εκπαίδευση μεγάλου μέρους του εκπαιδευτικού προσωπικού και στον αναλαβητισμό των Ρομά.

144 Αριστείδης Πισιώτης, «Οι Πολιτικές για τις Μειονότητες στα Βαλκάνια: Μια Συγκριτική Μελέτη υπό το Φώς των Αντίστοιχων Πολιτικών στην Δυτική Ευρώπη», Θεσσαλονίκη Μαρ. 2012, σελ. 170-177.

5.3 Τα κυριότερα προβλήματα που επιδρούν αρνητικά στην επίλυση των μειονοτικών διαφορών

Στο σύνολό τους τα υφιστάμενα προβλήματα και εντάσεις έχουν να κάνουν τόσο με την οργάνωση του κράτους και την δυνατότητα αλλά και την θέληση εφαρμογής των Ευρωπαϊκών και διεθνών διατάξεων, όσο και με την επίδραση στην κεντρική κυβέρνηση αλλά και στις επιμέρους «κυβερνήσεις – διοικήσεις» των μειονοτήτων, ιδίως της Αλβανικής, εξωτερικών παραγόντων σε πολιτιστικό, οικονομικό αλλά και πολιτικό επίπεδο. Οι εξωτερικοί αυτοί δρώντες προσπαθούν για την εξυπηρέτηση των δικών τους γεωστρατηγικών βλέψεων και τα αποτελέσματα των ενεργειών τους αναδύονται και εμφανίζονται ως επιμέρους εσωτερικά ή διεθνή προβλήματα. Τέτοια προβλήματα είναι όπως παρακάτω:

- Στον τομέα της πολιτικής εκπροσώπησης περισσότερο ευνοημένες είναι οι μειονότητες με τον μεγαλύτερο πληθυσμό και ως εκ τούτου μεγαλύτερη πολιτική κινητοποίηση.
- Στον τομέα της εκπαίδευσης όλες σχεδόν οι μειονότητες αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα. Για παράδειγμα, τα περισσότερα μειονοτικά σχολεία η τάξεις πλήττονται από υλικοτεχνικές ελλείψεις και ιδιαίτερα από την έλλειψη ποιοτικών βιβλίων. Επίσης, όπως καταγγέλλουν πολλές μειονότητες, ο στόχος της μειονοτικής εκπαίδευσης, η οποία τις περισσότερες φορές ελέγχεται από την κεντρική διοίκηση, είναι η αφομοίωση της εθνοτικής ομάδας.
- Η κακή οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκονται πολλές μειονοτικές περιοχές, επιδεινώνει την θέση των μειονοτήτων. Η έλλειψη της πολιτικής βούλησης για την ανάληψη μίας σοβαρής περιφερειακής πολιτικής, διογκώνει το πρόβλημα.
- Η σχετική αδυναμία των πρόσφατα θεμελιωμένων δημοκρατικών θεσμών και κυρίως ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας του κράτους, είναι ακόμη ένας παράγοντας προβληματικής μεταχείρισης των μειονοτήτων.
- Οι μειονότητες έχουν να αντιμετωπίσουν και την εχθρική διάθεση της πλειοψηφίας. Τα ανθρώπινα πάθη είναι πολλά και στις περισσότερες περιπτώσεις, βασίζονται σε πολύ πρόσφατα και βίαια κυρίως, γεγονότα.
- Τέλος, οι μειονότητες σε αρκετές περιπτώσεις πέφτουν θύματα γεωπολιτικών, μικροπολιτικών και εθνικιστικών συμφερόντων των ομοεθνών τους στην γειτονική μητέρα πατρίδα. Για παράδειγμα, η Τουρκία κατά καιρούς χρησιμοποιεί τις *τουρκικές μειονότητες* σε βαλκανικές χώρες για να μπορέσει να επεκτείνει την πολιτική επιρροής στις γειτονικές χώρες. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την σχέση της Αλβανίας ή του Κοσόβου, με τις κατά τόπους *αλβανικές μειονότητες*¹⁴⁵.
- Στην περίπτωση της *Γιουγκοσλαβίας* του *Τίτο*, έγινε η προσπάθεια να δημιουργηθεί μια «ενιαία γιουγκοσλαβική ταυτότητα» ενός «*γιουγκοσλαβικού πατριωτισμού*» υπεράνω εθνικών διαφορών, με παράλληλη αναγνώριση των εθνοτήτων, που έφτασε μέχρι και τη σύσταση νέων εθνών, ως μέσω επίλυσης των

¹⁴⁵ Αριστείδης Πισιώτης, «Οι Πολιτικές για τις Μειονότητες στα Βαλκάνια: Μια Συγκριτική Μελέτη υπό το Φώς των Αντίστοιχων Πολιτικών στην Δυτική Ευρώπη», Θεσσαλονίκη Μαρ. 2012, σελ. 178-180.

εθνικών ανταγωνισμών. Ουσιαστικά, η γιουγκοσλαβική ταυτότητα συνδέθηκε αποκλειστικά με το τιτοϊκό καθεστώς. Όταν αυτό κατέρρευσε, μη έχοντας μια εναλλακτική συλλογική πρόταση, ξέσπασαν οι αποσχιστικοί εθνικισμοί¹⁴⁶. Από την άλλη, πολλές εθνότητες δεν αποτελούσαν συστατικά στοιχεία του γιουγκοσλαβισμού, όπως οι *Αλβανοί* και οι *Ούγγροι*. Συνεπώς, η πολιτική τους περιθωριοποίηση, που διήρκησε πολλές δεκαετίες, χαρακτήρισε αυτές τις εθνότητες, αρκούντως ριζοσπαστικοποιημένες στη νέα εποχή. Επιπλέον, η περίπτωση των Αλβανών είναι το πιο χαρακτηριστικό.

- Στις συγκρούσεις με τις μειονότητες, είτε αυτές είναι βίαιες είτε όχι, η *πλειοψηφική εθνότητα, θεωρεί ότι έχει μόνο έναν προστάτη: το κράτος*. Οι κομμουνιστές ηγέτες της ΠΓΔΜ, προσέφεραν όλα εκείνα τα στοιχεία, ώστε να παραμείνει η εθνική ταυτότητα όχι απλώς ανέπαφη, αλλά να εμφανιστεί εκ νέου, η εθνικιστική ρητορική με την ίδια ίσως ορμή που είχε πρωτοεμφανιστεί τα χρόνια της ανεξαρτησία από τις πολυεθνικές αυτοκρατορίες¹⁴⁶. Αυτό οδήγησε σε μια αναπόφευκτη σύνδεση του έθνους με την κράτος.

- Ό, τι αναφέρθηκε πιο πάνω, αναφορικά με τη *διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των πλειοψηφικών εθνοτήτων*, ισχύει σε πολύ μεγάλο βαθμό και για την *εθνική ταυτότητα των μειονοτικών εθνοτικών ομάδων*. Η διαφορά, ωστόσο, που εντοπίζεται, είναι ιδιαίτερα σημαντική. Οι μειονότητες έμειναν έξω από την κρατική οικοδόμηση, παραμένοντας στο περιθώριο. Ταυτόχρονα όμως, επιθυμούσαν είτε να δημιουργήσουν τις δικές τους παράλληλες δομές, είτε να ενωθούν με τους ομοεθνείς τους στα γειτονικά κράτη. Άλλωστε, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι μειονοτικοί πληθυσμοί ένιωθαν ότι το γειτονικό έθνος- κράτος ήταν ο προστάτης της εθνικής τους ταυτότητας. Η *θέση του εθνικού κράτους στηρίχθηκε στην επιφανειακή σύλληψη της εθνοτικής δυναμικής*. Η καταπίεση, οι διακρίσεις και τα κατασταλτικά μέτρα, δεν επίλυσαν τα εθνοτικά ή μειονοτικά προβλήματα. Αντίθετα, συσπείρωσαν τις εθνοτικές ομάδες, καθιστώντας τις περισσότερο ανταγωνιστικές ή αδιάλλακτες. Η πολιτική αυτή, αποτέλεσε, ίσως, την κυριότερη πηγή βίαιων αποσχιστικών συγκρούσεων. Όπως αναφέρει και ο *Gurr* μεταξύ άλλων, θέτει το πιο σημαντικό κίνητρο για την αναγωγή μιας μειονότητας σε αποσταθεροποιητικό παράγοντα: *Την διατήρηση ενός πλέγματος έντονων διακρίσεων, οι οποίες δεν αφήνουν τις μειονότητες να ενταχθούν ομαλά στη κοινωνία*¹⁴⁷.

- Τελικά εξ αιτίας των λόγων που αναφέρθηκαν σε προηγούμενες ενότητες, αλλά και των προαναφερθέντων προβλημάτων, το βασικότερο ζήτημα που αντιμετωπίζουν οι διεθνοτικές σχέσεις, είναι ο υπερβολικά εθνοτικός χαρακτήρας της ψήφου των πολιτών. Συνεπώς, δεν μπορούν να αναπτυχθούν γνήσιες πολιτικές προτάσεις και επιπλέον διατηρείται συνεχώς ένα κλίμα υποβόσκουσας εθνοτικής έντασης.

¹⁴⁶ Stephen Palmer, Robert King, «Yugoslav Communism and Macedonian Question». Archon Books, 1971, σελ. 153-174.

¹⁴⁷ T. R. Gurr, «Peoples versus States ,Minorities at Risk in the New Century», US Institute of Peace, Ουάσιγκτον, 2000, σελ. 62-67.

5.4 Συμπεράσματα

Επιχειρώντας να συνοψίσουμε την ανωτέρω ανάλυση και να καταλήξουμε σε ορισμένα ασφαλή συμπεράσματα, πρέπει να λάβουμε υπόψη όλους του προαναφερθέντες παράγοντες που επηρεάζουν και επιδρούν στην όξυνση του προβλήματος. Καταρχήν όσον αφορά στο διεθνές και Ευρωπαϊκό δίκαιο τις σχετικές οργανωτικές δομές και δραστηριότητες πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι το όχημα των ατομικών προσφυγών στο ΕΔΔΑ δεν είναι το καταλληλότερο για την καταπολέμηση των σοβαρών μαζικών παραβιάσεων μειονοτικών δικαιωμάτων, όπως αυτά παρουσιάστηκαν σε αρκετή έκταση με την παρούσα ανάλυση. Είναι ασφαλώς δύσκολο μέσα από μεμονωμένες ατομικές υποθέσεις να εξαλειφθούν γενικευμένες παραβιάσεις και πρακτικές κατά των μειονοτήτων και των προβλημάτων που αυτές αντιμετωπίζουν. Από την άλλη πλευρά, όσο και αν το δικαστήριο σαφώς δυσκολεύεται να υπεισέλθει στην κατανόηση των κρατικών μηχανισμών λειτουργίας (διοικητικές πρακτικές, πολιτικό σύστημα, εθνική νομοθεσία), δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται η δυναμική της νομολογίας του μέσα από την προβολή των θέσεων των μειονοτήτων, τη δημόσια συζήτηση που κάθε φορά προκαλείται, και φυσικά τον πολιτικό αντίκτυπο των αποφάσεων του, δεδομένου του κύρους και της διεθνούς αναγνωρισιμότητάς του. Δεν θα πρέπει επίσης να ξεχνάμε τη συμβολή της πολιτικής πίεσης που σε ορισμένες περιπτώσεις ασκεί και η Επιτροπή των Υπουργών¹⁴⁸.

Στη σύγχρονη εποχή, με την έντονη αλληλεπίδραση κρατών και λαών σε οικουμενικό πλέον επίπεδο, έχει αρχίσει να καλλιεργείται το κλίμα για την εμπέδωση μιας δυναμικής απάντησης του ΕΔΔΑ στα μειονοτικά προβλήματα. Είναι καιρός να καλλιεργηθεί με τη συμβολή του δικαστηρίου, του λεγόμενου λίκνου της προστασίας, ένα σύγχρονο δικαιοσύνη πλαίσιο που θα παρέχει επαρκή προστασία στα μέλη των μειονοτήτων του ευρύτερου ευρωπαϊκού χώρου. Διότι είναι γεγονός ότι, αν και ακόμη και στη σύγχρονη προσπάθεια συγκερασμού των αντιφατικών τάσεων μειονοτικής προστασίας και ατομικών δικαιωμάτων, τα δικαιώματα των μειονοτήτων, επειδή αναφέρονται σε ατομικούς φορείς, αντιμετωπίζονται ως ατομικά, στην ουσία, όμως, τείνουν να διασφαλίσουν μια συλλογική διαδικασία που προηγείται της ατομικής επιλογής: Αυτό σημαίνει ότι ορισμένα δικαιώματα και ελευθερίες που εγγυάται η ΕΣΔΑ θα μπορούσαν στην περίπτωση των μειονοτήτων να προσλάβουν και συλλογική διάσταση και να αναδειχθούν σε εγγυήσεις πρωταρχικής σημασίας για την προστασία της μειονοτικής ταυτότητας¹⁴⁹.

Καταλήγοντας, βλέπουμε από τη μια πλευρά ότι κείμενα προστασίας ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων καλούνται να συλλειτουργήσουν, το καθένα με τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του, από την άλλη πλευρά όμως, δεν μπορούμε να απαιτούμε από το δικαστήριο να προχωρήσει σε κρίσεις πέρα από ό, τι το θετικό δίκαιο των μειονοτήτων κατοχυρώνει. Γι' αυτό ακριβώς, αλλά και λόγω των διαπιστωμένων αδυναμιών λειτουργίας του ΕΔΔΑ στο πλαίσιο προστασίας των μειονοτήτων, έχει ενδιαφέρον να δούμε εάν τελικά θα ληφθεί και σε ποιο χρονικό ορίζοντα η πολιτική απόφαση να ενσωματωθεί στην ΕΣΔΑ ένα πρόσθετο

¹⁴⁸ Ο.π. Ζάκουλα Μαρία.

¹⁴⁹ Ο.π. Ζάκουλα Μαρία.

πρωτόκολλο αφιερωμένο στην ειδική προστασία ορισμένων δικαιωμάτων των μειονοτήτων, στα οποία θα προσδίδει, όπου απαιτείται, συλλογική διάσταση. Εάν ληφθεί στο μέλλον η τολμηρή πολιτική και νομική απόφαση να δοθεί η δυνατότητα στα μέλη των μειονοτήτων να προσφεύγουν στο δικαστήριο του Στρασβούργου εκπροσωπώντας, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα συμφέροντα της μειονότητας στην οποία ανήκουν *per se*, αυτό θα σημάνει ενισχυμένη δυναμική για περαιτέρω προστασία, αλλά και δημόσια ενημέρωση σχετικά με το καθεστώς και τα προβλήματα των μειονοτήτων ανά τον κόσμο. Ακόμη και σήμερα, που οι προσφεύγοντες στο ευρωπαϊκό δικαστήριο, σε πολλές περιπτώσεις, δεν επικαλούνται καν την ιδιότητα τους ως μελών μειονοτήτων, κατηγοριοποιούνται αντικειμενικά και δίνουν το μήνυμα ότι και άλλοι συνάνθρωποι τους, μέλη μειονοτήτων, με τα ίδια προβλήματα, δικαιούνται να αναζητήσουν την ευρωπαϊκή εποπτεία και τον έλεγχο επί των κρατών στα οποία κατοικούν.

Δεν πρέπει βέβαια να λησμονούμε και την ανάγκη τα ίδια τα κράτη να προσαρμόζονται στις εκάστοτε νομολογιακές εξελίξεις, να ενημερώνονται γι' αυτές και να επιχειρούν με πραγματική βούληση να τις ενσωματώσουν στο δικαιοσύνη και διοικητικό τους σύστημα. Ο ρόλος του εθνικού δικαστή στο σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμος, διότι οφείλει να αφουγκράζεται και να κατανοεί το πνεύμα των αποφάσεων του ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Επιπλέον, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να είναι συνεπή στο ζήτημα της εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, έτσι όπως εκφράζεται στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το σύστημα αυτό έχει από τη φύση του συλλογικό χαρακτήρα και επομένως, η άρνηση ενός Κράτους να σεβαστεί το δεδουλευμένο και να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του που πηγάζουν από αυτό έχει δυσμενείς συνέπειες για όλον το μηχανισμό προστασίας και δημιουργεί πολύ κακό προηγούμενο, ιδίως για τα νέα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης¹⁵⁰. Είναι εξαιρετικά σημαντικό το γεγονός ότι το δικαστήριο του Στρασβούργου έχει εμπεδώσει -μέσω της πλούσιας νομολογίας του- την αρχή ότι η μειονοτική προστασία είναι συστατικό στοιχείο των δημοκρατικών αξιών και της «αλληλέγγυας» ευρωπαϊκής νομικής τάξης¹⁵¹.

Το μέλλον, λοιπόν, για την προστασία των μειονοτήτων διαγράφεται εξαιρετικά ενδιαφέρον. Μένει βεβαίως να γίνουν τολμηρά βήματα από τα αρμόδια διεθνή όργανα και να απαντηθούν στοιχειώδη ερωτήματα: Θα παγιωθεί, άραγε, στις πολιτικές ηγεσίες των κρατών η αντίληψη ότι οι μειονότητες αποτελούν ένα σύνολο ανθρώπων που, σε ορισμένες περιπτώσεις, ζητά προστασία από παραβιάσεις βασικών δικαιωμάτων του ώστε να ξεπεραστεί τελικά η περιπτώσιολογική εξέταση μεμονωμένων υποθέσεων από ένα σύστημα προστασίας κατεξοχήν ατομικών δικαιωμάτων (της ΕΣΔΑ); Θα υπάρξουν στο μέλλον νέα εργαλεία προάσπισης των συλλογικοτήτων, θα προβλεφθεί η παροχή ειδικών δικαιωμάτων στις μειονότητες; Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι η έννοια της ερμηνείας είναι καταρχήν δυναμική. Το διεθνές δίκαιο είναι ο κατεξοχήν κλάδος του δικαίου με ταχεία εξέλιξη και

150 Καστανάς Ηλίας, Η συμμόρφωση της Ελλάδας στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: γενική αποτίμηση, Το Σύνταγμα, Τεύχος 2/2003.

151 Tsitselikis K., Minority Mobilisation and Litigation in Strasbourg, International Journal on Minority and Group Rights 15 (2008), pp. 27-48, www.brill.nl/ijgr, Martinus Nijhoff Publishers.

εντυπωσιακά ανατρεπτικές τάσεις, που τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα οφείλουν να παρακολουθούν. Οι διεθνείς δικαστές, πέραν της διατήρησης των ευαίσθητων ισορροπιών σε ένα διεθνές πεδίο στο οποίο εξακολουθεί να υπερισχύει το κράτος ως ρυθμιστικός παράγοντας, έχουν τη νομική, αλλά και την ηθική υποχρέωση να αφουγκράζονται το σφυγμό των πιο αδύναμων σε κάθε γωνιά του πλανήτη, μελετώντας και αξιολογώντας με ευρύτητα πνεύματος τις εκάστοτε διεκδικήσεις τους.

Τέλος, τόσο ο ΟΗΕ όσο και η Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και τα κράτη, ιδίως τα ισχυρά, κατ' ιδίαν, θα πρέπει από την μία να σεβαστούν το δικαίωμα όλων των πλευρών στην αυτοδιάθεση και να συνεισφέρουν κατά το δυνατόν προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά από την άλλη θα πρέπει σεβόμενα τα δικαιώματα και τα προβλήματα ενός αδύνατου συνόλου ή κράτους, να βάλουν τα όποια συμφέροντα τους σε δεύτερη μοίρα παύοντας οποιαδήποτε μορφή επιρροής που άμεσα ή έμμεσα μπορεί να δυναμιτίσει μια κατάσταση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Anagnostou Dia-Psychogiopoulou Evangelia, *The European Court of Human Rights and the rights of marginalized Individuals and Minorities in National Context*, MartinusNijhoff, 2010.
- Αρμακόλας Ιωάννης, Ντόκος Θάνος, (επιμέλεια). «*Από τα Βαλκάνια στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*». Αθήνα: Σιδέρης, 2010.
- Βαλντέν, Σωτήρης. «*Η Ελλάδα στα Βαλκάνια και τον κόσμο. Δύσκολος εκσυγχρονισμός της εξωτερικής πολιτικής*». Αθήνα: Θεμέλιο, 2004.
- Βερέμης, Θάνος. «*Βαλκάνια από το 19ο ως τον 21ο αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών*». Αθήνα: Πατάκη, 2004.
- Βεγλερής Φ., Τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι περιορισμοί τους, Το Σ 1981.193 επ. ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, (Ιδίως ζητήματα συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου), 1 Μαρτίου 2001.
- Γιακουμόπουλος, Δημήτρης. «*Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*». Στο: «*Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών*», του Κωνσταντίνου Τσιτσελίκη - Δημήτρη Χριστόπουλου, σελ.: 23-71. Αθήνα: Κριτική, 1997.
- Διακοφωτάκης, Ι. Γεώργιος. «*Περί μειονοτήτων κατά το διεθνές δίκαιο*». Αθήνα: Σακκούλα, 2001.
- Δώδος, Δημοσθένης. «*Εκλογική Γεωγραφία των Μειονοτήτων*». Αθήνα: Έξαντας, 1994.
- Baeva Iskra, Kalinova Evgenia. «*Σύγχρονη Βουλγαρία. Από το ανατολικό μπλοκ στην Ευρωπαϊκή Ένωση*». Αθήνα: Επίκεντρο, 2011.
- Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) για την Ελλάδα, η οποία δημοσιεύθηκε στις 8 Ιουνίου 2004.

- Έκθεση (Τελική) του Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ρομά, των Σίντι και των Πλανόβιων στην Ευρώπη (από 15 Φεβρουαρίου 2006).
- ΕΚΘΕΣΗ Προς το Υπουργείο Παιδείας Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, ΕΥΔ ΕΠΕκΔιΒιΜ, Σε εκτέλεση της «Σύμβασης με εμπειρογνώμονα του μητρώου εμπειρογνώμωνων της ΕΥΔ ΕΠΕΔΒΜ (απόφαση 7291/17-05-2010)» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ: ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΠΑΙΤΟΥΝ ΑΜΕΣΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ, Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Νοέμβριος 2010.
- Dakin, Douglas. «Ο αγώνας των Ελλήνων για ανεξαρτησία 1821-1833». Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1999.
- Gellner, Ernest. «*Εθνη και Εθνικισμός*». Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1992.
- Hobsbawm, E.J. «*Εθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα. Πρόγραμμα, μύθος πραγματικότητα*». Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1994.
- Ιωάννου Κρ., Έκθεση της ΕυΕΔΑ στην υπόθεση «P. Lingens κατά Αυστρίας» της 11ης Οκτωβρίου 1984, ΕΕΕυρΔ, 1985.416 επ.
- Καστανάς Ηλίας, Η συμμόρφωση της Ελλάδας στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: γενική αποτίμηση, Το Σύνταγμα, Τεύχος 2/2003.
- Κοππά Μαριλένα, Οι μειονότητες στα μετά-κομμουνιστικά Βαλκάνια: Πολιτικές του κέντρου και μειονοτικές απαντήσεις, Σειρά: Δοκίμια, Νέα Σύνορα-Α. Α. Λιβάνη, 1997.
- Κτιστάκης Γ. (επιμ.), Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην ερμηνεία και την εφαρμογή του ελληνικού δικαίου, Εθνική Σχολή Δικαστών-Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002. Του ίδιου, Συμμορφώνεται πράγματι η ελληνική διοικητική δικαιοσύνη στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου; Και, «The European protection of the religious otherness», in D. Christopoulos (ed.), *Legal Aspects of religious issues in Greece Kritiki/KEMO*, Athens, 1999.
- Του ίδιου, Θρησκευτικές μειονότητες. Η πλημμελής συμμόρφωση στις αποφάσεις του Στρασβούργου, Το Σύνταγμα, Τεύχος 2/2003.
- Κωστόπουλος Τάσος, Η απαγορευμένη γλώσσα - Κρατική Καταστολή των Σλαβικών Διαλέκτων στην Ελληνική Μακεδονία.
- Καρακωστανόγλου Βενιαμίν, Κεντρωτής Κυριάκος, Μαντά Ελευθερία, Σφέτας Σπυρίδων, Το Κόσσοβο και οι Αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής, Επιμέλεια: Κόντης Βασίλειος-Μαντά Ελευθερία, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 2000.
- Λυριντζής, Χρήστος. «*Σύγκριση και Ερμηνεία. Η πορεία και οι προοπτικές στη σύγχρονη πολιτική ανάλυση*». Αθήνα: Νήσος, 2001.
- Liakouras Petros, Protecting minority members in Greece: The view from Strasbourg, στο: *Mélanges en l'honneur de / Essays in Honour of Christos L. Rozakis*, La Convention européenne des droits de l'homme, un instrument vivant / The European Convention on

Human Rights, a living instrument : Mélanges en l'honneur de / Essays in Honour of Christos L. Rozakis , Bruylant 2011.

- Μπαλτσιώτης Μ. Λάμπρος, Ελληνική Διοίκηση και μειονοτική εκπαίδευση στη Δυτική Θράκη, Αιτιότητες και αντιφάσεις μιας εκπαιδευτικής πολιτικής, στο «Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα: Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών», Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης και Δημήτρης Χριστόπουλος.

- Μπερεδήμας Αντώνης, Προστασία των εθνικών μειονοτήτων και εδαφική ακεραιότητα των κρατών, Τελαλιάν Μαρία, Η ευρωπαϊκή σύμβαση-πλαίσιο για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων, Θεωδορόπουλος Βύρων, Η διεθνής πολιτική και το διεθνές δίκαιο στο θέμα των μειονοτήτων, Παπαδημητρίου Γιώργος, Προστασία των μειονοτήτων στο: Δικαιώματα του Ανθρώπου, Dossier, Το μειονοτικό ζήτημα στην Ελλάδα, Κέντρο Προάσπισης ανθρωπίνων δικαιωμάτων Human Rights Defence Centre, Επιμέλεια Κυριακόπουλος Ευάγγελος, Φεβρουάριος 2000.

- Mazower, Mark. «Σκοτεινή ήπειρος. Ο ευρωπαϊκός 20ος αιώνας». Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2001.

- Ντόκος Θάνος, Πιέρρος Φίλιππος (επιμέλεια). «Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου». Αθήνα: Σιδέρης, 2000.

- Nugent, Neil. «Πολιτική και διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Αθήνα: Σαββάλας, 2004.

- Παπαπολυχρονίου Σοφία, «Ο ερμηνευτικός πλουραλισμός ως όρος ένταξης των μειονοτικών αξιών στο δίκαιο: το παράδειγμα των θρησκευτικών μειονοτήτων στην Ελλάδα και η «επικρατούσα θρησκεία».

- Παρασκευοπούλου-Γρηγορίου Κυριακή, Η εξέταση του παραδεκτού από τα Όργανα της Συμβάσεως-Σκέψεις που απορρέουν από Ελληνικές υποθέσεις, Το Σύνταγμα, Τεύχος 2/2002.

- Περράκης Στέλιος, «Προβληματισμοί για το σύγχρονο νομικό καθεστώς των μειονοτήτων υπό το φως της Σύμβασης-Πλαισίου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων: Η μετεξέλιξη του δικαϊκού πλαισίου», στο «Η προστασία των μειονοτήτων: Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Πρακτικά Συνεδρίου που οργάνωσαν το ΙΜΔΑ και το Συμβούλιο της Ευρώπης (9-10 Μαΐου 1996), Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997.

- Perrakis Stelios, Aspects de la liberte religieuse de la minorite musulmane en Thrace (Grece), a la lumiere de la jurisprudence de la Cour de Strasbourg, Annuaire International des droits de l' home, Volume V, 2010, Religions a l' epreuve des droits de l' home (Religions and human rights), Ant. N. Sakkoulas-Athenes, Bruylant (Bruxelles), 2010.

- Καθώς και, Le juge grec et la Cour de Strasbourg, In: Tavernier Paul (Ed.), Quelle Europe pour les droits de l' homme, Bruxelles, 1996: 171-187.

- Επίσης, σχετ. SteliosPerrakis, *The Hellenic Minority in Albania: Status and Current Developments*, *Leiden Journal of International Law*, 1996 (9), pp. 141-158.
- Του ίδιου (Επιμ.), *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, μια προβληματική σε εξέλιξη*, Σάκκουλας, 1993.
- www.costasbeys.gr, Περιοδικό Δίκη, Παλαιά Τεύχη (1/00 - 12/04), Τόμος 2003, Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2003, Μελέτες και παρατηρήσεις στη νομολογία, Γ.
- Σαρμάς Ι., *Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998.
- Του ίδιου, *Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998.
- Σιούσιουρας Πέτρος, «*Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*», Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2014.
- Σταύρος Στέφανος, *Η θρησκευτική ελευθερία και η ελευθερία της έκφρασης*, Το Σύνταγμα Τεύχος 6/2002.
- Του ίδιου (S. Stavros), *The legal status of minorities in Greece Today- The adequacy of their protection in the light of current human perceptions*, 13:1 *Journal of Modern and Greek Studies* (1995).
- Σύσταση υπ' αριθ. 1557 (2002) για το νομικό καθεστώς των Ρομά στην Ευρώπη.
- Σύσταση γενικής πολιτικής αριθ. 7 της ECRI για την εθνική νομοθεσία για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων (υιοθετήθηκε από την ECRI στις 13 Δεκεμβρίου 2002).
- Σταύρου Στέφανος, *Η θρησκευτική ελευθερία και η ελευθερία της έκφρασης*, Το Σύνταγμα, Τεύχος 6/2002.
- Sherman, Arnold. «*Κακοπιστία στα Βαλκάνια - Ο βιασμός της Γιουγκοσλαβίας*». Αθήνα: Ψυχογιός, 1993.
- Ταγάρας, Χάρης. «*Μηχανισμοί Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Με ερμηνεία των άρθρων 6 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης*». Αθήνα - Κομοτηνή: Σακκούλα, 1992.
- Τούντα - Φεργάδη, Αρετή. «*Μειονότητες στα Βαλκάνια. Βαλκανικές διασκέψεις 1930-1934*». Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1994.
- Τελαλιάν Μαρία, *Ο μηχανισμός εποπτείας της Σύμβασης-Πλαισίου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων στο «Η προστασία των μειονοτήτων, Η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, Πρακτικά συνεδρίου που οργάνωσαν το ΙΜΔΑ και το Συμβούλιο της Ευρώπης (9-10 Μαΐου 1996)»*, Διεύθυνση έκδοσης Α. Μπρεδήμας-Λ Α. Σισιλιάνος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997.

- ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ, Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος-Χριστόπουλος Δημήτρης (Επιμέλεια), Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα: Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών, Εκδόσεις Κριτική, 1997.
- Τσιτσελίκης Κ., Η σύμβαση-πλαίσιο για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, ΤοΣ 3/1995. Του ίδιου, Η προσφυγή Σερίφ κατά Ελλάδα ενόπιον του δικαστηρίου δικαιωμάτων του ανθρώπου, Το μουφτειακό ζήτημα σε νέα βάση, Δικαιώματα του Ανθρώπου, ΔΤΑ Νο 8/2000, σελ. 947-970.
- Του ίδιου, «Υποθέσεις Σαδίκ κατά Ελλάδα ενόπιον των οργάνων ελέγχου της ΕΣΔΑ», ΕΕΕυρΔ, 1997/3, σελ. 689-711, και «Muslims in Greece», Islam and the European Union, R. Poz & W. Wieshaider (eds), Peeters, Leuven-Paris-Dudley MA 2004. Συναφές, «The legal status of Islam in Greece», 44/3 Die Welt des Islams 2004, σελ. 402-431 μετάφραση του οποίου δημοσιεύτηκε στα γαλλικά: «Le statut juridique de l'Islam en Grèce», L'année canonique, XLV/2003, 219-242.
- Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (Επιμ), «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα αβεβαιότητας ως εθνικές αλήθειες», Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας, Κριτική, Αθήνα.
- Τσολάκου Θέμη, Σχόλιο στην απόφαση ΕΔΔΑ της 11.10.2007, Bekir Ousta και λοιποί κατά Ελλάδα.
- Yves, Meny, «Συγκριτική πολιτική. Οι δημοκρατίες: Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία» (Α' και Β' τόμοι). Αθήνα: Παπαζήση, 1996.
- Φραγκάκης Νίκος, Ζητήματα εφαρμογής του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε ποινικές υποθέσεις.
- Will, Kymlicka, «Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας» (ελληνόγλωσση έκδοση). Αθήνα: Πόλις, 2006.
- Χριστόπουλος (επιμ.), «Η θέση του Μουφτή στην ελληνική έννομη τάξη. Η νομική απροσδιοριστία ως παράγοντας της θρησκευτικής ελευθερίας των μουσουλμάνων της Θράκης», Νομικά ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας στην Ελλάδα, εκδ. Κριτική, Αθήνα 1999.
- Χρυσόγονος Κώστας, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μισό αιώνα μετά, Το Σύνταγμα, Τεύχος 5/2001.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Anderson, Benedict. «*Imagined Communities*». Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Verso, 1993.
- Armstrong, John. «*Nations before Nationalism*». Καρολίνα: University of North Carolina Press, 1982.
- Bartolini, Stefano. «*Old and New Peripheries in the European Processes of Teritorial Expansion, working paper 2000/153*». Μαδρίτη: Centre for Advanced Study in Social Science Juan March Institute, 2000.
- Baumsteir, R. «*Identity: Cultural Change and Struggle for Self*». Οχφόρδη: Oxford University Press, 1986.
- Beiner, Ronald. «*Theorizing Nationalism*». Νέα Υόρκη: State University of New York Press, 1999.
- Bieber, Florian (επιμέλεια). «*Political parties and minority participation*». Σκόπια: Friedrich Ebert Stiftung - Macedonia, 2008.
- Baylis John και Smith Steve, Η Παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής: Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις, Επίκεντρο, 2007.
- Benedikter Thomas, Legal instruments of minority protection in Europe-An overview, Bolzano/Bozen, 30 November 2006.
- Bokulovic, Snjezana, Kostadinova, Gallina. «*Pushing for Change? South East Europe's Minorities in the EU Progress Reports*». Minority Rights Group International, 2008.
- Caportoti F., Are minorities entitled to collective international rights, στο: Y. Dinstein, M. Tabory (eds), The protection of minorities and human rights, Dordrecht/Boston/London, Nijhoff, 1992. Του ίδιου, Caportoti study, UN DOC. /E/CN.4/SUB.2/384/Rev.1.
- Clogg R. (ed.), Minorities in Greece, Hurst, London. 2002.
- Council of Europe, Jim Murdock, Freedom of thought, conscience and religion, A guide to the implementation of article 9 of the European Convention on Human Rights, Human Rights Handbooks No 9, June 2007.
- Cumper Peter and Wheatley Steven, Minority Rights in the “New” Europe, MartinusNijhoff Publishers, 1999, Kluwer Law International.
- Detrez, Raymond - Plas, Pieter, (επιμέλεια). «*Developing Cultural Identity in the Balkans. Convrgeance vs. Divergence*». Βρυξέλες: P.i.e. - Peter Lang S.A., 2005.
- Dersso Solomon A., The protection of minorities under the African Charter: Opportunities and challenges.
- Δικαιώματα Μειονοτήτων: Οδηγός για τις Διαδικασίες και τα Όργανα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), GUDMUNDUR ALFREDSSON και ERIKA FERRER, Μετάφραση: Μαίρη Πολυχρόνη, Επιμέλεια: Παναγιώτης Δημητράς, Minority

Rights Group International, Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, Ελληνική Ομάδα για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων, ΕΤΕΠΕ, Αθήνα, 2000.

- European Commission against Racism and Intolerance, CRI (2009) 31, ECRI REPORT ON GREECE (Fourth monitoring cycle), Adopted on 2 April 2009, Published on 15 September 2009.

- Featherstone K. and Ifantis K. (eds), Greece in a changing Europe- Opportunities and constraints-, Manchester, New York, 1996.

- Ferrari, Heidrun, Liquat, Ali Khan, Samia. «*EU Financial Assistance to the Western Balkans: a minority - focused review of CARDS and IPA*». Minority Rights Group International, 2010.

- FORUM ON MINORITY ISSUES, 15 and 16 December 2008, Palais des Nations, Geneva, SUMMARY BY THE CHAIRPERSON OF THE FORUM.

- Garay Alain, L' exercice collectif de la liberte de concience religieuse en droit international, RTDH, no 67, 2006, pp. 597-613.

- Glenny, Misha. «*The Fall of Yugoslavia*». Λονδίνο: Penguin Books, 1992.

- Gonzales G., Les entraves a l' ouverture de maisons de priere en Grece, RTDH, 1997.

- T. R. Gurr, «Peoples versus States ,Minorities at Risk in the New Century», US Institute of Pease, Ουάσιγκτον, 2000.

- Handbook on European Non-Discrimination Law, European Union Agency for Fundamental Rights, Council of Europe, 2010.

- Henrard Kristin, Devising an adequate system of minority protection, Individual Human Rights, Minority Rights and the right to self-determination, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 2000, Discussion of relevant European documents, OSCE.

- Jones Peter, Human rights, group rights, peoples' rights, στο Human Rights Quarterly, Vol. 21, No. 1 (Feb., 1999).

- Karen, Smith E. «*European union foreign policy in a changing world*». Κέμπριτζ: Polity Press, 2008.

- Kyriazopoulos K., Proselitization in Greece-criminal offense v.s. religious persuasion and equality, Journal of Law and Religion, 2004/05.

- Medda-Windiscer Roberta, The European Court of human rights and minority rights, European Integration, 2003, Vol. 25(3), September.

- «*Multicultural Citinzeship. A Liberal Theory of Minority Rights*». Οξφόρδη: Clarendon Press, 1992.

- Miall, Hugh. «*Minority Rights in Europe*». Λονδίνο: Pinter Publishers, 1994.

- Rechel, Bernd, (επιμέλεια). «*Minority Rights in Central and Eastern Europe*»,

Λονδίνο: Routledge, 2009.

- Sanders Douglas, Collective Rights, στο: Human Rights Quarterly, Vol. 13, No. 3, Aug. 1991, p. 368-386.
- Spiliopoulou Akerman Athanasia, Justifications of minority protection in international law, Kluwer Law International, London-The Hague-, 1997, p. 46.
- Schoupe J.-P., La dimension collective et institutionnelle de la liberte religieuse a la lumiere de quelques arrets recents de la Cour europeenne des droits de l' homme, RTDH, no 63, 2005.
- Stephen Palmer, Robert King, «Yugoslav Communism and Macedonian Question». Archon Books, 1971.
- Thornberry Patrick and Estenabez Maria Amor Martin, Minority Rights in Europe, Council of Europe Publishing, 2006.
- Tretter H., Human Rights in the Concluding Document of the Vienna Follow-Up Meeting of the Conference on Security and Co-Operation in Europe, of January 15, 1989, 10 Hum.Rts. L .J2.57-97 (1989).
- Tsitselikis K., Minority Mobilisation and Litigation in Strasbourg, International Journal on Minority and Group Rights 15 (2008), pp. 27-48, www.brill.nl/ijgr, Martinus Nijhoff Publishers.
- Valticos N., Le premier arret de la Cour europeenne des droits de l' homme en maatiere de liberte de religion. L' affaire Kokkinakis c. Grece, Melanges en l' honneur du Professeur G. Vlachos, Ant. N. Sakkoulas/Bruylant, 1995.
- Voyatzis Panagiotis, La liberte de religion dans une societe pluraliste, Evolution de la jurisprudence de la Cour Europeenne des droits de l' homme, στο “ Annuaire International des droits de l' homme”, Vol. V/2010.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Bibliography\1 1032: Αναστασάκης, Όθων. «*Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο εκδημοκρατισμός της Βαλκανικής περιφέρειας: Μεγάλες προσδοκίες, συγκρατημένες επιδόσεις*» Στο: «*Από τα Βαλκάνια στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Προκλήσεις και προοπτικές στον 21ο Αιώνα*», του Ιωάννη Ντόκου, Θάνου Αρμακόλα, σελ.: 201-224. Αθήνα: Σιδέρης, 2010.
- Βερέμης, Θάνος, Τζιαμπίρης, Αριστοτέλης. «*Συνέπειες του πολέμου στο Κόσσοβο.*» Στο: «*Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», του Π. Θάνου, Πιέρρου, Φίλιππου Ντόκου, (επιμέλεια), σελ.: 23-36. Αθήνα: Σιδέρης, 2000.
- Γιατζίδης, Αιμίλιος. «*Οργανωμένο Έγκλημα στη ΝΑ Ευρώπη.*» Στο: «*Από τα Βαλκάνια στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Προκλήσεις και προοπτικές στον 21ο Αιώνα*», του Ιωάννη Ντόκου, Θάνου Αρμακόλα, σελ.: 293-322. Αθήνα: Σιδέρης, 2010.
- Δημούλης, Δημήτρης. «*Η νομική προστασία των εθνικών Μειονοτήτων*» Στο: «*Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Μια συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών*», του Κωνσταντίνου Χριστόπουλου, Δημήτρη Τσιτσελίκη, (επιμέλεια), σελ.: 119-169. Αθήνα: Κριτική, 1997.
- Ηρακλείδης, Αλέξης. «*Μειονότητες, Εξωτερική Πολιτική και Ελλάδα.*» Στο: «*Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Μια συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών*», του Κωνσταντίνου Χριστόπουλου, Δημήτρη Τσιτσελίκη, (επιμέλεια), σελ.: 205-243. Αθήνα: Κριτική, 1997.
- Καιρίδης, Δημήτρης. «*Σερβία-Η ανεκπλήρωτη Υπόσχεση; Η δημοκρατική αλλαγή και η κληρονομιά του Μιλόσεβιτς*» Στο: «*Από τα Βαλκάνια στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Προκλήσεις και προοπτικές στον 21ο Αιώνα*», του Ιωάννη Ντόκου, Θάνου Αρμακόλα, σελ.: 131-142. Αθήνα: Σιδέρης, 2010.
- Καραφωτάκης, Ευάγγελος. «*Γιουγκοσλαβία. Πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις.*» Στο: «*Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», του Π. Θάνου, Πιέρρου, Φίλιππου Ντόκου, (επιμέλεια), σελ.: 37-54. Αθήνα: Σιδέρης, 2000.
- Κέντρο διεθνούς πολιτικής Θεσσαλονίκης. «*Ανασκόπηση Βαλκανίων*», Μάιος-Ιούνιος 2008: 3-9.
- Κοπά, Μαριλένα. «*ΠΓΜ Μακεδονίας: Οι δυσκολίες δεν τελείωσαν ακόμη...*» Στο: «*Από τα Βαλκάνια στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Προκλήσεις και προοπτικές στον 21ο Αιώνα*», του Ιωάννη Ντόκου, Θάνου Αρμακόλα, σελ.: 113-142. Αθήνα: Σιδέρης, 2010.
- Κούρτοβικ, Γιάννα. «*Δικαιοσύνη και μειονότητες.*» Στο: «*Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Μια συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών*», του Κωνσταντίνου Χριστόπουλου, Δημήτρη Τσιτσελίκη, (επιμέλεια), σελ.: 245-279. Αθήνα: Κριτική, 1997.

- Κωστάκος, Γιώργος. «*Η παρουσία του ΟΗΕ και του ΟΑΣΕ στα Βαλκάνια.*» Στο: «*Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», του Π. Θάνου, Πιέρρου, Φίλιππου Ντόκου, (επιμέλεια), σελ.: 183-200. Αθήνα : Σιδέρης, 2000.
- Λαζαρίδης, Χρυσάνθος. «*Η αμερικανική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια.*» Στο: «*Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», του Π. Θάνου, Πιέρρου, Φίλιππου Ντόκου, (επιμέλεια),, 135-156. Αθήνα: Σιδέρης, 2000.
- Μπέλλου, Φωτεινή. «*Η Ευρωπαϊκή Ένωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Από την διαχείριση κρίσεων στην Ενσωμάτωση*» Αγορά χωρίς Σύνορα, Νο. 2 Το. 11 2005: 132-156.
- Πιέρρος, Φίλιππος. «*Η ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού μηχανισμού διαχείρισης κρίσεων και προτάσεις θεσμικής διασφάλισης των Βαλκανίων*» Στο: «*Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», του Π. Θάνου, Πιέρρου, Φίλιππου Ντόκου, (επιμέλεια), σελ.: 281-286. Αθήνα: Σιδέρης, 2000.
- Σωτηρόπουλος, Δημήτρης. «*Η πορεία του εκδημοκρατισμού στα Βαλκάνια*». Στο: «*Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», του Π. Θάνου, Πιέρρου, Φίλιππου Ντόκου, (επιμέλεια), σελ.:219-231. Αθήνα: Σιδέρης, 2000.
- Τυροπώλη, Μαρία. «*Αλβανία*». Στο: «*Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», του Π. Θάνου, Πιέρρου, Φίλιππου Ντόκου, (επιμέλεια), σελ.: 55-80. Αθήνα: Σιδέρης, 2000.
- Χορμοβίτης, Δημήτρης. «*ΠΓΔΜ: Εσωτερικές εξελίξεις και πολιτική σταθερότητα*». Στο: «*Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», του Π. Θάνου, Πιέρρου, Φίλιππου Ντόκου, σελ.: 99-112. Αθήνα: Σιδέρης, 2000.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Alcock, Antony. «*The South Tyrol autonomy. A short introduction*». Ulster: University of Ulster, 2001.
- Alexis, Heraklides. «*From Autonomy Secession: Building Down*», Στο: «*Frameworks for International Cooperation*», του/της Groom, (επιμέλεια) Taylor. Λονδίνο: Pinter Publishers, 1990.
- Banac, Ivo. «*Nationalism in southeastern Europe*», Στο *Nationalism and Nationalities in New Europe*, του/της (επιμέλεια) Kupchan C.A., 107-121. Ιθάκα. Λονδίνο: Cornell University Press, 1995.
- Biberaj, Elez. «*Yugoslavia: a Continuous Crisis*» Conflict Studies, no. 225 1989.
- Bieber, Florian. «*Minority Rights in Practice in South Eastern Europe*», King Baudouin Foundation», 30 Σεπτέμβριος 2004.
- Biondich, Mark. «*"We were Defending the State": Nationalism, Myth, and Memory in Twentieth Century Croatia*» Στο: «*Ideologies and National Identities. The case of Twentieth-Century Southeastern Europe*», του/της R., John, Mozower, Mark, (επιμέλεια) Lampe, 54-72. Βουδαπέστη, Νέα Υόρκη: Ceu Press, 2004.
- Brunnbauer, Ufl. «*Les Partis albanais en Republique de Macedoine. Le cercle vicier de l' ethnopolitique*», Revue de estudes comparatives Est-Ouest, no. 4 vol. 38 2007.
- Buhaug, Halvard, Ringdal, Kristen, Albert, Simkus, Ola, Listhaug. «*Geographic Patterns in Attitudes towards Post-Conflict Reconciliation in Macedonia*» Centre for the Study of Civil War, International Peace Research Institute, Oslo, Department of Sociology & Political Science, Norwegian University of Science and Technology, 5 Σεπτ. 2007: 1-26.
- Bulatovic, Marko. «*Struggling with Yugoslavism: Dilemmas of interwar Serb Political Thought*», Στο: «*Ideologies and National Identities. The case of Twentieth- Century Southeastern Europe*», του/της R., John, Mazower, Mark, (επιμέλεια) Lampe, 254-276. Βουδαπέστη, Νέα Υόρκη: Ceu Press, 2004.
- Campani, Giovanna. «*Minorities Formation in Italy*». Ρώμη, 2007.
- Connor, Walker. «*Nation Building or Nation Destroying*», World Politics, Απρ. 1972.
- Dimitrova, Karmelia. «*Municipal Dicissions on the border of collapse: Macedonian decentralization and the challenge of post-Ohrid Democracy*», Southeastern European Politics, no. 2-3 vol. 5 2004.

- Eminov, A. «*Turks and Tatars in Bulgaria and the Balkan*», Nationalities Papers, no.1 vol. 28 2000.
- Freyburg, Tina, Richter, Solveig. «*National Identity Matters: The Limited Impact of EU Political Conditionality in the Western Balkans*», National Centre of Competence in Research (NCCR) Challenges to Democracy in the 21st Century, Working Paper No. 19 2008: 1-18.
- Friedman, A., Victor. «*From Orientalism to Democracy and Back again. Turkish in the Balkans and in Balkan Languages*», Στο: «*Developing Cultural Identity in the Balkans. Convergence vs. Divergence*», του/της Raymond, Plas, Pieter, (επιμέλεια) Detrez, 25-44. Βρυξέλλες: P.i.e.-Peter Lang s.a., 2005.
- Frusetta, James. «*Common Heroes, Divided Claims: IMRO Between Macedonia and Bulgaria*», Στο «*Ideologies and National Identities. The case of Twentieth-Century Southeastern Europe*», του/της R., John, Mozower, Mark, (επιμέλεια) Lampe, 110-120. Βουδαπέστη, Νέα Υόρκη: Ceu Press, 2004.
- Glenny, Misha. «*The Fall of Yugoslavia*». Λονδίνο: Penguin, 1993.
- Guido, Schweltnus, Frank, Schimmelfennig. «*The Adoption, Implementation and Sustainability of Minority Protection Rules in the Context of EU conditionality*», Ζυρίχη: European Politics, 2008.
- Gupta, Dipankar. «*Secularization and Minoritization: The limits of Heroic Thought*», Στο: «*Minority Identities and the Nation-State*», του/της D.L., Mahajan, Gurpreet, (επιμέλεια) Sheth, 38-58. Οξφόρδη: Oxford University Press, 1999.
- Hall, Stuart. «*Ethnicity: identity and difference*», Στο: «*Becoming National Reader*, του/της Elley», Grigor, Ronald, (επιμέλεια) Geoff, 339-351. Οξφόρδη, Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 1996.
- Heikkilä, E. «*Human Capital and Capability Approach in European Lifelong Learning Development: A Case Study of Macedonia in the Balkan*», World Academy of Science, Engineering and Technology, Μάρτιος 2008.
- Hughes, James, Sasse, Gwendolyn. «*Monitoring the Monitors: EU Enlargement Conditionality and Minority Protection in the CEECs*», London School of Economics and Political Science, UK, Issue 1 2003: 1-37.
- Jopkke, Christian. «*The Retreat of Multiculturalism in the Liberal State: Theory and Policy*», The British Journal of Sociology, issue 2 vol. 55 2004: 237-257.
- Jovic, Dejan. «*Communist Yugoslavia and its Others*», Στο: «*Ideologies and National Identities. The case of Twentieth-Century Southeastern Europe*», του/της R., John, Mazower, Mark, (επιμέλεια) Lampe, 291-304. Βουδαπέστη, Νέα Υόρκη: Ceu Press, 2004.
- Kelleher, Shane. «*Minority Veto Rights in Power Sharing Systems: Lessons from Macedonia, Northern Ireland and Belgium*», Adalah's Newsletter, vol. 13 Μαΐου 2005: 1-8.

- King Baudouin Foundation. «*A Guide to Minorities and political participation in South-East Europe*», Απρίλιος 2009.
- King Baudouin Foundation. «*Guide to Minorities and Education. Foundation of Stable Relations in The Region*», 2007.
- King Baudouin Foundation. Conditions. «*Good Governance in Multiethnic Communities. Instruments, Best Practices, Ways to achieve and measure good governance at local level*», 2007.
- Kymlicka, Will. «*Misunderstanding Nationalism*», Στο: «*Theorizing Nationalism*, του/της Beiner Ronald», 131-140. Νέα Υόρκη: State University of New York Press, 1999.
- Linden, Folkert Kuiken & Elisabeth van der. «*Multilingualism, language politics and language education in the Netherlands and Romania: A comparison*», University of Amsterdam, 2007: 1-12.
- Lory, Bernard. «*The Bulgarian - Macedonian Divergence. «An Attempted Elucidation*», Στο: «*Developing Cultural Identity in the Balkans. Convergence vs. Divergence*», του/της Reymond, Plas, Pieter, (επιμέλεια) Detrez, 165-194. Βρυξέλλες: P.I.E.-PETER LANG s.a., 2005.
- Ortakovski, Vladimir. «*Interethnic Relations and Minorities in the Republic of Macedonia*», Southeast European Politics, no. 1 Μάιος vol. 2 2001: 25-45.
- Petrovic, Tanja. «*The Serbs of Bela Krajina between Local and National Identity*», Στο: «*Developing Cultural Identity in the Balkans. Convergence vs. Divergence*», του/της Raymond, Plas, Pieter, (επιμέλεια) Detrez, 59-86. Βρυξέλλες: P.i.e.-Peter Lang s.a., 2005.
- Schopflin, George. «*Nationalism and Ethnicity in Europe, East and West*», Στο *Nationalism and Nationalities in New Europe*, του/της Kurchan C.A., 37-65. Λονδίνο: Cornell University Press, 1995.
- Schopflin, George. «*The rise and the Fall of Yugoslavia*», στο *The Politics of Ethnic Conflict Regulation*, του/της John, O'Leary, Brendan, (επιμέλεια) McGarry, 172-203. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Routledge, 1993.
- Sheth, D.L. «*The Nation State and Minority Rights*», Στο: «*Minority Identities and the Nation-State*», του/της D.L., Mafajan, Gurpeet, (επιμέλεια) Sheth, 18-37. Οξφόρδη: Oxford University Press, 1999.
- Škaric, Svetomir, «*Ohrid agreement and minority communities in Macedonia*», *Ohrid Agreement*, 2003.
- Taleski, Dane, «*Minorities and Political Parties in Macedonia*», στο «*Political parties and minority participation*», του/της Florian, (επιμέλεια) Bieber, 127-152. Σκόπια: Friedrich Ebert Stiftung-Macedonia, 2008.

- Vermeersch, Peter. «*Minority Policy in Central Europe: Exploring the impact of the EU's enlargement strategy*», *The Global Review of Ethnopolitics*, no. 2, Ιανουάριος vol. 3 2004: 3-19.
- Wolff, Stefan. «*Ethnic Minorities in Europe: The Basic Facts*», Centre for International Crisis Management and Conflict Resolution University of Nottingham, England, UK, 2006.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- Παρασκευή Αντ. Δραμαλιώτη, «Προστασία των Μειονοτήτων και Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η Συλλογική Διάσταση του Μειονοτικού Φαινομένου», Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ΠΜΣ Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Γνωστικό Αντικείμενο: Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματικές Σπουδές, Επιβλέπων Καθηγητής: Στέλιος Περράκης, 2011-2012.
- Αριστείδης Πισιώτης, «Οι Πολιτικές για τις Μειονότητες στα Βαλκάνια: Μια Συγκριτική Μελέτη υπό το Φώς των Αντίστοιχων Πολιτικών στην Δυτική Ευρώπη». Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Σχολή Νομικών Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΠΜΣ Πολιτική Ανάλυση, Επιβλέποντες Καθηγητές: Ανδρέας Πανταζόπουλος, Ιωάννης Παπαγεωργίου, Vemund Aarbakke, 2012.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- www.echr.org
- www.minorityrights.org
- www.euractiv.gr, Σχέσεις ΕΕ-Δυτικών Βαλκανίων.
- www.istoria.gr, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Ιστορία εικονογραφημένη, Εθνικές, θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες στην Ευρώπη.
- www.mfa.gr
- www.osce.org.
- www.osce.org, High Commissioner on National Minorities, Factsheet.
- www.coe.int, Council of Europe- Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM).
- www.coe.int, FCNM Texts.
- www.europedia.moussis.eu, Τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των πολιτών της ΕΕ.
- www.proeuro.gr, Ευρωπαϊκή Πρόκληση, Νίκος Φραγκάκης, Από τη συνταγματική στη «μεταρρυθμιστική» συνθήκη και από τη Νίκαια στη Λισαβόνα, Σεπτέμβριος 2008.
- www.eliamer.gr, Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ευνοεί την προστασία των μειονοτήτων.
- www.europa.eu.int.
- www.kathimerini.gr
- www.elemedu.upatras.gr, Φάνης Μαλκίδης, Κοινωνία και παιδεία της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, 20ο Διεθνές συνέδριο: Η παιδεία στην αυγή του 21ου αιώνα.
- www.dim-elekp-omhros-europe.sch.gr.
- www.nsk.gov.gr/webnsk/search_edad.jsp (επίσημες μεταφράσεις των ελληνικών αποφάσεων)
- www.mfhr.gr, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.
- www.hlhr.gr, Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.
- Κρατικό Στατιστικό γραφείο Δημοκρατίας της Μακεδονίας :
http://makstat.stat.gov.mk/english/glavna_eng.asp &
http://makstat.stat.gov.mk/english/glavna_eng.asp.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΔΑ

- Υποθέσεις για την εκπροσώπηση των Λατώνων στο Νορβηγικό Κοινοβούλιο N. 9278/81, No 9415/81 Dec. 3-10-83, D.R. 35, P. 30
- Agga v. Greece, Application No. 32186/02, Judgment of 13-07-2006
- Ahmet Sadik v. Greece, No. 18877/91, judgment of 15 November 1996
- Alexandridis v. Greece , Application No: 19516/06 , Date of Judgment: 21-02-2008, Violation of article 9, Violation of article 13, Compensation awarded, Keywords: RELIGIOUS FREEDOM / EFFECTIVE REMEDY.
- Cour EDU, Branche de Moscou de l' Armee du Salut c. Russie, no 72881/01, arret du 5 octobre 2006, par. 58, CEDH 2006-XI
- Buckley v. UK, No. 20348, Judgment of 25 September 1996
- Chapman v. the UK, Application No. 24882/94
- Clerfayt, Legros and others v. Belgium, No 196550/83, , Dec. 17-5-1985, D.R. 42
- Cyprus v. Turkey, No 25781/94, judgment of 10 May 2001
- Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova, no. 45701/99, Reports 2001-XII
- Kokkinakis v. Greece, judgment of 25 May 1993, Series A, No 260-A
- Thlimmenos v. Greece, judgment of 6 April 2000
- Manoussakis et al. v. Greece, No. 18748/91, judgment of 26 February 1996
- Serif v. Greece, No. 38178/97, judgment of 14 December 1999
- Sofianopoulos and others v. Greece, Applications Nos 1988/02, 1997/02, 1977/02, Judgment rendered: 12 Dec 2002, Freedom to Manifest Belief
- Sahin v. Turkey, No. 44774/98, judgment of 29 June 1994
- Tekin v. Turkey, No.(52/1997/836/1042), judgment of 9 June 1998
- Association Ekin v. France, No.39288/98, judgment of 17 July 2001
- Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina, GC, Applications nos. 27996/06 and 34836/06, 22 December 2009
- Unal Tekeli v. Turkey (n0. 29865/96), 16 November 2004.
- Sampanis and Others v. Greece (application no. 32526/05, 5 June 2008
- Sidiropoulos and Others v. Greece , no. 26695/95, 10 July 1998
- Ouranio Toxo and Others v. Greece (no. 74989/01, 20 October 2005
- Bekir-Ousta and Others v. Greece (no. 35151, 11 October 2007)

- Emin and Others v. Greece (no. 34144/05, 27 March 2008)
- Evans c. Royaume-Uni [GC], no 6339/05, § 71, CEDH 2007
- Ezelin v. France, judgment of 26 April 1991, Series A no. 202
- García Ruiz c. Espagne [GC], no 30544/96, § 28, CEDH 1999-I
- Gorzelik and Others v. Poland [GC], 17 February 2004, no. 44158/98
- Hoffmann v. Austria, judgment of 23 June 1993, Series A no. 255
- Plattform “Ärzte für das Leben” v. Austria, judgment of 21 June 1988, Series A no. 139
- Podkolzina v. Latvia, Application no. 46726/99, 9 April 2002
- Pretty c. Royaume-Uni, no 2346/02, § 61, CEDH 2002
- Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey [GC], nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 and 41344/98, § 135, ECHR 2003-II
- Larissis and others v. Greece, 140/1996/759/958–960, 24 February 1998
- Marckx v. Belgium, judgment of 13 June 1979, Series A no. 31, Keegan v. Ireland, judgment of 26 May 1994, Series A no. 290, Kroon and Others v. the Netherlands, judgment of 27 October 1994, Series A no. 297-C
- Stankov et Organisation macédonienne unie Ilinden c. Bulgarie, nos 29221/95 et 29225/95, § 87, CEDH 2001-IX
- Tourkiki Enosi Xanthis and Others v. Greece (no. 26698/05, 27 March 2008)
- the Artico v. Italy, judgment of 13 May 1980, Series A no. 37
- United Communist Party of Turkey and Others
- United Macedonian Organisation Ilinden and Others v. Bulgaria, Fourth Section, (Application no. 34960/04), Final decision, 8-3-2012
- Wilson & the National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom, nos. 30668/96, 30671/96 and 30678/96, § 41, ECHR 2002-V
- X v. Austria, EurComHR, application no. 8142/1978, 10 October 1979
- X and Church of Scientology v. Sweden, (1979) DR16; Canea Catholic Church v. Greece, judgment of 16 December 1997, Reports 1997-VIII

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΝΟΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ / ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΡΑΤΩΝ

- Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων στην Πύλη για την ελληνική γλώσσα, HYPERLINK: http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_c5/index.html & http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_c5/index.html.
- Ευρωπαϊκός Χάρτης Μειονοτικών Γλωσσών στην Πύλη για την ελληνική γλώσσα, HYPERLINK: http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_c5/index.html & http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_c5/index.html.
- CSCE. «*Annual report 1993 on CSCE ActivitieS*» <http://www.csce.gov/>, 1993.
- European, Commission. «*Macedonia 2007 Progress Report*», Βρυξέλλες, 2007.
- European, Commission, Against, Racism, and, Intolerance, Report on “*The former Yugoslav Republic of Macedonia*”. Στρασβούργο: COE, 2010.
- European, Commission, against, Racism, and, Intolerance, «*Report on Albania*». Στρασβούργο: coe, 2010.
- European, Commission, against, Racism, and, Intolerance, «*Third report on Romania*». Στρασβούργο: COE, 2005.
- European, Commission, against, Racism, and, Intolerance. «*Report on Bulgaria*». Στρασβούργο: COE, 2009.
- Organization, for, Security, and, Co-operation, in, Europe,. «*Ethnic Minorities In Serbia. An Overview*», 2008.
- Skaric, Svetomir. «*Ohrid Agreement and minority communities in Macedonia*», Σκόπια, 2005.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΔΔΑ : Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΣΔΑ : Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

CESCR: Η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα είναι ένα όργανο εμπειρογνομόνων, το οποίο δημιουργήθηκε από το ECOSOC για να παρακολουθεί την συμμόρφωση των κρατών με την Διεθνή Σύμβαση για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα εξετάζοντας εκθέσεις κρατών που υποβάλλονται από κράτη που έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση.

ΟΑΣΕ/ΔΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη. Είναι ένας περιφερειακός οργανισμός ο οποίος περιλαμβάνει περισσότερα από 50 κράτη στην Ευρώπη, την Κεντρική Ασία και τη Βόρειο Αμερική (πρώην CSCE, τώρα OSCE: Organization for Security and Co-operation in Europe).

FCNM: Advisory Committee to the Framework Convention for National Minorities. Είναι μια ανεξάρτητη επιτροπή εμπειρογνομόνων, αρμόδια για την αξιολόγηση της εφαρμογής της Σύμβασης-Πλαισίου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων.

ICCPR: Το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων είναι μια συνθήκη που έχει επικυρωθεί από περισσότερα από 140 κράτη.

ICESCR: Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα είναι μια συνθήκη που έχει επικυρωθεί από περισσότερα από 140 κράτη.

ΜΚΟ: Μη κυβερνητική οργάνωση.

FCNM: Framework Convention for the Protection of National Minorities. Σύμβαση - Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων.

ΔΙΕΘΝΗ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΕΡΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

1. Κείμενο Διεθνούς Συμφώνου περί Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων

1. General Comment No. 23:

The rights of minorities (Art. 27) : . 08/04/1994.

CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment No. 23. (General Comments)

Convention Abbreviation: CCPR

GENERAL COMMENT 23

The rights of minorities

(Article 27)

(Fiftieth session, 1994)

1. Article 27 of the Covenant provides that, in those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to these minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practice their own religion, or to use their own language. The Committee observes that this article establishes and recognizes a right which is conferred on individuals belonging to minority groups and which is distinct from, and additional to, all the other rights which, as individuals in common with everyone else, they are already entitled to enjoy under the Covenant.

2. In some communications submitted to the Committee under the Optional Protocol, the right protected under article 27 has been confused with the right of peoples to self determination proclaimed in article 1 of the Covenant. Further, in reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant, the obligations placed upon States parties under article 27 have sometimes been confused with their duty under article 2.1 to ensure the enjoyment of the rights guaranteed under the Covenant without discrimination and also with equality before the law and equal protection of the law under article 26.

3.1. The Covenant draws a distinction between the right to self-determination and the rights protected under article 27. The former is expressed to be a right belonging to peoples and is dealt with in a separate part (Part I) of the Covenant. Self-determination is not a right cognizable under the Optional Protocol. Article 27, on the other hand, relates to rights conferred on individuals as such and is included, like the articles relating to other personal rights conferred on individuals, in Part III of the Covenant and is cognizable under the Optional Protocol. 1/

3.2. The enjoyment of the rights to which article 27 relates does not prejudice the sovereignty and territorial integrity of a State party. At the same time, one or other aspect of the rights of

individuals protected under that article - for example, to enjoy a particular culture - may consist in a way of life which is closely associated with territory and use of its resources. 2/ This may particularly be true of members of indigenous communities constituting a minority.

4. The Covenant also distinguishes the rights protected under article 27 from the guarantees under articles 2.1 and 26. The entitlement, under article 2.1, to enjoy the rights under the Covenant without discrimination applies to all individuals within the territory or under the jurisdiction of the State whether or not those persons belong to a minority. In addition, there is a distinct right provided under article 26 for equality before the law, equal protection of the law, and non-discrimination in respect of rights granted and obligations imposed by the States. It governs the exercise of all rights, whether protected under the Covenant or not, which the State party confers by law on individuals within its territory or under its jurisdiction, irrespective of whether they belong to the minorities specified in article 27 or not. 3/ Some States parties, who claim that they do not discriminate on grounds of ethnicity, language or religion, wrongly contend, on that basis alone, that they have no minorities.

5.1. The terms used in article 27 indicate that the persons designed to be protected are those who belong to a group and who share in common a culture, a religion and/or a language. Those terms also indicate that the individuals designed to be protected need not be citizens of the State party. In this regard, the obligations deriving from article 2.1 are also relevant, since a State party is required under that article to ensure that the rights protected under the Covenant are available to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction, except rights which are expressly made to apply to citizens, for example, political rights under article 25. A State party may not, therefore, restrict the rights under article 27 to its citizens alone.

5.2. Article 27 confers rights on persons belonging to minorities which "exist" in a State party. Given the nature and scope of the rights envisaged under that article, it is not relevant to determine the degree of permanence that the term "exist" connotes. Those rights simply are that individuals belonging to those minorities should not be denied the right, in community with members of their group, to enjoy their own culture, to practise their religion and speak their language. Just as they need not be nationals or citizens, they need not be permanent residents. Thus, migrant workers or even visitors in a State party constituting such minorities are entitled not to be denied the exercise of those rights. As any other individual in the territory of the State party, they would, also for this purpose, have the general rights, for example, to freedom of association, of assembly, and of expression. The existence of an ethnic, religious or linguistic minority in a given State party does not depend upon a decision by that State party but requires to be established by objective criteria.

5.3. The right of individuals belonging to a linguistic minority to use their language among themselves, in private or in public, is distinct from other language rights protected under the Covenant. In particular, it should be distinguished from the general right to freedom of expression protected under article 19. The latter right is available to all persons, irrespective of whether they belong to minorities or not. Further, the right protected under article 27 should be distinguished from the particular right which article 14.3 (f) of the Covenant

confers on accused persons to interpretation where they cannot understand or speak the language used in the courts. Article 14.3 (f) does not, in any other circumstances, confer on accused persons the right to use or speak the language of their choice in court proceedings. 4/

6.1. Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a "right" and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party.

6.2. Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly, positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy and develop their culture and language and to practice their religion, in community with the other members of the group. In this connection, it has to be observed that such positive measures must respect the provisions of articles 2.1 and 26 of the Covenant both as regards the treatment between different minorities and the treatment between the persons belonging to them and the remaining part of the population. However, as long as those measures are aimed at correcting conditions which prevent or impair the enjoyment of the rights guaranteed under article 27, they may constitute a legitimate differentiation under the Covenant, provided that they are based on reasonable and objective criteria.

7. With regard to the exercise of the cultural rights protected under article 27, the Committee observes that culture manifests itself in many forms, including a particular way of life associated with the use of land resources, especially in the case of indigenous peoples. That right may include such traditional activities as fishing or hunting and the right to live in reserves protected by law. 5/The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them.

8. The Committee observes that none of the rights protected under article 27 of the Covenant may be legitimately exercised in a manner or to an extent inconsistent with the other provisions of the Covenant.

9. The Committee concludes that article 27 relates to rights whose protection imposes specific obligations on States parties. The protection of these rights is directed towards ensuring the survival and continued development of the cultural, religious and social identity of the minorities concerned, thus enriching the fabric of society as a whole. Accordingly, the Committee observes that these rights must be protected as such and should not be confused with other personal rights conferred on one and all under the Covenant. States parties, therefore, have an obligation to ensure that the exercise of these rights is fully protected and they should indicate in their reports the measures they have adopted to this end.

Notes

1/ See Official Records of the General Assembly, Thirty-ninth Session, Supplement No. 40 (A/39/40), annex VI, General Comment No. 12 (21) (article 1), also issued in document CCPR/C/21/Rev.1; *ibid.*, Forty-fifth Session, Supplement No. 40, (A/45/40), vol. II, annex IX, sect. A, Communication No. 167/1984 (Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada), views adopted on 26 March 1990.

2/ See *ibid.*, Forty-third Session, Supplement No. 40 (A/43/40), annex VII, sect. G, Communication No. 197/1985 (Kitok v. Sweden), views adopted on 27 July 1988.

3/ See *ibid.*, Forty-second Session, Supplement No. 40 (A/42/40), annex VIII, sect. D, Communication No. 182/1984 (F.H. Zwaan-de Vries v. the Netherlands), views adopted on 9 April 1987; *ibid.*, sect. C, Communication No. 180/1984 (L.G. Danning v. the Netherlands), views adopted on 9 April 1987.

4/ See *ibid.*, Forty-fifth Session, Supplement No. 40, (A/45/40), vol. II, annex X, sect. A, Communication No. 220/1987 (T.K. v. France), decision of 8 November 1989; *ibid.*, sect. B, Communication No. 222/1987 (M.K. v. France), decision of 8 November 1989.

5/ See notes 1 and 2 above, Communication No. 167/1984 (Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada), views adopted on 26 March 1990, and Communication No. 197/1985 (Kitok v. Sweden), views adopted on 27 July 1988.

2. Κείμενο του Συμβουλίου της Ευρώπης

2. Council of Europe, Parliamentary Assembly RECOMMENDATION 1201 (1993)

on an additional protocol

on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights.

The Assembly recalls its Recommendations 1134 (1990) and 1177 (1992), and its Orders No. 456 (1990) and No. 474 (1992) on the rights of minorities. In the texts adopted on 5 February 1992 it asked the Committee of Ministers:

to conclude as soon as possible the work under way for the elaboration of a charter for regional or minority languages and to do its utmost to ensure the rapid implementation of the charter;

to draw up an additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights;

to provide the Council of Europe with a suitable mediation instrument.

By adopting the European Charter for Regional or Minority Languages - a Council of Europe convention - on 22 June 1992, the Committee of Ministers gave the Assembly satisfaction on the first point. The charter, on which legislation in our member states will have to be based, will also be able to give guidance to many other states on a difficult and sensitive subject.

There remains the rapid implementation of the charter. It is encouraging that when it was opened for signature on 5 November 1992, eleven Council of Europe member states signed it straight away. But one has to go further.

The Assembly therefore appeals to member states which have not yet signed the charter to do so and to urge all of them to ratify it speedily, accepting as many of its clauses as possible.

The Assembly reserves the right to return, at a later date, to the question of a suitable mediation instrument of the Council of Europe which it has already proposed to set up.

It has been advised of the terms of reference given by the Committee of Ministers to the Steering Committee for Human Rights and its Committee of Experts for the Protection of National Minorities and wishes to give its full support to this work and actively promote it.

Through the inclusion in the European Convention on Human Rights of certain rights of persons belonging to minorities as well as organisations entitled to represent them, such persons could benefit from the remedies offered by the convention, particularly the right to submit applications to the European Commission and Court of Human Rights.

Consequently, the Assembly recommends that the Committee of Ministers adopt an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights, drawing on the text reproduced below, which is an integral part of this recommendation.

As this matter is extremely urgent and one of the most important activities currently under way at the Council of Europe, the Assembly also recommends that the Committee of Ministers speed up its work schedule so that the summit of heads of state and government (Vienna, 8 and 9 October 1993) will be able to adopt a protocol on the rights of national minorities and open it for signature on that occasion.

Text of the proposal for an additional protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning persons belonging to national minorities

Preamble

The member states of the Council of Europe, signatory, hereto,

Considering that the diversity of peoples and cultures with which it is imbued is one of the main sources of the richness and vitality of European civilization;

Considering the important contribution of national minorities to the cultural diversity and dynamism of the states of Europe;

Considering that only the recognition of the rights of persons belonging to a national minority within a state, and the international protection of those rights, are capable of putting a lasting end to ethnic confrontations, and thus of helping to guarantee justice, democracy, stability and peace;

Considering that the rights concerned are those which any person may exercise either singly or jointly;

Considering that the international protection of the rights of national minorities is an essential aspect of the international protection of human rights and, as such, a domain for international co-operation,

Have agreed as follows:

Section I — Definition

Article 1

For the purposes of this Convention [2], the expression “national minority” refers to a group of persons in a state who:

- reside on the territory of that state and are citizens thereof;
- maintain longstanding, firm and lasting ties with that state;
- display distinctive ethnic, cultural, religious or linguistic characteristics;
- are sufficiently representative, although smaller in number than the rest of the population of that state or of a region of that state ;
- are motivated by a concern to preserve together that which constitutes their common identity, including their culture, their traditions, their religion or their language.

Section 2 — General principles

Article 2

Membership of a national minority shall be a matter of free personal choice.

No disadvantage shall result from the choice or the renunciation of such membership.

Article 3

Every person belonging to a national minority shall have the right to express, preserve and develop in complete freedom his/her religious, ethnic, linguistic and/or cultural identity, without being subjected to any attempt at assimilation against his/her will.

Every person belonging to a national minority may exercise his/her rights and enjoy them individually or in association with others.

Article 4

All persons belonging to a national minority shall be equal before the law. Any discrimination based on membership of a national minority shall be prohibited.

Article 5

Deliberate changes to the demographic composition of the region in which a national minority is settled, to the detriment of that minority, shall be prohibited.

Section 3 - Substantive rights

Article 6

All persons belonging to a national minority shall have the right to set up their own organizations, including political parties.

Article 7

Every person belonging to a national minority shall have the right freely to use his/her mother tongue in private and in public, both orally and in writing. This right shall also apply to the use of his/her language in publications and in the audiovisual sector.

Every person belonging to a national minority shall have the right to use his/her surname and first names in his/her mother tongue and to official recognition of his/her surname and first names.

In the regions in which substantial numbers of a national minority are settled, the persons belonging to a national minority shall have the right to use their mother tongue in their contacts with the administrative authorities and in proceedings before the courts and legal authorities.

In the regions in which substantial numbers of a national minority are settled, the persons belonging to that minority shall have the right to display in their language local names, signs, inscriptions and other similar information visible to the public. This does not deprive the authorities of their right to display the above-mentioned information in the official language or languages of the state.

Article 8

Every person belonging to a national minority shall have the right to learn his/her mother tongue and to receive an education in his/her mother tongue at an appropriate number of schools and of state educational and training establishments, located in accordance with the geographical distribution of the minority.

The persons belonging to a national minority shall have the right to set up and manage their own schools and educational and training establishments within the framework of the legal system of the state.

Article 9

If a violation of the rights protected by this protocol is alleged, every person belonging to a national minority or any representative organization shall have an effective remedy before a state authority.

Article 10

Every person belonging to a national minority, while duly respecting the territorial integrity of the state, shall have the right to have free and unimpeded contacts with the citizens of another country with whom this minority shares ethnic, religious or linguistic features or a cultural identity.

Article 11

In the regions where they are in a majority the persons belonging to a national minority shall have the right to have at their disposal appropriate local or autonomous authorities or to have a special status, matching the specific historical and territorial situation and in accordance with the domestic legislation of the state.

Section 4 - Implementation of the protocol

Article 12

Nothing in this protocol may be construed as limiting or restricting an individual right of persons belonging to a national minority or a collective right of a national minority embodied in the legislation of the contracting state or in an international agreement to which that state is a party.

Measures taken for the sole purpose of protecting ethnic groups, fostering their appropriate development and ensuring that they are granted equal rights and treatment with respect to the rest of the population in the administrative, political, economic, social and cultural fields and in other spheres shall not be considered as discrimination.

Article 13

The exercise of the rights and freedoms listed in this protocol fully applies to the persons belonging to the majority in the whole of the state but who constitute a minority in one or several of its regions.

Article 14

The exercise of the rights and freedoms listed in this protocol are not meant to restrict the duties and responsibilities of the citizens of the state. However, this exercise may only be made subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and necessary in a democratic society in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals or for the protection of the rights and freedoms of others.

Section 5 — Final clauses

Article 15

No derogation under Article 15 of the Convention from the provisions of this protocol shall be allowed, save in respect of Article 10 of the latter.

Article 16

No reservation may be made under Article 64 of the Convention in respect of the provisions of this protocol.

Article 17

The States Parties shall regard the provisions of Articles 1 to 11 of this protocol as additional articles of the Convention and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 18

This protocol shall be open for signature by the member states of the Council of Europe which are signatories to the Convention. It shall be subject to ratification, acceptance or approval. A member state of the Council of Europe may not ratify, accept or approve this protocol unless it simultaneously ratifies or has previously ratified the Convention. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 19

This protocol shall enter into force on the first day of the month following the date on which five member states of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the protocol in accordance with the provisions of Article 18.

In respect of any member state which subsequently expresses its consent to be bound by it, the protocol shall enter into force on the first day of the month following the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 20

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member states of the Council of:

- any signature;
- the deposit of any instrument of ratification, acceptance or approval;
- any date of entry into force of this protocol;
- any other act, notification or communication relating to this protocol.

In witness whereof the undersigned, being duly authorized thereto, have signed this protocol.

Done at Strasbourg this day of , in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy, which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member state of the Council of Europe.

[1] Assembly debate on 1 February 1993 (22nd Sitting) (see Doc. 6742, report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur :Mr Worms ; and Doc. 6749, opinion of the Political Affairs Committee, Rapporteur : Mr de Puig).

Text adopted by the Assembly on 1 February 1993 (22nd Sitting).

[2] The term "Convention" in this text refers to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

3. Σύμβαση - Πλαίσιο Συμβουλίου της Ευρώπης για προστασία εθνικών μειονοτήτων

The member States of the Council of Europe and the other States, signatories to the present framework Convention,

Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve greater unity between its members for the purpose of safeguarding and realizing the ideals and principles which are their common heritage;

Considering that one of the methods by which that aim is to be pursued is the maintenance and further realization of human rights and fundamental freedoms;

Wishing to follow-up the Declaration of the Heads of State and Government of the member States of the Council of Europe adopted in Vienna on 9 October 1993;

Being resolved to protect within their respective territories the existence of national minorities;

Considering that the upheavals of European history have shown that the protection of national minorities is essential to stability, democratic security and peace in this continent;

Considering that a pluralist and genuinely democratic society should not only respect the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of each person belonging to a national minority, but also create appropriate conditions enabling them to express, preserve and develop this identity;

Considering that the creation of a climate of tolerance and dialogue is necessary to enable cultural diversity to be a source and a factor, not of division, but of enrichment for each society;

Considering that the realization of a tolerant and prosperous Europe does not depend solely on co-operation between States but also requires transfrontier cooperation between local and regional authorities without prejudice to the constitution and territorial integrity of each State;

Having regard to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Protocols thereto;

Having regard to the commitments concerning the protection of national minorities in United Nations conventions and declarations and in the documents of the Conference on Security and Co-operation in Europe, particularly the Copenhagen Document of 29 June 1990;

Being resolved to define the principles to be respected and the obligations which flow from them, in order to ensure, in the member States and such other States as may become Parties to the present instrument, the effective protection of national minorities and of the rights and freedoms of persons belonging to those minorities, within the rule of law, respecting the territorial integrity and national sovereignty of states;

Being determined to implement the principles set out in this framework Convention through national legislation and appropriate governmental policies,

Have agreed as follows:

Section I

Article 1

The protection of national minorities and of the rights and freedoms of persons belonging to those minorities forms an integral part of the international protection of human rights, and as such falls within the scope of international co-operation.

Article 2

The provisions of this framework Convention shall be applied in good faith, in a spirit of understanding and tolerance and in conformity with the principles of good neighbourliness, friendly relations and co-operation between States.

Article 3

1. Every person belonging to a national minority shall have the right freely to choose to be treated or not to be treated as such and no disadvantage shall result from this choice or from the exercise of the rights which are connected to that choice.
2. Persons belonging to national minorities may exercise the rights and enjoy the freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention individually as well as in community with others.

Section II

Article 4

1. The Parties undertake to guarantee to persons belonging to national minorities the right of equality before the law and of equal protection of the law. In this respect, any discrimination based on belonging to a national minority shall be prohibited.
2. The Parties undertake to adopt, where necessary, adequate measures in order to promote, in all areas of economic, social, political and cultural life, full and effective equality between persons belonging to a national minority and those belonging to the majority. In this respect, they shall take due account of the specific conditions of the persons belonging to national minorities.
- 3 The measures adopted in accordance with paragraph 2 shall not be considered to be an act of discrimination.

Article 5

- 1 The Parties undertake to promote the conditions necessary for persons belonging to national minorities to maintain and develop their culture, and to preserve the essential elements of their identity, namely their religion, language, traditions and cultural heritage.
- 2 Without prejudice to measures taken in pursuance of their general integration policy, the Parties shall refrain from policies or practices aimed at assimilation of persons belonging to national minorities against their will and shall protect these persons from any action aimed at such assimilation.

Article 6

1 The Parties shall encourage a spirit of tolerance and intercultural dialogue and take effective measures to promote mutual respect and understanding and cooperation among all persons living on their territory, irrespective of those persons' ethnic, cultural, linguistic or religious identity, in particular in the fields of education, culture and the media.

2 The Parties undertake to take appropriate measures to protect persons who may be subject to threats or acts of discrimination, hostility or violence as a result of their ethnic, cultural, linguistic or religious identity.

Article 7

The Parties shall ensure respect for the right of every person belonging to a national minority to freedom of peaceful assembly, freedom of association, freedom of expression, and freedom of thought, conscience and religion.

Article 8

The Parties undertake to recognize that every person belonging to a national minority has the right to manifest his or her religion or belief and to establish religious institutions, organizations and associations.

Article 9

1 The Parties undertake to recognize that the right to freedom of expression of every person belonging to a national minority includes freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas in the minority language, without interference by public authorities and regardless of frontiers. The Parties shall ensure, within the framework of their legal systems that persons belonging to a national minority are not discriminated against in their access to the media.

2 Paragraph 1 shall not prevent Parties from requiring the licensing, without discrimination and based on objective criteria, of sound radio and television broadcasting, or cinema enterprises.

3 The Parties shall not hinder the creation and the use of printed media by persons belonging to national minorities. In the legal framework of sound radio and television broadcasting, they shall ensure, as far as possible, and taking into account the provisions of paragraph 1, that persons belonging to national minorities are granted the possibility of creating and using their own media.

4 In the framework of their legal systems, the Parties shall adopt adequate measures in order to facilitate access to the media for persons belonging to national minorities and in order to promote tolerance and permit cultural pluralism.

Article 10

1 The Parties undertake to recognize that every person belonging to a national minority has the right to use freely and without interference his or her minority language, in private and in public, orally and in writing.

2 In areas inhabited by persons belonging to national minorities traditionally or in substantial numbers, if those persons so request and where such a request corresponds to a real need, the Parties shall endeavor to ensure, as far as possible, the conditions which would make it possible to use the minority language in relations between those persons and the administrative authorities.

3 The Parties undertake to guarantee the right of every person belonging to a national minority to be informed promptly, in a language which he or she understands, of the reasons for his or her arrest, and of the nature and cause of any accusation against him or her, and to defend himself or herself in this language, if necessary with the free assistance of an interpreter.

Article 11

1 The Parties undertake to recognize that every person belonging to a national minority has the right to use his or her surname (patronym) and first names in the minority language and the right to official recognition of them, according to modalities provided for in their legal system.

2 The Parties undertake to recognize that every person belonging to a national minority has the right to display in his or her minority language signs, inscriptions and other information of a private nature visible to the public.

3 In areas traditionally inhabited by substantial numbers of persons belonging to a national minority, the Parties shall endeavor, in the framework of their legal system, including, where appropriate, agreements with other States, and taking into account their specific conditions, to display traditional local names, street names and other topographical indications intended for the public also in the minority language when there is a sufficient demand for such indications.

Article 12

1 The Parties shall, where appropriate, take measures in the fields of education and research to foster knowledge of the culture, history, language and religion of their national minorities and of the majority.

2 In this context the Parties shall inter alia provide adequate opportunities for teacher training and access to textbooks, and facilitate contacts among students and teachers of different communities.

3 The Parties undertake to promote equal opportunities for access to education at all levels for persons belonging to national minorities.

Article 13

1 Within the framework of their education systems, the Parties shall recognise that persons belonging to a national minority have the right to set up and to manage their own private educational and training establishments.

2 The exercise of this right shall not entail any financial obligation for the Parties.

Article 14

1 The Parties undertake to recognize that every person belonging to a national minority has the right to learn his or her minority language.

2 In areas inhabited by persons belonging to national minorities traditionally or in substantial numbers, if there is sufficient demand, the Parties shall endeavour to ensure, as far as possible and within the framework of their education systems, that persons belonging to those minorities have adequate opportunities for being taught the minority language or for receiving instruction in this language.

3 Paragraph 2 of this article shall be implemented without prejudice to the learning of the official language or the teaching in this language.

Article 15

The Parties shall create the conditions necessary for the effective participation of persons belonging to national minorities in cultural, social and economic life and in public affairs, in particular those affecting them.

Article 16

The Parties shall refrain from measures which alter the proportions of the population in areas inhabited by persons belonging to national minorities and are aimed at restricting the rights and freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention.

Article 17

1 The Parties undertake not to interfere with the right of persons belonging to national minorities to establish and maintain free and peaceful contacts across frontiers with persons lawfully staying in other States, in particular those with whom they share an ethnic, cultural, linguistic or religious identity, or a common cultural heritage.

2 The Parties undertake not to interfere with the right of persons belonging to national minorities to participate in the activities of non-governmental organizations, both at the national and international levels.

Article 18

1 The Parties shall endeavour to conclude, where necessary, bilateral and multilateral agreements with other States, in particular neighbouring States, in order to ensure the protection of persons belonging to the national minorities concerned.

2 Where relevant, the Parties shall take measures to encourage transfrontier co-operation.

Article 19

The Parties undertake to respect and implement the principles enshrined in the present framework Convention making, where necessary, only those limitations, restrictions or derogations which are provided for in international legal instruments, in particular the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in so far as they are relevant to the rights and freedoms flowing from the said principles.

Section III

Article 20

In the exercise of the rights and freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention, any person belonging to a national minority shall respect the national legislation and the rights of others, in particular those of persons belonging to the majority or to other national minorities.

Article 21

Nothing in the present framework Convention shall be interpreted as implying any right to engage in any activity or perform any act contrary to the fundamental principles of international law and in particular of the sovereign equality, territorial integrity and political independence of States.

Article 22

Nothing in the present framework Convention shall be construed as limiting or derogating from any of the human rights and fundamental freedoms which may be ensured under the laws of any Contracting Party or under any other agreement to which it is a Party.

Article 23

The rights and freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention, in so far as they are the subject of a corresponding provision in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms or in the Protocols thereto, shall be understood so as to conform to the latter provisions.

Section IV

Article 24

1 The Committee of Ministers of the Council of Europe shall monitor the implementation of this framework Convention by the Contracting Parties.

2 The Parties which are not members of the Council of Europe shall participate in the implementation mechanism, according to modalities to be determined.

Article 25

1 Within a period of one year following the entry into force of this framework Convention in respect of a Contracting Party, the latter shall transmit to the Secretary General of the Council of Europe full information on the legislative and other measures taken to give effect to the principles set out in this framework Convention.

2 Thereafter, each Party shall transmit to the Secretary General on a periodical basis and whenever the Committee of Ministers so requests any further information of relevance to the implementation of this framework Convention.

3 The Secretary General shall forward to the Committee of Ministers the information transmitted under the terms of this Article.

Article 26

1 In evaluating the adequacy of the measures taken by the Parties to give effect to the principles set out in this framework Convention the Committee of Ministers shall be assisted by an advisory committee, the members of which shall have recognised expertise in the field of the protection of national minorities.

2 The composition of this advisory committee and its procedure shall be determined by the Committee of Ministers within a period of one year following the entry into force of this framework Convention.

Section V

Article 27

This framework Convention shall be open for signature by the member States of the Council of Europe. Up until the date when the Convention enters into force, it shall also be open for signature by any other State so invited by the Committee of Ministers. It is subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 28

1 This framework Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date on which twelve member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Convention in accordance with the provisions of Article 27.

2 In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the framework Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 29

1 After the entry into force of this framework Convention and after consulting the Contracting States, the Committee of Ministers of the Council of Europe may invite to accede to the Convention, by a decision taken by the majority provided for in Article 20.d of the Statute of the Council of Europe, any non-member State of the Council of Europe which, invited to sign in accordance with the provisions of Article 27, has not yet done so, and any other non-member State.

2 In respect of any acceding State, the framework Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of the deposit of the instrument of accession with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 30

1 Any State may at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, specify the territory or territories for whose international relations it is responsible to which this framework Convention shall apply.

2 Any State may at any later date, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend the application of this framework Convention to any other territory specified in the declaration. In respect of such territory the framework Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of receipt of such declaration by the Secretary General.

3 Any declaration made under the two preceding paragraphs may, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn by a notification addressed to the Secretary General. The withdrawal shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 31

1 Any Party may at any time denounce this framework Convention by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe.

2 Such denunciation shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of six months after the date of receipt of the notification by the Secretary General.

Article 32

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council, other signatory States and any State which has acceded to this framework Convention, of:

- a any signature;
- b the deposit of any instrument of ratification, acceptance, approval or accession;
- c any date of entry into force of this framework Convention in accordance with Articles 28, 29 and 30;
- d any other act, notification or communication relating to this framework Convention.

In witness whereof the undersigned, being duly authorized thereto, have signed this framework Convention.

Done at Strasbourg, this 1st day of February 1995, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe and to any State invited to sign or accede to this framework Convention.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΓΔΜ

Ένα από τα πλέον άγνωστα τμήματα των εκτός Ελλάδας Ελλήνων, είναι αυτό που κατοικεί στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Το πολιτικό αδιέξοδο στις σχέσεις με την Ελλάδα, η ιδεολογία του μακεδονισμού και η παραδοσιακή έλλειψη ενδιαφέροντος τόσο από το ελληνικό κράτος όσο και από την ακαδημαϊκή κοινότητα, συνέβαλαν στην άγνοια της ιστορίας τους αλλά και της σύγχρονης παρουσίας τους.

Κατά το 19^ο αιώνα, πριν την έλευση των εθνών-κρατών και την επικράτηση των εθνικισμών, ο πληθυσμός αυτός κατοικούσε κατά πλειονότητα στην περιοχή της Πελαγονίας, που περιλαμβάνει την Οχρίδα (Αχρίδα), το Μοναστήρι, τη Γευγελή, και τη Στρώμνιτσα. Τα βόρεια όριά του, που ταυτιζόνταν με τα όρια της ιστορικής Μακεδονίας, ήταν το Κρούσοβο και το Πρίλαπτο. Οι πρώτες εθνικές συγκρούσεις άρχισαν το 1870, με τη δημιουργία της βουλγαρικής Εξαρχείας και με την απόπειρα των Βούλγαρων εθνικιστών να αποσπάσουν τους σλαβόφωνους πληθυσμούς από την επιρροή του ελληνόφωνου Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ο σλαβόφωνος πληθυσμός διασπάστηκε. Ένα μέρος προσχώρησε στην Εξαρχία, ενώ ένα άλλο σημαντικό παρέμεινε πιστό στην παραδοσιακή Ρωμιοσύνη.

Οι βασικές ομάδες του ελληνισμού της Πελαγονίας ήταν οι πατριαρχικοί σλαβόφωνοι, οι Βλάχοι που τους αποκαλούσαν Γκραικομάνους και οι ελληνόφωνοι Σαρακατσάνοι. Ο Σλαβομακεδόνας ιστορικός Krste Bitoski αναφέρει: *«Αυτοί οι Βλάχοι, βαθμιαία καθίστανται η κύρια δύναμη στο πλευρό της Μητρόπολης της Πελαγονίας για την προώθηση της Μεγάλης Ελληνικής Ιδέας. Οι ναοί και τα σχολεία του Μοναστηρίου ήταν σε ελληνικά χέρια κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα...»*.

Στο Υπόμνημα που απέστειλε η Ελληνική Κοινότητα της Πελαγονίας το 1903 προς τις Μεγάλες Δυνάμεις, περιγράφεται με σαφήνεια η πολιτιστική και εθνική κατάσταση: *«...λαλούμεν ελληνιστί, βουλγαριστί, βλαχιστί, αλβανιστί αλλ' αυδέν ήττον εσμέν άπαντες Έλληνες και ουδενί επιτρέπομεν ν' αμφισβητεί προς ημάς τούτο.»*

Η ένταση των εθνοτικών συγκρούσεων στην περιοχή φαίνεται και από τη μαρτυρία του Michel Pailares: *«Στο Μοναστήρι, όλοι οι Βλάχοι είναι Έλληνες ως τα βάθη της καρδιάς τους, με ελληνικές παραδόσεις και ιδανικά. Στέλνουν πάνω από δύο χιλιάδες παιδιά στα σχολεία του ελληνισμού, που τα πλουτίζουν με τις εισφορές τους. Αυτοί βρίσκονται επικεφαλής του πιο σκληρού και αμείλικτου αγώνα εναντίον της Βουλγαρίας και Ρουμανίας. Δημιούργησαν μια μυστική επιτροπή που είναι ο τρόμος των κομιτατζήδων. Ούτε ο μητροπολίτης ούτε ο Έλληνας πρόξενος μπορούν να μετριάσουν τον έξαλλο πατριωτισμό τους...»*.

Μετά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο και την ενσωμάτωση της περιοχής στο νεοσύστατο Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913) η κατάσταση χειροτέρευσε. Οι Σέρβοι ακολούθησαν μια πολιτική εκσλαβισμού και εκσερβισμού. Απαγόρευσαν τη χρήση της ελληνικής γλώσσας και έκλεισαν τα ελληνικά σχολεία και τις ελληνικές εκκλησίες. Σε ιδεολογικό επίπεδο, μετονόμασε τους κατοίκους σε «παλιούς Σέρβους» (starii Srbji). Η πολιτική αυτή αντικαταστάθηκε με την πολιτική εκβουλγαρισμού κατά τη διάρκεια τόσο της

περιόδου 1916-1918, όταν η περιοχή κατελήφθη από τις Κεντρικές Δυνάμεις κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Στη συνέχεια θα επανέλθει στη σερβική δικαιοδοσία και η επαρχία θα ονομαστεί Vardarska. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου θα υποστεί τη γερμανική Κατοχή. Τότε θα επιστρέψουν και οι Βούλγαροι στην περιοχή και θα συνεχίσουν την πολιτική εκβουλγαρισμού. Αυτή την πολιτική θα προσπαθήσει να ακυρώσει ο Τίτο στη συνέχεια, εφευρίσκοντας το ιδεολόγημα του μακεδονισμού.

Κατά τη γιουγκοσλαβική περίοδο οι Έλληνες των Σκοπίων υπέστησαν την πολιτική της μακεδονοποίησης, που ακολούθησαν όλες οι γιουγκοσλαβικές κυβερνήσεις. Η πολιτική αυτή θα βρει την πλήρη αποθέωση μετά τη διάλυση της πολυεθνικής Γιουγκοσλαβίας, όταν στη νέο κράτος της FYROM θα επικρατήσουν οι Σλαβομακεδόνες εθνικιστές, οι οποίοι θα προσπαθήσουν να ακυρώσουν τη σλαβική καταγωγή της πλειονότητας των κατοίκων και να εμφυσήσουν στους πληθυσμούς (πλην Αλβανών) τη βεβαιότητα ότι υπήρχε από την αρχαιότητα το έθνος των Μακεδόνων, που δεν είχε καμιά απολύτως σχέση με τους Έλληνες.

Τα πληθυσμιακά μεγέθη

Ο αριθμός των Ελλήνων δεν είναι εξακριβωμένος και οι διάφορες εκτιμήσεις έχουν τεράστιες διαφορές μεταξύ τους. Οι Έλληνες της περιοχής προέρχονται κυρίως από Βλάχους, Σαρακατσάνους και πρόσφυγες του ελληνικού Εμφυλίου. Το δεδομένο είναι ότι στην πλέον πρόσφατη απογραφή του 2002, δήλωσαν ελληνική καταγωγή 422 άτομα. Είναι βέβαιο ότι το τεταμένο κλίμα στις σχέσεις Ελλάδα-FYROM, επηρέασε τον ελληνικό πληθυσμό στο να αποκαλύψει την εθνική του ταυτότητα. Στην προηγούμενη απογραφή του 1994 είχαν δηλωθεί 349 Έλληνες και 8.300 Βλάχοι ως ξεχωριστή εθνική ομάδα.

Τα έως τώρα ρεαλιστικότερα δεδομένα προέρχονται είτε από μια δήλωση του Ν. Γκλιγκόροφ, πρώτου προέδρου της FYROM, είτε από αμερικανικές εκτιμήσεις, είτε από επεξεργασία των παλαιότερων απογραφικών στοιχείων, είτε από εκτιμήσεις των ίδιων των Ελλήνων του κράτους αυτού. Ο Κίρο Γκλιγκόροφ, έκανε την δήλωσή του κατά την περίοδο των πρώτων συνομιλιών για την επίτευξη συμφωνίας για το όνομα του νέου κράτους. Στη δήλωση αυτή στην τσεχική εφημερίδα *Cesny Denik* τον Ιούνιο του '92, ανέφερε την ύπαρξη 100.000 πολιτών ελληνικής καταγωγής¹⁵². Η εκτίμηση αυτή του Γκλιγκόροφ αναδημοσιεύτηκε στην Ελλάδα για πρώτη φορά στην εφημερίδα «Μεσημβρινή» της 16-6-1993.

Σε έκθεση του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών για τα δικαιώματα των μειονοτήτων που δημοσιεύτηκε στις 31 Ιανουαρίου 1995, έκανε λόγο για «καταπιεζόμενη ελληνική μειονότητα». Στην επίσημη ιστοσελίδα της CIA, αναφέρεται

152 Η δήλωση αυτή είναι μέρος μιας ευρύτερης συνέντευξης και απάντηση στην παρακάτω ερώτηση:
[CESKY DENIK] *Macedonia itself has not solved its own minority problems. Apart from Turks, Serbs, Greeks, and Romanians, there are also Albanians. According to the official figures, 21 percent of people in Macedonia are of Albanian origin. Ismet Ramadani, chairman of the Club of Deputies of the Albanian Labor Party in the Macedonian Parliament told us that these figures were not valid, and that Albanians form a third, if not more.*
[Gligorov] *Look, it is not in our interest to make the number of Albanians smaller than it actually is. What are these estimates that there are 30, or even 50 percent Albanians in our country based on? Are they private estimates saying so much or so little? In the Balkans, many nations compete as regards numbers, and they all present themselves as the largest. The Greeks say that there are 250,000 Greeks here, while according to the statistics, there are only 100,000.* (εφημ. *Cesny Denik*, Πράγα, 10 Ιουνίου 1992, σελ. 5).

ότι το 2002 στη χώρα αυτή ζουν Σλαβομακεδόνες (αναφέρονται ως Macedonian), 25.2% Αλβανοί, 3.9% Τούρκοι, 2.7% Ρομά, 1.8% Σέρβοι, 2.2% άλλοι.

Αδιευκρίνιστος παραμένει ο βαθμός ταύτισης της δήλωσης «Βλάχος» με το «Έλληνας». Ο Κωσταντίνος Χολέβας αφού αναφέρει την εκτίμηση του σερβικού περιοδικού «*Zabavnik*» (Δεκέμβριος '88) της εφημερίδας *Politika* ότι στην περιοχή των Σκοπίων υπήρχαν 150.000 «Βλαχόφωνοι ή Τσίντσαροι», υποστηρίζει: «Ως προς τους Ελληνοβλάχους, η απογραφή του 1948 τους υπολόγιζε σε 148.000. Στη στατιστική υπηρεσία των Σκοπίων φαίνεται ότι το 1953 αναγνώριζαν 80-100.000 Βλάχους, όπως τους έλεγαν, προσπαθώντας πονηρά να αποκόψουν τους Βλαχόφωνους Έλληνες από την ελληνική τους ρίζα και να τους μετατρέψουν σε ξεχωριστή μειονότητα. Οι Βλάχοι όμως, και στην Αλβανία και στα Σκόπια, δε δέχτηκαν ποτέ την Αλβανοποίηση ή Σκοπιανοποίηση, αλλά επειδή φοβούνταν να πουν «Έλληνας», κράτησαν τον όρο «Βλάχος» ως την τελευταία γραμμή άμυνας του ελληνισμού».

Ενδιαφέρον έχουν παλιότερες εκτιμήσεις. Το 1913, όταν η περιοχή περιήλθε στη σερβική κατοχή, στο Μοναστήρι κατοικούσαν 14.000 Έλληνες σε σύνολο 42.000. Στο Κρούσοβο κατοικούσαν 3.218 Έλληνες σε σύνολο 4.918. Το Μεγάροβο ήταν αμιγές ελληνικό με 2.410 κατοίκους όπως και η Μιλοβίστα με 2.150, καθώς και η Νιζόπολη με 1890, το Τίρνοβο με 2.430, το Μπούκοβο με 1474, το Ντράγκος με 717, η Ρέσνα με 1000 κ.ά. Ενδιαφέρον επίσης έχει και η απογραφή που έκαναν το 1941 οι Γερμανοί κατακτητές. Απ' αυτήν προκύπτει ότι σε σύνολο 800.000, το 12%, δηλαδή 100.000, ήταν Έλληνες. Στη συνέχεια, την τιτοϊκή εποχή, στην απογραφή του 1951 θα απογραφούν 158.000 Έλληνες στην περιοχή. Απ' αυτούς οι 25.000 ήταν γηγενείς Έλληνες κάτοικοι Μοναστηρίου, 100.000 βλαχόφωνοι και 32.000 πολιτικοί πρόσφυγες. Σε σύνολο 900.000 οι ελληνικής συνείδησης κάτοικοι ανέρχονταν στο 18%. Στη συνέχεια, οι αρχές θα εκπονήσουν πολιτική μείωσης του αριθμού των Ελλήνων. Αυτό θα το πετύχουν με την υποχρεωτική καταγραφή των Βλάχων ως «Αρομούνων» ή ως «Μακεδόνων». Αντίστοιχα θα επιχειρήσουν και με τους πολιτικούς πρόσφυγες, μικρό μέρος των οποίων προερχόταν από το σλαβομακεδονικό αυτονομιστικό κίνημα. Ο διωγμός των ελληνικής συνείδησης κατοίκων της περιοχής αυτής της τότε ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, πήρε το χαρακτήρα της υποχρεωτικής τους διάσπασης σε διαφορετικές εθνοτικές ομάδες: Βλάχοι, Σαρακατσάνοι, Μακεδόνες, Γιουγκοσλάβοι.

Γι αυτό και οι απογραφές του 1961 και του 1971 δίνουν τελείως ασαφή στοιχεία. Με μια έννοια, μόνο με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας κατά την εποχή της δημοκρατικής ευφορίας και πριν επικρατήσουν οι ακραίοι εθνικιστές, που ανήγαγαν το μακεδονισμό σε κυρίαρχη και αποκλειστική ιδεολογία του νέου κράτους, μπορεί να θεωρηθεί ότι υπήρξε ελεύθερη διατύπωση του εθνικού συναισθήματος. Και αυτό συνέβη μόνο στην απογραφή του 1991, στην οποία βασίστηκε ο Γκλιγκόροφ για να δημοσιοποιήσει την προσωπική του εκτίμηση.

Πάντως σήμερα δημιουργούνται σε αρκετές πόλεις ιδιωτικά φροντιστήρια εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας. Οι Σαρακατσάνοι, ως πλέον τολμηροί, έχουν ιδρύσει από το 2003 στα Σκόπια ένα σύλλογο με την επωνυμία «*Το Χελιδόνι*», ο οποίος έχει έως σήμερα 320 μέλη. Ο πρόεδρος του συλλόγου Δημήτρης

Αποστόλου περιέγραψε ως εξής την κατάσταση: «Εδώ υπάρχουν πολλές οικογένειες Σαρακατσάνων και πολλά νέα παιδιά, που θέλουν να μάθουν την Ελληνική γλώσσα, αλλά δεν έχουμε κάποιο δάσκαλο.

Τόσα χρόνια, υποσχέσεις μόνο στα λόγια. Σβήνουμε. Μην εκπλαγείτε αν δείτε Σαρακατσάνους με βουλγαρική υπηκοότητα. Η απόγνωση θα οδηγήσει πολλούς στην αγκαλιά της Βουλγαρίας.... Μέχρι σήμερα, περισσότεροι από 10.000 πολίτες της ΠΓΔΜ, έλαβαν την βουλγαρική υπηκοότητα, μεταξύ των οποίων και ο τέως πρωθυπουργός της χώρας (1998-2002) Λιούπσο Γκεοργκιέφσκι... Ζητάμε από την Ελλάδα να μας παραχωρήσει διπλή υπηκοότητα, όπως έγινε με τους Βορειοηπειρώτες. Είμαστε Έλληνες και θέλουμε να παραμείνουμε Έλληνες, στα χώματα που γεννηθήκαμε. Γέφυρα φιλίας της Ελλάδας με τα Σκόπια».

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Η **πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας** είναι ένα από τα διάδοχα κράτη της Γιουγκοσλαβίας, από την οποία ανεξαρτητοποιήθηκε το 1991. Έχει έκταση 25.500 τετραγωνικά χιλιόμετρα, επιφάνεια συγκρίσιμη με εκείνη της Ολλανδίας. Η πρωτεύουσα τα Σκόπια συγκεντρώνει το εν τρίτο του πληθυσμού της χώρας, έχει δηλαδή 650.000 κατοίκους. Το 59% του πληθυσμού της χώρας ζει σε αστικό περιβάλλον. Η αγροτική έξοδος, που συνεχίζεται αμείωτα, άφησε 150 χωριά εγκαταλειμμένα, ενώ περισσότερα από 450 απειλούνται με ερήμωση.

Ημερομίσθιο του εργάτη είναι 7 €. Οι καλύτερα αμειβόμενοι υπάλληλοι είναι οι τραπεζικοί με 600 € μηνιαίως. 1 ευρώ αντιστοιχεί περίπου σε 60 δηνάρια. Η βενζίνη κοστίζει περίπου 75 δηνάρια το λίτρο ή 1,25 ευρώ / λίτρο.

Η χώρα είναι κατά κύριο λόγο ορεινή. 34 κορυφές βουνών της ξεπερνούν τα 2.000 μέτρα. Το ψηλότερο βουνό είναι το όρος Κοράμπ που φτάνει τα 2.750 μέτρα. Τα δάση καλύπτουν 35% της επικράτειάς της. Το κύριο ποτάμι της είναι ο Αξιός (ο Βαρδάρης), που διασχίζει τη χώρα για 300 χιλιόμετρα και καταλήγει στο Αιγαίο κοντά στη Θεσσαλονίκη. Τρεις μεγάλες λίμνες – η Αχρίδα (Οχρίδα), η Μεγάλη Πρέσπα και η Δοϊράνη – βρίσκονται στα νότια σύνορα και διχοτομούνται από τα σύνορα της Αλβανίας και της Ελλάδας.

Σύμφωνα με την τελευταία επίσημη απογραφή (2012), ο συνολικός πληθυσμός της χώρας ήταν 2.082.000 άτομα, των οποίων η εθνικότητα κατανέμεται ως εξής:

64% είναι Σλαβομακεδόνες

25% είναι Αλβανοί

4% είναι Τούρκοι

3% είναι Ρομά

2% είναι Σέρβοι

0,8% είναι Βόσνιοι

0,5% είναι Βλάχοι

Επίσημη γλώσσα της FYROM είναι η σλαβομακεδονική. Μιλιέται από τους Σλαβομακεδόνες καθώς και από τις άλλες κοινότητες, τα μέλη των οποίων είναι κατά πλειοψηφία δίγλωσσα ή τρίγλωσσα, όπως οι Αλβανοί, που πέραν της σλαβομακεδονικής και της αλβανικής, κάποιες φορές γνωρίζουν και τα τουρκικά. Η σλαβομακεδονική είναι σλαβική γλώσσα που γράφεται με το κυριλλικό αλφάβητο, συγγενής με τη βουλγαρική, με την οποία μοιράζεται ισχυρές βαλκανικές επιδράσεις. Είναι οι μοναδικές σλαβικές γλώσσες που δεν έχουν πτωτικό σύστημα (πτώσεις) και χρησιμοποιούν άρθρα.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της χώρας οι διάφορες μειονότητες έχουν ίσα δικαιώματα καθώς μπορούν να χρησιμοποιούν επίσημα τη γλώσσα τους σε δήμους αν αποτελούν τουλάχιστον το 20% του πληθυσμού. Αν μια ομάδα αποτελεί το 20% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, όπως οι Αλβανοί, η γλώσσα τους μπορεί επίσης να χρησιμοποιείται στους κυβερνητικούς θεσμούς. Έτσι οι Αλβανοί βουλευτές μπορούν να εκφράζονται στη γλώσσα τους στο κοινοβούλιο.

Οι δύο μεγαλύτερες κοινότητες είναι οι Σλαβομακεδόνες και οι Αλβανοί. Οι Σλαβομακεδόνες είναι συχνά εχθρικοί απέναντι στο Ισλάμ, το οποίο είναι η πλειοψηφούσα θρησκεία ανάμεσα στους Αλβανούς. Θεωρούν ότι η ισχυρή δημογραφική αύξηση των Αλβανών είναι σκόπιμα σχεδιασμένη ώστε να αποκτήσουν δημογραφική πλειοψηφία και κατ' επέκταση κυριαρχικά δικαιώματα. Από την άλλη, οι Αλβανοί έχουν συχνά την εντύπωση ότι οι Σλαβομακεδόνες τους θεωρούν πληθυσμό μεταναστών, τους σνομπάρουν και δεν προσπαθούν να τους κατανοήσουν ή να αναγνωρίσουν τον πολιτισμό τους.

Από τις διάφορες μειονότητες μόνο οι Σλαβομακεδόνες αισθάνονται ότι αντιπροσωπεύονται από τα εθνικά σύμβολα της Δημοκρατίας. Οι μειονότητες από την πλευρά τους χρησιμοποιούν τις δικές τους σημαίες και εμβλήματα. Στη δεκαετία του 1990 συνέβησαν στη χώρα πολλές συγκρούσεις εξαιτίας δημάρχων σε Δήμους με αλβανική πλειοψηφία οι οποίοι ήθελαν να υψώσουν την αλβανική σημαία στα κτήρια της διοίκησης. Από το 2005 και σύμφωνα με τη *συμφωνία της Οχρίδας*, οι δήμοι των οποίων η πλειοψηφία του πληθυσμού δεν είναι σλαβομακεδονική μπορούν να χρησιμοποιούν επίσημα τα εθνικά σύμβολα της κυρίαρχης μειονότητας.

Οι Τούρκοι, πολύ λιγότεροι από τους Αλβανούς, είναι λιγότερο ορατοί και σχεδόν απόντες από την πολιτική σκηνή. Οι Ρομά, ζουν γενικά σε δύσκολες συνθήκες: αριθμούν 54.000 από τις οποίες οι 17.000 είναι άνεργοι και οι 14.000 δεν έχουν πρόσβαση σε αγαθά πρώτης ανάγκης. Οι περισσότεροι ζουν από το μικροεμπόριο, την συλλογή απορριμμάτων και την επαιτεία. Κάτω από διεθνείς πιέσεις και οργανώσεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου η χώρα προσπαθεί να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά διευκολύνοντας την πρόσβασή τους στην εκπαίδευση με τη δημιουργία Υπουργείου για τους Ρομά. Να πούμε πως σε κάποιο προάστιο των Σκοπίων ο δήμος έχει υιοθετήσει τη ρομάνι ως επίσημη γλώσσα.

Οι Βλάχοι έχουν αφομοιωθεί στην σλαβομακεδονική κοινότητα, με την οποία μοιράζονται την ίδια θρησκεία. Έχουν ωστόσο κάποια σχολεία όπου διδάσκεται η γλώσσα τους, τα βλάχικα.

Οι Σέρβοι διατηρούν μάλλον καλές σχέσεις με τους Σλαβομακεδόνες, ακόμα και αν υπάρχουν κάποιες ελαφρές εντάσεις ανάμεσά τους, κυρίως εξαιτίας της ανεξαρτησίας του Κοσόβου από τη FYROM.

Οι Βόσνιοι, που παραδοσιακά αποκαλούνται *Πομάκοι* ή *Τορμπέκι*, είναι Σλάβοι που είχαν προσηλυτισθεί στο Ισλάμ την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας. Μιλάνε σλαβομακεδονικά, αλλά ταυτίζονται περισσότερο με τις υπόλοιπες μουσουλμανικές κοινότητες της χώρας. Η επίσημη ονομασία τους, *Βόσνιοι* αντικατέστησε εκείνη των *Μουσουλμάνων*, που είχε δοθεί από τον Τίτο το 1961 σε όλους τους Σλάβους της Γιουγκοσλαβίας που θρησκευτικά ανήκαν στο Ισλάμ.

Ο χριστιανισμός είναι η θρησκεία της πλειονότητας στη FYROM. Το τελετουργικό ανήκει στο παλιό Ημερολόγιο. Στην Οχρίδα βρίσκεται η έδρα της επίσημης Εκκλησίας της χώρας, της αυτοαποκαλούμενης "Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας", η οποία αποσχίσθηκε το 1967 από το Σερβικό Πατριαρχείο και αυτοανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη. Σε αυτήν ανήκει το 80% των Ορθόδοξων Χριστιανών της χώρας (52,4% του πληθυσμού), αλλά δεν αναγνωρίζεται επίσημα

από καμία ορθόδοξη εκκλησία διότι θεωρείται σχισματική. Αντίθετα η Ορθόδοξη Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας αποτελεί τη μόνη αναγνωρισμένη Εκκλησία από τις υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες και τα Πατριαρχεία, είναι όμως απαγορευμένη στη FYROM, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος Ιωάννης και οι πιστοί (το 20% του συνόλου των χριστιανών ορθοδόξων) διώκονται.

Το Ισλάμ συγκεντρώνει το 33,3% του πληθυσμού, γεγονός που κάνει τη χώρα την πέμπτη χώρα της Ευρώπης όσον αφορά την αναλογία του μουσουλμανικού πληθυσμού, μετά την Τουρκία (99 %), το Κόσοβο (90 %), την Αλβανία (70 %) και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη (48 %). Η κοινότητα των μπεκτασήδων Αλεβιτών υπολογίζεται σε 30.000 άτομα.

Το θρησκευτικό ανήκειν είναι ισχυρά συνδεδεμένο με το εθνικό. Είναι σημαντικός παράγοντας ταυτότητας για τις διάφορες εθνοτικές ομάδες. Οι Σλαβομακεδόνες και οι Βλάχοι ανήκουν γενικά στη «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία» και οι Σέρβοι στην «Σερβοορθόδοξη Εκκλησία», ενώ οι Αλβανοί, οι Τούρκοι, οι Ρομά και οι Βόσνιοι της χώρας ανήκουν στην πλειονότητά τους στο σουνιτικό Ισλάμ. Υπάρχει ακόμη μια μειονότητα καθολικών Αλβανών, συγκεντρωμένη κυρίως στα Σκόπια, απ' όπου καταγόταν η Μητέρα Τερέζα. Πριν το Β' Παγκόσμιο πόλεμο η χώρα αριθμούσε και μία μικρή κοινότητα σεφαραδίτων Εβραίων, που υπολογίζεται στα 7.000 με 8.000 άτομα, συγκεντρωμένη στις πόλεις των Σκοπίων και της Μπίτολα.

Το εκπαιδευτικό σύστημα υπέστη μεγάλες μεταρρυθμίσεις τη δεκαετία του 2000 για να συμμορφωθεί με τα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της διαδικασίας της Μπολόνια. Για παράδειγμα, η άλλοτε συγκεντρωτική διαχείριση των ιδρυμάτων γίνεται πλέον από δήμους και η υποχρεωτική ηλικία έναρξης της εκπαίδευσης χαμήλωσε ένα έτος. Η διδασκαλία είναι υποχρεωτική από τα έξι ως τα δεκαπέντε και το σχολείο είναι δωρεάν στα δημόσια ιδρύματα, εκτός από την ανώτερη εκπαίδευση, για την οποία απαιτούνται δίδακτρα. Υπάρχουν και ιδιωτικά ιδρύματα αλλά η φοίτηση είναι ακριβή.

Τα παιδιά από έξι μηνών ως έξι ετών μπορούν να πάνε σε παιδικούς σταθμούς. Το δημοτικό διαρκεί 8 χρόνια και είναι υποχρεωτικό. Χωρίζεται σε δύο στάδια: Το πρώτο αντιστοιχεί στις τάξεις 1^η έως και 4^η όπου παρέχονται στοιχειώδεις γνώσεις στη γλώσσα, τα μαθηματικά και τη μελέτη περιβάλλοντος. Στις τέσσερις αυτές τάξεις έχουν ένα μόνο δάσκαλο για όλα τα μαθήματα του ωρολογίου προγράμματος. Εξαίρεση το γεγονός ότι το 2007 διδάσκονται από την πρώτη τάξη τα αγγλικά με καθηγητή ειδικότητας. Στο τέλος της τέταρτης τάξης, οι μαθητές δίνουν εξετάσεις για την είσοδο στο δεύτερο στάδιο των βασικών τους σπουδών. Έτσι από την 5η ως την 8η τάξη, δηλαδή από τα 10 ως τα 14, οι μαθητές διδάσκονται και με εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων. Στο τέλος της 8ης τάξης δίνουν και πάλι εξετάσεις και ανάλογα με τη βαθμολογία εισάγονται ή στο Τεχνικό Σχολείο ή στο Λύκειο.

Τα Τεχνικά Σχολεία προετοιμάζουν τους μαθητές για κάποιο επάγγελμα και προσφέρουν προγράμματα σπουδών από 2 ως 4 έτη. Στο τέλος οι μαθητές δίνουν απολυτήριες εξετάσεις. Τα Λύκεια λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο: οι μαθητές φοιτούν τέσσερα χρόνια και έχουν προσανατολισμό στις ανώτερες σπουδές. Για ενήλικες

υπάρχουν τεχνικά σχολεία δια Βίου Μάθησης τα οποία προσφέρουν μαθήματα πληροφορικής, ξένων γλωσσών κλπ.

Στα πανεπιστήμια το πτυχίο διαρκεί τέσσερα έως έξι χρόνια ανάλογα με τη σχολή. Η χώρα αριθμεί τέσσερα δημόσια πανεπιστήμια, το Πανεπιστήμιο Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στα Σκόπια, το Πανεπιστήμιο Γκότσε Ντέλτσεφ στο Στιπ, το Πανεπιστήμιο Αγίου Κλήμεντος Οχρίδας στη Μπίτολα και το Κρατικό Πανεπιστήμιο Τετόβου. Υπάρχουν επίσης και μικρά ιδιωτικά πανεπιστήμια.

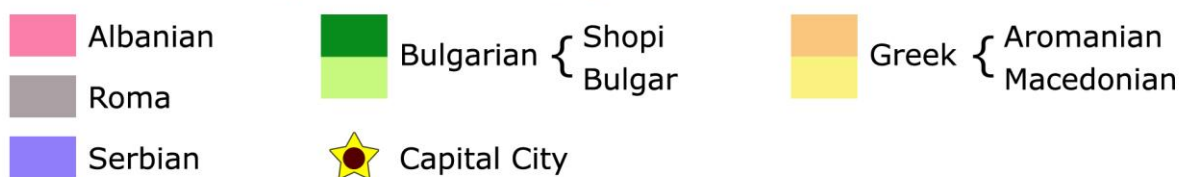
Για να γίνεται σεβαστός ο πολυεθνικός χαρακτήρας της χώρας, οι μαθητές που προέρχονται από μειονότητες μπορούν να πραγματοποιούν την εκπαίδευσή τους στη μητρική τους γλώσσα. Οφείλουν όμως να κάνουν μάθημα σλαβομακεδονικών από την τρίτη τάξη. Ασκείται, ωστόσο, κριτική στο διαχωρισμό των μαθητών σύμφωνα με τη μητρική τους γλώσσα, γιατί βαθαίνει έναν εθνικό διαχωρισμό που εμποδίζει τα παιδιά - Σλαβομακεδόνες και Αλβανούς- να αναπτύξουν κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους. Σχολική διαρροή υπολογίζεται στο 1,8% για την υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση και αφορά κυρίως τους Ρομά.

ΧΑΡΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΕΘΝΟΤΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΤΗΣ ΠΓΔΜ

Ο χάρτης παραθέτει τα επίσημα στοιχεία της ΠΓΔΜ – Σκόπια για τις μειονότητες.



Поранешна Југословенска Република Македонија
Former Yugoslav Republic of Macedonia



Στα ανατολικά της χώρας υπάρχουν επίσημα τουλάχιστον 200.000 κάτοχοι Βουλγάρικων διαβατηρίων και ένας μεγάλος Βουλγάρικος πληθυσμός οι Σόπ(οι) οι οποίοι μιλάνε μια βουλγάρικη διάλεκτο.

Οι Αρ(ω)μάνοι είναι επίσημα μειονότητα, και μάλιστα στο Κρούσεβο και στην τριγύρω περιοχή, η Αρωμάνικη γλώσσα είναι και η επίσημη. Στο Μοναστήρι εξάλλου υπάρχουν και σχετικά αγάλματα, όπως του Μίλτου Μανάκη, σπία με Ελληνικές επιγραφές κ.α.

Οι Μακεδόνες είναι ο ντόπιος πληθυσμός κυρίως γύρω από τις Πρέσπες, Σλαβόφωνοι Έλληνες, και επίσης οι 35.000 τουλάχιστον πολιτικοί πρόσφυγες που κάτεψυγαν από την Ελλάδα στη Γιουγκοσλαβία κατά τον εμφύλιο.

Οι Σέρβοι ζουν εδώ και αιώνες ήδη στα βόρεια σύνορα της χώρας.

Οι Ρόμα είναι μια ακόμα επίσημη μειονότητα, και μάλιστα στο δήμο του Σούτο Οριζάρι είναι η απόλυτη πλειοψηφία.

Οι Αλβανοί αποτελούν επίσημα το 35% του συνολικού πληθυσμού της χώρας και η Αλβανική γλώσσα ομιλείται επίσημα και μέσα στην βουλή των Σκοπίων.